

СЕБЕТОВ ЖАРКЫНБАЙ

ДИНИЙ РИТУАЛДАРДЫН НОРМАЛАРЫ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

УДК
ББК
А

Ош мамлекеттик университети
Арашан гуманитардык институту
Дин таануу факультети

Рецензенттер:

Галмаматов А.А. – теология илимдеринин философия доктору (PhD), окутуучу.
Козуев С.А. – теология илимдеринин философия доктору (PhD), окутуучу.

Себетов Жаркынбай Базарбаевич

Диний ритуалдардын нормалары. Бишкек: 2021. – ____ б.

Бул китепте диний ритуалдар/ибадаттар, аларга тиешелүү нормалар жана алардын аткарылыш тартиби тууралуу маалымат берилет. Бул китеп окутуучуларга, илимий кызматкерлерге, студенттерге жана жалпы окурмандарга сунушталат.

© Себетов Жаркынбай Базарбаевич, Бишкек 2021

📍 Аламүдүн району, Арашан айылы, Чыңгыш Баатыр көчөсү 36

🌐 www.arashan.edu.kg

✉ arashan.edu.kg@gmail.com

📷 [arashan_edu_kg](https://www.instagram.com/arashan_edu_kg)

📘 [arashan.theology.faculty](https://www.facebook.com/arashan.theology.faculty)

СЕБЕТОВ ЖАРКЫНБАЙ

ДИНИЙ РИТУАЛДАРДЫН НОРМАЛАРЫ

Бишкек - 2021

МАЗМУНУ

БАШ СӨЗ.....	11
КИРИШҮҮ	13

БИРИНЧИ БӨЛҮМ: ИБАДАТ / 15

1.1. ИБАДАТТЫН МААНИСИ	17
1.2. ИБАДАТТЫН ДИНДЕГИ ОРДУ ЖАНА МАКСАТЫ	17
1.3. ИБАДАТТЫН ТҮРЛӨРҮ	18
1.4. ИБАДАТТЫН НЕГИЗГИ ПРИНЦИПТЕРИ	18
1.5. ИБАДАТТАРГА ЖООПКЕРЧИЛИК	19
1.6. ИБАДАТТАРГА ТИЕШЕЛҮҮ НЕГИЗГИ ТЕРМИНДЕР	21
1.6.1. Ибадаттардын түзүлүшү менен байланыштуу терминдер.....	21
1.6.2. Ибадаттардын аткарылышы менен байланыштуу терминдер.....	22
1.6.3. Ибадаттардын туура болушу менен байланыштуу терминдер	22

ЭКИНЧИ БӨЛҮМ: ТАЗАЛЫК / 25

2.1. ТАЗАЛЫКТЫН МААНИСИ	27
2.1.1. Тазалыктын мааниси	27
2.1.2. Тазалыктын диндеги орду.....	27
2.2. ТАЗАЛЫКТЫН ТҮРЛӨРҮ	28
2.2.1. Руханий тазалык	28
2.2.2. Материалдык тазалык (конкреттүү түрдөгү тазалык).....	28
2.2.3. Хукмий тазалык (абстракттуу түрдөгү тазалык)	29
2.3. НАЖАСАТ ЖАНА ХАДАС	29
2.3.1. Нажасаттын мааниси жана түрлөрү	29
2.3.2. Нажасаттын өлчөмү	29
2.3.3. Тазалык үчүн колдонулуучу суулар	30
2.3.4. Даараткана адеби	30
2.3.5. Хадас	31
2.4. ДААРАТ	31
2.4.1. Даараттын мааниси.....	31
2.4.2. Даараттын парздары	32
2.4.3. Даараттын сүннөттөрү	32
2.4.4. Даараттын макрухтары.....	33
2.4.5. Дааратсыз кылынбай турган иштер	33
2.4.6. Дааратты бузган абалдар.....	34
2.4.7. Үзүрлүү адамдын даараты	34

2.5. ГУСУЛ.....	35
2.5.1. Гусулдун мааниси	35
2.5.2. Гусул алууну зарыл кылган абалдар	35
2.5.3. Гусулсуз кылынбай турган иштер	36
2.5.4. Гусулдун түрлөрү	36
2.5.5. Гусулдун парздары	36
2.5.6. Гусулдун сүннөттөрү	37
2.5.7. Гусул алуунун адеп-тартиби	37
2.6. ТАЯММУМ	38
2.6.1. Таяммумдун мааниси	38
2.6.2. Таяммум алына турган учурлар	38
2.6.3. Таяммумдун шарттары	38
2.6.4. Таяммумдун парздары	38
2.6.5. Таяммумдун сүннөттөрү	38
2.6.6. Таяммумдун алынышы	39
2.6.7. Таяммумду бузган абалдар	39
2.6.8. Таяммумга тиешелүү айрым маселелер	39
2.7. МААСЫГА ЖАНА ТАҢУУГА МАСХ ТАРТУУ	39
2.7.1. Масхтын мааниси	39
2.7.2. Маасыга масх тартуунун шарттары	39

ҮЧҮНЧҮ БӨЛҮМ: НАМАЗ / 43

3.1. НАМАЗ ЖӨНҮНДӨ ЖАЛПЫ МААЛЫМАТ	45
3.2. НАМАЗДЫН МААНИЛҮҮГҮ ЖАНА АРТЫКЧЫЛЫГЫ	45
3.3. НАМАЗДЫН ПАРЗДАРЫ	46
3.3.1. Намаздын шарттары	46
3.3.2. Намаздын рукундары	48
3.4. НАМАЗДЫН ВАЖИПТЕРИ	49
3.5. НАМАЗДЫН СҮННӨТТӨРҮ	50
3.6. НАМАЗДЫН МАКРУХТАРЫ	51
3.7. НАМАЗДЫ БУЗГАН АБАЛДАР	52

ТӨРТҮНЧҮ БӨЛҮМ: НАМАЗДАР ЖАНА НАМАЗДАРДЫН ОКУЛУШУ / 55

4.1. НАМАЗДЫН ТҮРЛӨРҮ	57
4.1.1. Парз намаздар	57
4.1.2. Важип намаздар	58
4.1.3. Нафил намаздар	58
4.2. БЕШ УБАКЫТ НАМАЗДЫН ОКУЛУШУ	58
4.3. ЖУМА НАМАЗЫНЫН ОКУЛУШУ	59
4.3.1. Жума намазынын артыкчылыгы	59
4.3.2. Жума намазынын окулушу	60
4.3.3. Жума намазынын шарттары	60
4.4. ЖАНАЗА НАМАЗЫНЫН ОКУЛУШУ	62
4.4.1. Жаназа тууралуу жалпы маалымат	62
4.4.2. Жаназаны жуу жана кепиндөө	62

4.4.3. Жаназа намазынын шарттары, окулушу.....	63
4.4.4. Шейиттик.....	64
4.5. АЙТ НАМАЗДАРЫНЫН ОКУЛУШУ.....	64
4.5.1. Айт намаздарынын окулушу жана такбирлери.....	64
4.5.2. Айт намаздарынын кутпасы	65
4.5.3. Ташрик такбирлери.....	65
4.5.4. Айт күндөрү мандуп болгон иштер	65
4.6. ТАРАВИХ НАМАЗЫНЫН ОКУЛУШУ	66
4.7. НАФИЛ НАМАЗДАРДЫН ОКУЛУШУ	66

БЕШИНЧИ БӨЛҮМ: НАМАЗГА ТИЕШЕЛҮҮ АЙРЫМ МАСЕЛЕЛЕР / 71

5.1. САПАР НАМАЗЫ.....	73
5.2. ООРУЛУУ АДАМДЫН НАМАЗЫ.....	74
5.3. НАМАЗДАРДЫН КАЗАСЫ.....	74
5.4. ЖАМААТ МЕНЕН НАМАЗ ЖАНА ИМАМДЫК КЫЛУУ	75
5.4.1. Жамаат менен намаз окуунун артыкчылыгы жана өкүмү	75
5.4.2. Жамаатка барбоону мубах кылган себептер	76
5.4.3. Жамаат менен намаздын окулушу.....	76
5.4.4. Сапка тизилүү.....	76
5.4.5. Имамдыктын шарттары.....	77
5.4.6. Имамдыкка татыктуу адам	77
5.4.6. Имамга уюган адамдын абалы	78
5.4.7. Жеке намаз окуп жаткан адамдын жанында жамаат менен намаздын башталышы ...	79
5.4.8. Имамга уюган адамдын аткара турган иштери.....	80
5.4.9. Жамаат менен намаз окууга тиешелүү айрым маселелер.....	80
5.5. АЗАН ЖАНА КААМАТ.....	81
5.5.1. Азан жана кааматтын өкүмү	81
5.5.2. Азандын жана кааматтын айтылышы.....	82
5.5.3. Азан жана каамат айтууда көңүл бурулушу керек болгон жагдайлар	83
5.5.4. Азан айтылып жаткан учурда көңүл бурулушу керек болгон жагдайлар	83
5.6. САЖДАЛАР	84
5.6.1. Сахив саждасы	84
5.6.2. Тилават саждасы	85
5.6.3. Шүгүр саждасы	87

АЛТЫНЧЫ БӨЛҮМ: ОРОЗО / 89

6.1. ОРОЗОНУН МААНИСИ, ДИНДЕГИ ОРДУ ЖАНА ПАЙДАЛАРЫ	91
6.1.1. Орозонун мааниси	91
6.1.2. Орозонун диндеги орду жана пайдалары	91
6.2. ОРОЗОНУН ПАРЗ КЫЛЫНЫШЫ.....	93
6.3. ОРОЗОНУН ТҮРЛӨРҮ	93
6.3.1. Парз орозолор.....	94
6.3.2. Важиб орозолор	94
6.3.3. Нафил орозолор	94
6.3.4. Макрух орозолор.....	95

6.4. ОРОЗОНУН ШАРТТАРЫ	95
6.4.1. Орозонун парз болушунун шарттары.....	95
6.4.2. Орозонун сахих болушунун шарттары.....	96
6.5. ОРОЗО КАРМАБООГО УРУКСАТ БЕРИЛГЕН УЧУРЛАР ЖАНА ОРОЗОНУН ФИДИ- ЯСЫ.....	96
6.5.1. Рамазан айындагы ороzonу кармабоого уруксат берилген учурлар:	97
6.5.2. Рамазан орозосун бузууга уруксат берилген учурлар:	97
6.5.3. Нафил ороzonу бузууга уруксат берилген учурлар:	97
6.5.4. Орозонун фидиясы	97
6.6. ОРОЗОНУ БУЗГАН ЖАНА БУЗБАГАН УЧУРЛАР	98
6.6.1. Ороzonу бузуп каза кылууну талап кылган учурлар	98
6.6.2. Ороzonу бузуп казаны да, каффаратты да талап кылган учурлар	98
6.6.3. Ороzonу бузбаган учурлар	99
6.7. ОРОЗОНУН МАКРУХТАРЫ	99
6.8. ОРОЗОНУН МУСТАХАПТАРЫ	99
6.9. ИТИКАФ	100
6.9.1. Итикафтын мааниси	100
6.9.2. Итикафтын өкүмү	100
6.9.3. Итикафтын шарттары	101
6.9.4. Итикафты бузган учурлар	101

ЖЕТИНЧИ БӨЛҮМ: ЗЕКЕТ ЖАНА САДАГА / 103

7.1. ЗЕКЕТТИН МААНИСИ ЖАНА ӨКҮМҮ	105
7.2. ЗЕКЕТТИН ПАЙДАЛАРЫ	105
7.3. ЗЕКЕТТИН ПАРЗ БОЛУШУНУН ШАРТТАРЫ	106
7.3.1. Зекет бере тургандарга тиешелүү шарттар:	106
7.3.2. Зекети бериле турган нерселерге тиешелүү шарттар:	107
7.4. ЗЕКЕТТИН САХИХ БОЛУШУНУН ШАРТТАРЫ	108
7.5. ЗЕКЕТТИН БЕРИЛИШИ	108
7.6. ЗЕКЕТ КИМДЕРГЕ БЕРИЛЕТ	109
7.7. ЗЕКЕТ КИМДЕРГЕ БЕРИЛБЕЙТ	110
7.8. ЗЕКЕТ БЕРИЛЕ ТУРГАН НЕРСЕЛЕР	110
7.8.1. Акча, алтын жана күмүштүн зекети	110
7.8.2. Соода мүлкүнүн зекети	111
7.8.3. Мал-жандыктардын зекети	111
7.8.4. Кен-байлыктардын зекети	112
7.8.5. Дан-эгиндердин зекети	112
7.9. БИТИР САДАГАСЫ	113
7.9.1. Битир садаганын мааниси	113
7.9.2. Битир садаганы кимдер берет	113
7.9.3. Битир садаганын өлчөмү	114
7.9.4. Битир садага качан жана кантип берилет	114

СЕГИЗИНЧИ БӨЛҮМ: АЖЫЛЫК ЖАНА УМРА / 117

8.1. АЖЫЛЫКТЫН МААНИСИ ЖАНА ПАЙДАЛАРЫ	119
---	-----

8.2.1 Ажылыктын парз болушунун шарттары	120
8.2.2. Ажылыктын аткарылышынын шарттары	120
8.2.3. Ажылыктын сахих болушунун шарттары	121
8.3. АЖЫЛЫКТЫН ТҮРЛӨРҮ	121
8.3.1. Өкүмү боюнча ажылыктын түрлөрү:.....	121
8.3.2. Аткарылышы боюнча ажылыктын түрлөрү:.....	121
8.4. АЖЫЛЫК ЖАНА УМРАГА БАЙЛАНЫШТУУ ТЕРМИНДЕР.....	122
8.5. АЖЫЛЫКТЫК ПАРЗДАРЫ	124
8.5.1. Ихрамга кирүү.....	124
8.5.2. Арафатта туруу (Вакфа).....	127
8.5.3. Каабаны таваф кылуу (Зыярат тавафы)	127
8.6. АЖЫЛЫКТЫН ВАЖИПТЕРИ	129
8.6.1. Саай	129
8.6.2. Муздалифада туруу.....	130
8.6.3. Шайтанга таш ыргытуу.....	131
8.6.4. Шүгүр курманчылыгы.....	132
8.6.5. Чач алдыруу.....	132
8.6.6. Коштошуу тавафы.....	133
8.7. АЖЫЛЫКТЫН СҮННӨТТӨРҮ	133
8.7.1. Кудум тавафы	134
8.7.2. Кутпалар	134
8.7.3. Муздалифада түн кечирүү.....	134
8.7.4. Айт күндөрү Минада болуу	134
8.7.5. Мухассабада эс алуу.....	134
8.8. УМРА.....	134
8.8.1. Умранын мааниси	134
8.8.2. Умранын өкүмү	134
8.8.3. Ажылык менен умранын айырмачылыктары.....	135
8.8.4. Умранын рукундары жана аткарылышы	135
8.9. АЖЫЛЫК ЖАНА УМРАНЫН АТКАРЫЛЫШЫ	135
8.10. АЖАЛЫК МЕНЕН УМРАГА БАЙЛАНЫШТУУ АЙРЫМ МАСЕЛЕЛЕР	137
8.10.1. Хадий курмандыгы	137
8.10.2. Ажылык жана умра учурунда тыюу салынган иштер.....	138
8.10.3. Ихсар.....	140
8.10.4. Фаваат (Ажылыкты өткөрүп жиберүү).....	140
8.10.5. Ажылык үчүн ордуна башка бирөөнү жөнөтүү.....	140

ТОГУЗУНЧУ БӨЛҮМ: КУРМАНДЫК ЧАЛУУ / 143

9.1. КУРМАНДЫК ЧАЛУУНУН МААНИСИ.....	145
9.1.1. Курмандык чалуунун диндеги орду	145
9.1.2. Курмандык чалуунун өкүмү	145
9.2. КУРМАНДЫК ЧАЛУУГА МИЛДЕТТҮҮ БОЛГОНДОР.....	145
9.3. КУРМАНДЫК ЧАЛЫНА ТУРГАН ЖАНДЫКТАР	146
9.4. КУРМАНДЫКТЫН ЧАЛЫНЫШЫ	146

9.4.1. Курмандык чалуунун убактысы	146
9.4.2. Курмандыктын чалынышы	147
9.4.3. Курмандыктын эти жана териси.....	147
9.5. НАЗИР ЖАНА АКЫЙКА КУРМАНДЫГЫ	148
9.5.1. Назир курмандыгы.....	148
9.5.2. Акыйка курмандыгы.....	149

ОНУНЧУ БӨЛҮМ: АДАЛ ЖАНА АРАМДАР / 151

10.1. АДАЛ ЖАНА АРАМ МАСЕЛЕСИНДЕ НЕГИЗГИ ЭРЕЖЕЛЕР	153
10.2. ТАМАК-АШ, ИЧИМДИК	154
10.2.1. Тамак-аштар	154
10.2.2. Ичимдиктер жана баңги заттар	155
10.2.3. Тамеки чегүү	156
10.3. АҢЧЫЛЫК.....	156
10.4. КИЙИМ-КЕЧЕ	157
10.4.1. Аврат жерлерди жабуу	157
10.4.2. Кийинүү	158
10.5. ЖАСАНУУ	158
10.5.1. Эркектерге тыюу салынган нерселер.....	158
10.5.2. Татуировка, тиштердин көрүнүшүн өзгөртүү, каш тердирүү жана эстетикалык операция	158
10.5.3. Парик кийүү	159
10.5.4. Чач жана сакалды бойоо	159
10.5.5. Чач кыскартуу	159
10.5.6. Сакал	159
10.6. ҮЙ БУЮМДАРЫ.....	160
10.6.1. Алтын жана күмүш идиштер, жибек	160
10.6.2. Эстелик	160
10.6.3. Сүрөт.....	160
10.6.4. Ит багуу	160
10.7. КӨҢҮЛ АЧУУ	161
10.7.1. Музыка	161
10.7.2. Той-маарекелер	161
10.7.3. Спорттук оюндар	161
10.7.4. Кумар	161
10.8. КАСАМ ЖАНА НАЗИР	162
10.8.1. Касамдын мааниси.....	162
10.8.2. Касамдын түрлөрү	162
10.8.3. Касамдын каффаяраты	163
10.8.4. Назирдин мааниси жана өкүмү	163
10.8.5. Назирдин шарттары.....	164
10.8.6. Назир менен байланыштуу маселелер.....	164

КОЛДОНУЛГАН АДАБИЯТТАР.....	166
-----------------------------	-----

ТЕСТТЕРДИН ТУУРА ЖООПТОРУ	167
---------------------------------	-----

БАШ СӨЗ

Бул китепте диний ритуалдар/ибадаттар, аларга тиешелүү нормалар жана алардын аткарылыш тартиби тууралуу маалымат берилип, “Диний ритуалдардын нормалары” дисциплинасы боюнча жумушчу программага ылайык материалдар камтылган.

Алгач “Диний ритуалдардын нормалары” дисциплинасына киришүү жөнүндө сөз болуп, мында аталган дисциплинанын маани-маңызы, аны окутуунун максаттары жана окутуудан күтүлүүчү натыйжалары тууралуу маалымат берилди.

Дисциплинага тиешелүү темалар негизги он бөлүмгө ажыратылып, изилденди.

Биринчи бөлүмдө ибадаттын маани-маңызы, диндеги орду жана ага тиешелүү терминдер, түшүнүктөр;

Экинчи бөлүмдө тазалыктын мааниси, түрлөрү жана аларга тиешелүү нормалар;

Үчүнчү бөлүмдө намаздын мааниси, диндеги орду жана ага тиешелүү нормалар;

Төртүнчү бөлүмдө намаздын түрлөрү жана алардын окулушу;

Бешинчи бөлүмдө намазга айрым маселелер;

Алтынчы бөлүмдө орозонун маани-маңызы жана ага тиешелүү нормалар;

Жетинчи бөлүмдө зекет жана ага тиешелүү нормалар;

Сегизинчи бөлүмдө ажылык жана ага тиешелүү нормалар;

Тогузунчу бөлүмдө курмандык чалуу жана ага тиешелүү нормалар;

Онунчу бөлүмдө Ислам дининдеги адал-арам түшүнүгү жана ага тиешелүү нормалар изилденди. Ар бир бөлүмдүн аягында сунушталуучу адабияттардын тизмелери, текшерүү үчүн суроолор жана тесттер берилди.

Бул эмгекти жазууда кесиптик орто окуу жайларынын студенттеринин жаш өзгөчөлүктөрү жана билим деңгээли эске алынганын да айта кетүү керек. Ошондуктан зарыл болмоюнча дээрлик бардык темаларда негизги нормаларга гана орун берилди.

Себетов Жаркынбай Базарбаевич

Арашан, 2021-ж.

КИРИШҮҮ

1. “Диний ритуалдардын нормалары” дисциплинасы

“Диний ритуалдардын нормалары” дисциплинасынын маани-маңызын түшүнүү үчүн, алгач сабактын аталышында орун алган сөздөрдү чечмелеп, түшүндүрө кетүү керек.

Дин – араб тилинен келген сөз. **“Адат; жаза, сыйлык; моюн сунуу”** сыяктуу негизги үч түрдүү маанини билдирет. Ал эми термин катары **Жаратуучудан келген көрсөтмөлөрдүн, анын адам баласынан талаптарынын жана буйрук-тыюуларынын топтому** деген мааниде колдонулат.

Бул дисциплинада “дин” деген термин **“Исламды”** туюнтуу үчүн колдонуларын эскерте кетүүбүз абзел.

Диний деген сөз – **“дин”** деген зат атооч сөзгө **“-ий”** мүчөсүнүн жалганышы менен жасалат да, **динге тиешелүү, дин менен байланышкан** сыяктуу маанилерге келет.

Ритуал латынча **“ritualis”** деген сөздөн алынып, кыргыз тилинде **ырым-жырым** деген маанини билдирет. **Коомдук өнүгүү процессине ылайык калыптанган ырым-жырымдын түрү; жүрүм-турумдун тарыхый формасы, аракеттин (анын ичинде сөздүн) тартипке салынган системасы** ритуал деп аталат.¹

Ал эми ритуалды дин менен байланыштырып карай турган болсок, **диндеги адат катары белгилүү убактарда кайталанып аткарылган иштерди** ритуал деп атоого мүмкүн.

Ритуалдын эң негизги өзгөчөлүктөрү төмөнкүлөр:

1. Сыйынуу үчүн аткарылат.
2. Өзүнө тиешелүү белгилүү убактысы бар.
3. Убак-убагы менен кайталанып турат.

Ошондуктан, Ислам дининдеги ритуалдар дегенде жалпысынан **“ибадаттарды”** түшүнүшүүгө мүмкүн. Себеби, ибадаттар:

Биринчиден, Жаратканга сыйынуу үчүн аткарылат;

Экинчиден, ар бир ибадаттын өзүнүн аткарылыш убактысы бар;

Үчүнчүдөн, ибадаттар убак-убагы менен кайталанып аткарылып турат.

Мисалы:

Намаз окуу ибадат болуп эсептелет. Демек,

1. Намаз Жаратканга сыйынуу үчүн окулат.

1. “Кыргызстан” улуттук энциклопедиясы: 6-том. Башкы редактору Асанов Ү. Бишкек: Мамлекеттик тил жана энциклопедия борбору, 2014.

2. Намаздардын атайын белгиленген убактысы бар.
 3. Мына ошол убактысы келгенде намаздар кайталанып турат.
- Ошондуктан, намазды диний ритуал же болбосо ибадат деп атайбыз.

Норма латынча “**norma**” деген сөздөн алынып, кыргыз тилинде **эреже, үлгү** сыяктуу маанилерди түшүндүрөт. **Кандайдыр бир иш-аракеттин мыйзамдуу түзүлүшү, милдеттүү деп табылган тартиби** норма деп аталат. Демек, диний риуталдардын нормалары дегенде “**диндеги ритуалдардын/ибадаттардын жана диний мүнөздөгү кандайдыр бир кыймыл-аракеттин эреже-шарттары жана аткарылыш тартибин**” түшүнүшүбүз керек.

“**Диний риуталдардын нормалары**” дисциплинасы Ислам дининдеги негизги ритуалдарды/ибадаттарды теориялык жактан да, практикалык жактан да айкалыштырып, студенттерди ритуалдардын/ибадаттардын нормалары жөнүндө маалымат менен камсыздайт жана билимдерин туура жана максаттуу түрдө өркүндөтүп, калыптандырат.

2. “Диний ритуалдардын нормалары” дисциплинасынын максаты

“Диний риуталдардын нормалары” дисциплинасы өзүнө төмөнкүлөрдү максат кылат:

- Студенттерге диндеги ритуалдардын/ибадаттардын маани-маңызын, максатын үйрөтүү;
- Студенттерге диндеги ритуалдардын/ибадаттардын окшоштуктары жана айырмачылыктары тууралуу маалымат берүү;
- Студенттерге диндеги ритуалдардын/ибадаттардын нормалары жөнүндө теориялык маалымат берүү менен аларды практика жүзүндө да ишке ашыруунун жол-жоболорун үйрөтүү;
- Студенттердин Ислам дининдеги адал-арам маселеси боюнча түшүнүгүн өркүндөтүү.

3. “Диний ритуалдардын нормалары” дисциплинасынын окутуу натыйжалары:

“Диний риуталдардын нормалары” дисциплинасын өздөштүрүүдө студенттер төмөнкү окутуу натыйжаларына жетишет:

- Диний ритуалдардын/ибадаттардын маани-маңызын, максатын, негизги өзгөчөлүктөрүн, өз ара айырмачылыктары менен окшоштуктарын **билет жана түшүнөт**;
- Диний ритуалдар/ибадаттардын нормаларына тиешелүү теориялык маалыматтарды үйрөнүү менен бирге аларды иш жүзүндө да **аткара билүү жөндөмүнө ээ болот**.
- Диндин күнүмдүк турмушка тиешелүү айрым нормалары жөнүндө **маалыматка ээ болот**.

ИБАДАТ

БӨЛҮМДҮН ТЕМАЛАРЫ

1. ИБАДАТТЫН МААНИСИ
2. ИБАДАТТЫН ДИНДЕГИ ОРДУ ЖАНА МАКСАТЫ
3. ИБАДАТТЫН ТҮРЛӨРҮ
4. ИБАДАТТЫН НЕГИЗГИ ПРИНЦИПТЕРИ
5. ИБАДАТТАРГА ЖООПКЕРЧИЛИК
6. ИБАДАТТАРГА ТИЕШЕЛҮҮ НЕГИЗГИ ТЕРМИНДЕР

БӨЛҮМГӨ ДАЯРДЫК

1. Ибадат деген сөздүн маанисин үйрөнгүлө.
2. “Мен жиндерди жана инсандарды мага ибадат кылышсын деп жараттым” деген аяттын маанисин изилдегиле.
3. Ибадаттардын адам баласына тийгизген таасирлери тууралуу ой жүгүрткүлө.

1.1. ИБАДАТТЫН МААНИСИ

Ибадат араб тилинен келген сөз. Кыргыз тилинде «**моюн сунуу, баш ийүү, кулчулук кылуу, табынуу, сыйынуу**» сыяктуу маанилерди билдирет.

Ал эми диний терминологияда ибадат түшүнүгүнүн **тар** жана **жалпы** маанилери бар.

Адамдын Жаратканга берилгендигин далилдеген сезим-туюм, ой-түшүнүк жана амал-иштеринин бардыгы жалпы мааниде **ибадат** болуп саналат.

Ал эми тар маанисинде Алла Таала жана Азирети Мухаммед пайгамбар тарабынан бир гана Жаратканга кулчулук кылуу үчүн мусулмандарга буюрулган жана белгилүү тартипте аткарылышы талап кылынган иш-амалдар **ибадат** деп аталат.

Намаз, орозо, зекет, ажылык, кайыр-садага, итикаф, Алланы зикир кылуу сыяктуу.

Демек, ибадаттар жана аларды аткаруунун тартиби Алла Таала тарабынан билдирилген. Муну мусулмандарга Азирети Мухаммед үйрөткөн. Ошондуктан ибадаттарды Пайгамбарыбыз үйрөткөн тартипте аткаруу зарыл.²

1.2. ИБАДАТТЫН ДИНДЕГИ ОРДУ ЖАНА МАКСАТЫ

Ибадат – Ислам дининин негиздеринин бири жана ыймандын талабы. Адам менен Жараткандын ортосундагы негизги байланыш да ибадат аркылуу ишке ашат.

Төмөндөгү аяттар ибадаттын Ислам дининдеги ордун көрсөтүп турат.

“Мен жин жана адамдарды Өзүмө сыйынуулары үчүн гана жараттым”.³

“(Ал) асмандар менен жердин жана алардын арасындагылардын Эгеси. Андыктан Ага гана сыйын, Ага ибадат кылууда сабырдуу бол. Ал сыяктуу аталыш бар экенин билесиңби?!”⁴

“Сага өлүм келгенге чейин Эгеңе сыйын!”⁵

- Ибадат адам баласын Аллага жакындатат.

- Анын жан-дүйнөсүнө бейпилдик тартуулайт.

- Ибадат мусулман адамды ар кандай терс көрүнүштөрдөн, жат жосундардан оолак кармайт.

- Ал адамды адамгерчиликтүүлүккө, адилеттүүлүккө жана чынчылдыкка тарбиялайт.

- Жан-дүйнө чын ыклас менен орундалган ибадаттар аркылуу тазарат, арууланат. Аяттардын биринде баса белгиленгендей, кыямат күнү Алланын алдына таза жүрөк, аруу жан-дүйнө менен келгендер түбөлүк бакытка карай багыт алары бышык.

- Адам баласы ибадат аркылуу Улуу Жараткан Алла менен байланыш курат, Ага жалынып-жалбарат. Рухий жактан жогорулайт. Материалдык дүйнөдөн чыгып, руханий дүйнөгө бет алат. Адам уулу ибадат менен жан-дүйнөсүн тазалайт.

2. Бухарий, Азан, 18; Насайи, Манасик, 220.

3. Зарият сүрөсү, 56-аят.

4. Марйам сүрөсү, 65-аят.

5. Хижр сүрөсү, 99-аят.

1.3. ИБАДАТТЫН ТҮРЛӨРҮ

Ибадаттар аткарылыш тартиби боюнча үч түргө бөлүнөт.

1. Дене менен аткарылган ибадаттар:

Намаз окуу, орозо кармоо сыяктуу. Бул ибадаттарды ар бир мусулман жеке өзү аткарууга тийиш. Башкача айтканда, адамдар бири-биринин ордуна намаз окуп, орозо кармай албайт.

2. Мал-мүлк менен аткарылган ибадаттар:

Зекет, битир садага берүү жана курмандык чалуу сыяктуу. Мындай ибадаттарды ар ким жеке өзү же болбосо өзүнүн ордуна өкүл дайындап да аткарсат болот. Мисалы, зекет берүүгө милдеттүү болгон киши аны өз колу менен да бере алат же болбосо башка бирөө аркылуу да берсе болот.

3. Дене менен да, мал-мүлк менен да аткарылган ибадаттар:

Буга мисал катары ажылыкты айтууга болот. Ажылыкка баруусу парз болгон киши бул ибадатты жеке өзү аткарууга тийиш, ордуна башка бирөөнү өкүл кыла албайт. Бирок байлыгы болсо да, ажылыкка бара албай турганчалык абалда оорукчан, майып, абдан кары же болбосо ажылыкка барышына тоскоолдук кылган башка бир себеби болгон киши өзүнүн ордуна башка бирөөнү жиберип, ажылык милдетинен кутула алат.

1.4. ИБАДАТТЫН НЕГИЗГИ ПРИНЦИПТЕРИ

Ибадаттар бир гана Алла Таала үчүн кылынат:

Ибадат бир гана Аллага кылынат. Эл көрсүн үчүн орундалган ибадаттардын сообу болбойт. Азирети Пайгамбарыбыз (саллаллаху алейхи ва саллам) Алланын ыраазылыгы үчүн чын ыклас менен орундалбаган ибадат ичи көндөй аракет болуп эсептелерин айткан.⁶

6. Бухарий, Иман, 41.

Бул тууралуу Куранда мындайча айтылат:

«Ал тирүү, Андан башка кудай жок. Анын алдында диниңерди тазартып, Ага жалынгыла. Ааламдардын Эгесине – мактоо! “Мага Эгемден ачык-айкын аяттар түшүп жана ааламдардын Эгесине сыйынууга буйрулган соң, силердин Алладан башка чакырып жаткандарыңарга сыйынууга тыйуу салынган”, – дегин.»⁷

“Эй, Китеп ээлери ! Ортобузду (түзөп), өз ара бир келишимге келели: “Жалгыз Аллага кулдук кылалы, Ага эч нерсени шерик кылбайлы. Ошондой эле, Алладан башканы – бири бирибизди кудай кылып албайлы” – деп айткын.»⁸

“Акыйкатта, сага бул Китепти чындык менен түшүрдүк. Эми динде Аллага гана берилип, ибадат кыл”.⁹

Ибадаттар чын ыклас менен аткарылат:

Ыклас – ибадаттарды бир гана Жараткандын ыраазычылыгына жетүү үчүн чын жүрөктөн берилип аткаруу. Башкача айтканда, ибадатты аткарууда ниетинде бир гана Алла Тааланын ыраазычылыгын көздөп, андан башка бардык нерсени жүрөктөн чыгаруу ыклас деп аталат.

Ибадаттарды ыклас менен аткаруу тууралуу Куран аяттарында төмөнкүчө айтылат:

«Акыйкатта, мен динде бир гана Аллага берилип, ибадат кылууга буйрулганмын», - дегин».¹⁰

“Аларга чыныгы динди таза, бекем кармап, бир гана Аллага сыйынууга жана намаз окуп, зекетти (тиешелүү) орундарга берүүгө буйрук кылынды. Мына ушул гана – акыйкат жолунда адамдардын тутунган дини”.¹¹

Ибадаттар белгиленген тартипте гана аткарылат:

Ар бир ибадаттын өзүнө тиешелүү аткарылыш тартиби бар. Бул тартиптер Алла Тааланын буюрганы жана Азирети Пайгамбардын (саллаллаху алейхи ва саллам) көрсөткөнү боюнча белгиленген. Ошондуктан Куран жана сүннөттө аткарылыш тартиби көрсөтүлгөн ибадаттарга өзгөртүү киргизилбейт, ашыкча кыймыл-аракеттер кошулбайт жана алынбайт. Ибадаттарга кошумча кылуу **“бидат”** деп аталат.

1.5. ИБАДАТТАРГА ЖООПКЕРЧИЛИК

Балагат жашына жеткен жана акыл-эси толук мусулманга ибадаттарды аткаруу жоопкерчилиги жүктөлөт. Мына ушул учурдан баштап ал **“мукаллаф”** деп аталат.

Балагат жашы кыз балдардын этек кири, эркек балдардын түшүркөөсү менен башталат. Эгер кыз да, эркек бала да 15 жашка чыгып балагаттыктын белгилерин көрбөсө, алар балагатка жеткен болуп эсептелет. Бул жаштан кийин ар бир мусулман баласы диний өкүмдөргө карата милдеттүү болуп эсептелет.

Мукаллаф мусулмандын аткарышы керек болгон иштер төмөнкүдөй түрдө бөлүнөт:

7. Гаафир сүрөсү, 65-66-аят.

8. Аали Имран сүрөсү, 64-аят.

9. Зумар сүрөсү, 2-аят.

10. Зумар сүрөсү, 11-аят.

11. Баййина сүрөсү, 5-аят.

Парз:

Куран жана сүннөттө ачык-айкын далилдер менен аткарылышы талап кылынган иштер **парз** деп аталат. Ачык-айкын жана кескин далилдерге таянгандыгы үчүн мындай иштерди сөзсүз түрдө аткаруу зарыл.

Аткарылышы парз болгон бир ибадатты четке каккан адам Ислам дининен чыгып калат. Парз экендигине ишенген, бирок жалкоолуктан улам аны аткарбаган адам чоң күнөө жасоо менен бирге динден чыкпайт.

Намаз, орозо, зекет, ажылык сыяктуу ибадаттар парз болуп эсептелет.

Парз ибадаттар «**парз айн**» жана «**парз кифая**» деп экиге бөлүнөт.

Парз айн – ар бир мусулмандын жеке өзүнөн талап кылынган амал-иштер. Намаз окуу, орозо кармоо сыяктуу.

Парз кифая – коомчулуктун бир бөлүгү тарабынан аткарылган учурда, бүтүндөй ошол элден жоопкерчилиги түшчү амал-иштер. Мисалы, жаназа намазы. Жаназа намазын элдин белгилүү бөлүгү гана окуса, жалпы коомчулук жаназа намазынын жоопкерчилигинен кутулат. Ал эми жаназаны эч ким окубаса, анда бардык мусулмандар андан жооптуу болуп саналат.

Ошондой эле ибадаттардын да өзүнүн парздары бар. Мисалы, намаздагы руку, сажда сыяктуу. Мына ушул сыяктуу парздар орундалбаса, ал ибадат жараксыз болуп саналат.

Важиб:

Парзга салыштырмалуу ачык-айкындуулугу бираз бүдөмүк далил менен аткарылышы талап кылынган иш «**важиб**» деп аталат.

Ислам дини мусулмандардан важибтерди да кескин түрдө талап кылат. Важипти аткарбаган адам күнөө жасаган болуп эсептелет.

Витир намазы, битир садага, айт намаздары жана курмандык чалуу сыяктуу ибадаттар важиб болуп саналат.

Ибадаттардын ичиндеги важибтерди аткарбоо тахриман макрух болуп эсептелет. Мисалы, төрт ирекеттүү намаздын экинчи ирекетинде отурбай туруп кетүү сыяктуу.

Сүннөт:

Аткарылышы милдеттүү түрдө талап кылынбаган иштер «**сүннөт**» деп аталат. Мисалы, беш маал парз намаз менен кошо окулган сүннөт намаздар сыяктуу.

Сүннөт өз ара экиге бөлүнөт:

Муаккад сүннөт: Азирети Пайгамбарыбыз көпчүлүк учурда аткарып, кээде гана кылбаган иш-амалдар. Буга багымдат намазынын эки ирекет сүннөтүн, бешим намазынын алгачкы төрт ирекет сүннөтүн, парз намаздарды жамаат менен окууну, даарат алууда оозду чайкоону, Рамазан айында итикафка кирүүнү мисал келтирүүгө болот.

Гайру муаккад сүннөт: Пайгамбарыбыздын айрым учурларда аткарып, айрым учурларда аткарбай калган иштери. Асыр намазынын алгачкы төрт ирекет сүннөтү, дүйшөмбү жана бейшемби күндөрү орозо кармоо, орозодо оозду курма менен ачуу сыяктуу.

Арам:

Кескин далилдер менен тыюу салынган иштер «**арам**» деп аталат. Арам иштерге тыюу салынгандыгы үчүн аны аткаруу чоң күнөө болуп эсептелет.

Мас кылуучу ичимдик ичүү, уурулук кылуу сыяктуу иштер арам иштердин катарына кирет.

Кандайдыр бир арам ишти аткаруу чоң күнөө болсо да, аны адал катары кабылдамайынча эч бир мусулман адам динден чыкпайт.

Макрух:

Арамга салыштырмалуу ачык-айкындуулугу бираз бүдөмүк далил менен аткарылбашы талап кылынган иш «макрух» деп аталат.

Макрух “тахриман макрух” жана “танзихан макрух” болуп экиге бөлүнөт.

Тахриман макрух: Орундалышы күнөө болуу менен бирге бүдөмүк далилге таянган иштер «тахриман макрух» деп аталат. Мисалы, намаздын важиптерин таштап кетүү сыяктуу.

Тахриман макрух күнөө болуп эсептелет. Бирок мунун далили ачык-айкын болбогондуктан аны «арам» деп айтууга болбойт. Ошондуктан мындай иштерди макрух катары кабыл албоо адамды динден чыгарбайт.

Танзихан макрух: Орундалбашы орундалышынан абзел болгон иштер «танзихан макрух» болуп эсептелет. Мисалы, сарымсак (чеснок) жеп алып мечитке баруу, даарат алууда сууну ысырап кылуу сыяктуу. Танзихан макрух диний өңүттөн жазаны талап кылбайт. Бирок мындай иштер менен ибадаттардын артыкчылыктары жүзөгө ашпай, сооптору азайат.

Мубах:

Орундалып-орундалбашы ачык-айкын талап кылынбаган жагдайлар «мубах» деп аталат.

Шариятта мубахты аткарууга же аткарбоого эч кандай буйрук берилген эмес. Бирок кээ бир мубахтарды такыр таштап коюуга шарият уруксат бербейт. Мисалы, жеп-ичүү мубах. Бирок денсоолугуна зыян бере турганчалык жеп-ичүүдөн баш тарткан адам күнөө жасаган болот.

1.6. ИБАДАТТАРГА ТИЕШЕЛҮҮ НЕГИЗГИ ТЕРМИНДЕР

1.6.1. Ибадаттардын түзүлүшү менен байланыштуу терминдер

Рукун:

Ибадаттын бар болушун камсыздап турган жана анын бир бөлүгү болгон нерсе **рукун** деп аталат.

Мисалы, сажда кылуу намаздын рукундарынын бири. Сажда болбосо, намаз да болбойт. Себеби, сажда намаздын бир бөлүгү, анын ичинде аткарылат.

Шарт:

Ибадаттын бар болушун камсыздап турган, бирок анын бир бөлүгү болбогон нерсе **шарт** деп аталат.

Мисалы, даарат алуу намаздын шарттарынын бири. Даарат болбосо, намаз да болбойт. Бирок, даарат намаздын бир бөлүгү эмес, өзүнчө аткарыла турган нерсе.

Себеп:

Өкүмдүн бар болушунун белгиси болгон абал **себеп** деп аталат. Мисалы, убакыт – намаздын себеби. Башкача айтканда, бешим убагынын кириши бешим намазынын парз болушун талаптайт. Рамазан айынын башталышы – орозонун парз болушунун себеби.

1.6.2. Ибадаттардын аткарылышы менен байланыштуу терминдер

Адаа:

Ибадаттардын шариатта белгиленген убактысында аткарылышы **адаа** деп аталат.

Мисалы, бешим намазынын убагы күн төбөдөн батышты көздөй бир аз багыт алгандан баштап ар нерсенин көлөкөсү күн төбөдө тургандагы көлөкөсүнөн (фай-и заваль) тышкары эки эсе узун аралыкка жеткенге чейин уланат. Мына ушул убакыттын ичинде бешим намазын окуу адаа болуп эсептелет.

Иаада:

Кемчиликтер менен аткарылган ибадаттарды убактысы чыга электи кайталап аткаруу **иаада** деп аталат.

Мисалы, бешим намазы жогоруда айтылган убакыттын ичинде окулуп, бирок намазды толук болушуна тоскоол боло турган кандайдыр бир кемчилик кеткени байкалса, убагы чыкканга чейин кайрадан окуу иаада болуп эсептелет.

Каза:

Өз убагында аткарылбай калган ибадатты убактысынан кийин аткаруу **каза** деп аталат. Мисалы, бешим намазы жогоруда айтылган убакыттын ичинде окулбай калса, кийин каза кылынышы керек.

1.6.3. Ибадаттардын туура болушу менен байланыштуу терминдер

Сахих:

Рукун жана шарттары толук орундалып аткарылган ибадат **сахих** болуп эсептелет.

Мисалы, намаз рукундары жана шарттары менен толук орундалган чакта ал сахих болот.

Фасид – Батыл:

Рукун жана шарттарында кемчилик болгон ибадат **фасид (батыл)** болуп саналат.

Мисалы, даарат намаздын шарты. Демек, даарат жок окулган намаз фасид болот. Руку кылуу намаздын рукундарынын бири. Намазда руку кылынбаса, анда ал намаз фасид болот.

1.6.4. Ибадаттардын жеңилдетилиши менен байланыштуу терминдер

Азимат:

Мукаллаф болгон мусулмандардын баарынан бардык учурларда бирдей талап кылынган шариат өкүмдөрү «**азимат**» деп аталат.

Мисалы, намаз, орозо сыяктуу ибадаттар. Булар мукаллаф болгон бардык мусулмандарга бардык учурларда бирдей парз болуп саналат.

Рухсат:

Кыйынчылык, зарылчылык сыяктуу себептерден улам убактылуу жеңилдетилген өкүмдөр «**рухсат**» деп аталат.

Мисалы, оорукчан адамдын Рамазан айындагы ороzonу кармабашы, сапарда жүргөн адамдын намаздарды кыскартып окушу буга мисал боло алат.

Сунушталуучу адабияттардын тизмеси

1. Осман Нури Топбаш. Ислам Ыйман Ибадат. түрк тилинен которгондор: Ж. Кеңеш, К. Момуналиев, Б. Мурзараимов. – Бишкек: 2015. – 328 б.
2. Сейфеддин Языджы. Основы Исламских знаний. – Москва: Издательская группа “САД”, 2008. – 348 с.
3. Абдурахман Хачкалы. Кыскача Ислам негиздери. түрк тилинен которгон: А.Молдогазиев жана Ш. Маматкулов. – Бишкек: 2008. – 328 б.
4. Лүтфи Шентүрк, Сейфеттин Языжы. Ислам илмихали. түрк тилинен которгон: М. Орозбаев жана Н. Молдалиева. – Анкара: Дин иштери башкармалыгы, 2010. – 593 б.
5. Фарук Салман, Назиф Йылмаз, Режеп Оздирек. Менин сүйүктүү диним. Ибадаттарымды үйрөнгүм келет.
6. Хадистердин негизинде Ислам 2: Хадистердин хадистер менен чечмелениши / которгон: С. Мырзаibraимов. – Бишкек: 2018. – 11-37; 649-660-66.
7. Hasan Serhat Yeter. Fıkıh (Hanefi Mezhebine Göre). – İstanbul: Erkam Yayınları, 2015. – 360 б.
8. Kemal Yıldız. İbadet ve Hayat. – İstanbul: Semerkand, 2012. – 440 б.

ТЕКШЕРҮҮҮҮЧҮН СУРООЛОР

- Ибадат жана ритуал терминдерин чечмелеп бергиле.
- Ибадаттарды аткаруунун негизги максаттары эмнелер?
- Мукаллаф деген эмне?
- Балагат деген эмне?
- Ибадаттарды түрлөргө ажыратууда көңүл бурулуучу эң негизги критерийди атагыла.
- Адаа менен иааданын айырмачылыгын түшүндүрүп бергиле.
- Азимат менен рухсаттын айырмачылыгын түшүндүрүп бергиле.
- Тахриман макрух менен танзихан макрухтун кандай айырмачылыгы бар?
- Муаккад сүннөт менен гайру муаккад сүннөттүн кандай айырмачылыгы бар?

ТЕСТ

1. Төмөндөгүлөрдүн кайсынысы ибадаттын мааниси эмес?
 - А) Сыйынуу
 - Б) Баш ийүү
 - В) Кулдук кылуу
 - Г) Окуу
2. Намаз окуу ибадаттардын кайсы түрүнө кирет?
 - А) Дене менен кылынган ибадаттарга
 - Б) Мал-мүлк менен аткарылган ибадаттарга
 - В) Дене жана мал-мүлк менен аткарылган ибадаттарга
 - Д) Ой менен кылынган ибадаттарга
3. Коомчулуктун бир бөлүгү тарабынан аткарылган учурда, бүтүндөй ошол элден жоопкерчилиги түшчү амал-иштер эмне деп аталат?
 - А) Важип
 - Б) Парз айн
 - В) Парз кифая
 - Г) Мустахап
4. Ибадаттын бар болушун камсыздап турган жана анын бир бөлүгү болгон нерсе эмне деп аталат?
 - А) Шарт
 - Б) Рукун
 - В) Себеп
 - Г) Иаада
5. Рукун жана шарттары толук орундалып аткарылган ибадат эмне деп аталат?
 - А) Фасид
 - Б) Батыл
 - В) Сахих
 - Г) Рухсат

ТАЗАЛЫК

БӨЛҮМДҮН ТЕМАЛАРЫ

1. ТАЗАЛЫКТЫН МААНИСИ
2. ТАЗАЛЫКТЫН ТҮРЛӨРҮ
3. НАЖАСАТ ЖАНА ХАДАС
4. ДААРАТ
5. ГУСУЛ
6. ТАЯММУМ
7. МААСЫГА ЖАНА ТАҢУУГА МАСХ ТАРТУУ

БӨЛҮМГӨ ДАЯРДЫК

1. Тазалыктын адам баласынын жашоосундагы орду тууралуу ой жүгүрткүлө.
2. “Тазалык – ыймандын жарымы” деген хадистин маанисин изилдегиле.
3. Ички дүйнөнүн тазалыгы тууралуу ой бөлүшкүлө.

2.1. ТАЗАЛЫКТЫН МААНИСИ

Тазалык ден соолуктун булагы, ошол эле учурда ибадаттардын да талабы. Ошондуктан Ислам дини адам баласынын материалдык ыпластыктардан, кирлерден да, жаман жүрүм-турум, мүнөздөрдөн жана туура эмес ишеним жана пикирлерден оолак болуусун талап кылат.

2.1.1. Тазалыктын мааниси

Араб тилиндеги фыкх китептеринде “الطَّهَارَةُ” деп аталган тазалык “النَّجَاسَةُ” деп аталган материалдык кирлерден жана “الْحَدَثُ” деп аталып, ибадаттарды аткарууга тоскоол болгон ыпластык абалынан арылуу дегенди билдирет.

2.1.2. Тазалыктын диндеги орду

Ислам дининде тазалыктын өзгөчө орду бар. Мусулманчылыкта дененин, кийим-кеченин жана айлана-чөйрөнүн тазалыгы сыяктуу материалдык тазалыкка да, ички дүйнөнүн, жүрөктүн тазалыгы сыяктуу руханий тазалыкка өтө чоң маани берилет.

Ислам дининин эң негизги максаттарынын бири адам баласынын ички жана сырткы дүйнөсүн тазалоо болуп эсептелет. Ислам дининде «тазалык» өзгөчө мааниге ээ. Ички дүйнөнүн да, сырткы дүйнөнүн да тазалыгы, аруулугу тууралуу Куранда жана Азирети Мухаммед пайгамбардын хадистеринде кенен-кесири айтылган. Мусулман баласынын эң алдыңкы милдеттеринен болуп эсептелген ибадаттарды аткаруу үчүн руханий тазалык менен бирге материалдык тазалык да талап кылынган. Ибадаттарды аткаруу үчүн анын дене-бою, кийим-кечеси жана айлана-чөйрөсү таза болушу кажет. Ошондуктан Ислам мусулман адамдын ар тараптан таза болушун максат кылат деп айта алабыз.

ЭСКЕ САКТАЙБЫЗ

Тазалык менен ыймандын тыгыз байланышы бар. Азирети Пайгамбар: “Тазалык – ыймандын жарымы” деп айткан

Бйык Куранда тазалык тууралуу мындай деп айтылат:

*«Чындыгында, Алла тообо кылуучуларды жана (ар түрдүү ыпластыктардан) тазалангандарды жакшы көрөт».*¹²

*«Алла да абдан тазаларды жакшы көрөт».*¹³

Ал эми Мухаммед пайгамбар тазалык тууралуу мындай деп айткан:

*«Алла таза, аруу! Ал тазалыкты сүйөт».*¹⁴

*«Тазалык – ыймандын жарымы».*¹⁵

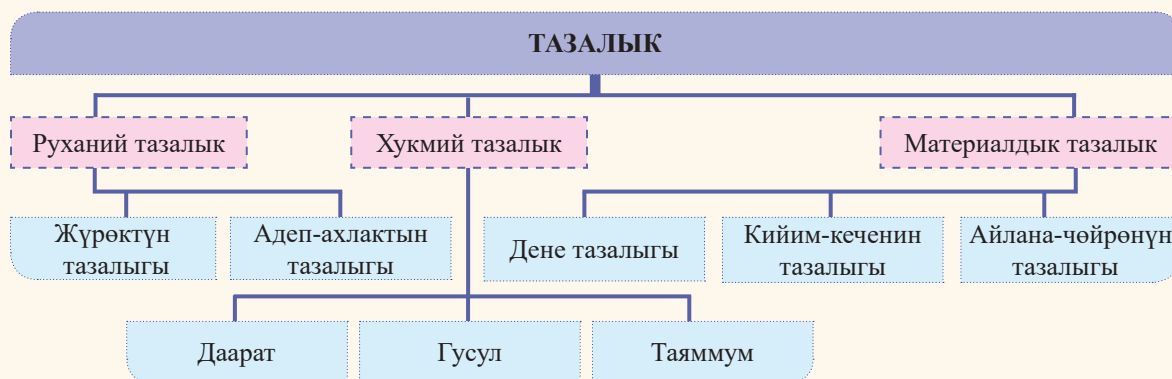
12. Бакара сүрөсү, 222-аят.

13. Тооба сүрөсү, 108-аят.

14. Тирмизий, Адаб, 41.

15. Муслим, Тахарат, 1.

2.2. ТАЗАЛЫКТЫН ТҮРЛӨРҮ

Тазалыкты өз ара төмөнкүчө үч топко бөлүп кароого болот:

2.2.1. Руханий тазалык

Адам баласынын сырткы көрүнүшү сыяктуу эле анын ички дүйнөсүнүн тазалыгы да өзгөчө мааниге ээ. Ислам дини адамдын жүрөгүн жана рухун кирдеткен туура эмес ишенимдерден, жаман жана күнөө иштерден, адеп-ахлакка терс жүрүм-турумдардан оолак болууну талап кылат.

Руханий тазалыкты экиге бөлүп кароого болот:

Жүрөктүн тазалыгы: Исламдын негиздерине туура келбеген ишенимдерден, ой-пикирлерден аруу ыйманга ээ болуу жүрөктүн тазалыгы болуп эсептелет. Бул бир гана Алла Таалага ишенүү жана аны көп-көп эстөө аркылуу ишке ашат.

Адеп-ахлактын тазалыгы: Дин тарабынан жактырылбаган жүрүм-турумдардан оолак болуу адеп-ахлактын тазалыгы болуп саналат. Адамдар менен жакшы мамиледе болуу, алардын кубанычын жана кайгысын тең бөлүшүү, чынчыл болуу, Алла Таала берген ырыскыны өз ордунда жана өз ченеминде колдонуу, айлана-чөйрөгө, жан-жаныбарга зыян бербөө, жаман иштерден алыс болуу мына ушул тазалыктын негизги талабы.

2.2.2. Материалдык тазалык (конкреттүү түрдөгү тазалык)

Дененин, кийим-кеченин жана айлана-чөйрөнүн ар кандай кирлерден, булганычтардан тазаланышы.

Дененин тазалыгы: Адамдын дене боюнун ар түрдүү кирлерден жана ыпластыктардан таза болушу. Бул ден соолуктун да эң негизги шарты.

Кийим-кеченин тазалыгы: Таза кийинүү – эң алгач адамдын өзүнүн алдындагы, андан кийин үй-бүлөсүнүн жана айлана-чөйрөсүндөгү адамдардын алдындагы милдети. Ошондуктан башка адамдарды жийиркенте турган кир кийимдерди кийбөө, мүмкүнчүлүгүнө жараша таза жана тыкан кийинүүгө аракет кылуу зарыл.

Айлана-чөйрөнүн тазалыгы: Жашаган үйдүн, көчөнүн, айылдын, шаардын, окуган жана иштеген жердин, абанын жана суунун тазалыгы сыяктуу. Бул тазалыктын адамдын ден соолугу үчүн өтө чоң таасири бар.

2.2.3. Хукмий тазалык (абстракттуу түрдөгү тазалык)

Айрым ибадаттарды аткарууга тоскоолдук жараткан жана “**хадас**” деп аталган абалдан тазалануу “**хукмий тазалык**” деп аталат. Даарат алуу, гусул алуу жана таяммум алуу тазалыктын мына ушул түрүнө кирет.

2.3. НАЖАСАТ ЖАНА ХАДАС

2.3.1. Нажасаттын мааниси жана түрлөрү

Материалдык ыпластык жана кирлер **нажасат** деп аталат.

Адамдын заңы, жаныбарлардын тезеги сыяктуулар “**катуу нажасат**”, сийдик, кан, мас кылуучу ичимдик сыяктуулар “**суюк нажасат**” деп аталат.

Ошондой эле нажасаттар намазга тоскоол болуп-болбоодогу өлчөмү жагынан **оор** жана **жеңил** болуп да экиге бөлүнөт.

Кургагандан кийин да көзгө көрүнгөн абалда боло турган (кан сыяктуу) нажасаттар “**марий**”, ал эми кургагандан кийин көзгө көрүнбөй турган абалга келген (сийдик) нажасаттар “**гайру марий**” деп аталат.

2.3.2. Нажасаттын өлчөмү

Намаз окуу үчүн дененин, кийим-кеченин жана намаз окуй турган жердин таза болушу шарт кылынат.

Жогоруда да айтып өткөндөй, нажасаттар намазга тоскоол болуп-болбоодогу өлчөмү жагынан **оор** жана **жеңил** болуп да экиге бөлүнөт.

- *Оор нажасат:*

1. Адамдын заңы, заарасы, кан, жыныстык органдан чыкчу урук суюктугунун бардык түрлөрү (м: сперм (мани), мази, вади ж.б.).

2. Бардык жаныбарлардын каны.

3. Эти желбеген жаныбарлардын заарасы жана тезектери.

4. Тоок, өрдөк, каз сыяктуу үй канаттууларынын тезеги.

5. Тарп (шариат эрежесине ылайык мууздабаган жаныбарлардын эттери).

6. Мас кылуучу ичимдиктер.

Оор нажасат **катуу** болуп, болжол менен **3 грамм** өлчөмүнө жетсе, намазга тоскоолдук жаратат. Ал эми **суюктук** түрүндө болуп, **алакан көлөмүнөн** чоң жерге жайылса, намаз жараксыз болуп эсептелет. Намаз окуу үчүн мына ушул өлчөмгө жеткен нажасаттан тазалануу парз болуп саналат.

- *Жеңил нажасат:*

1. Кой, уй, төө сыяктуу эти желген жаныбарлардын заарасы, тезеги.

2. Ат жана эшектин заарасы, тезеги.

3. Эти желбеген ителги, бүркүт сыяктуу канаттуулардын тезектери.

Жеңил нажасат дене мүчөсүнүн же болбосо мүчөнү жаап турган кийимдин **төрттөн бир бөлүгүнө** жайылса, намазга тоскоолдук жаратат.

2.3.3. Тазалык үчүн колдонулуучу суулар

Тазалык үчүн колдонууга жарап-жарабашына карап суулар беш түргө бөлүнөт:

1. Таза жана тазалоочу суулар:¹⁶

Табигый өзгөчөлүгүн сактаган жана эч нерсеге аралашпаган суулар. Буга жамгырдын, деңиздин, көлдүн, дарыянын, булактын жана кудуктун суулары кирет. Мындай сууларды денени, кийим-кечени тазалоодо жана даарат, гусул алууда колдонууга болот.

Суунун өзүнө таандык үч өзгөчөлүгү жана эки касиети (табияты) бар. Үч өзгөчөлүгү булар түсү, жыты жана даамы. Ал эми суунун агуучулугу жана суюктугу анын касиетине кирет.

Азирети Мухаммед пайгамбар:

“Суу таза. Анын түсү, даамы же жыты өзгөрмөйүнчө булганбайт” деп айткан.¹⁷

2. Таза жана тазалоочу болуу менен бирге колдонулушу макрух болгон суулар:

Мышык, тоок сыяктуу үй жаныбарларынан жана бүркүт, ителги сыяктуу жырткыч куштардан арткан суулар. Жогоруда айтылган таза суу бар болуп туруп, мындай сууларды колдонуу танзихан макрух болуп эсептелет. Эгер башка суу болбосо, анда бул сууларды колдонууга мүмкүн.

3. Таза, бирок тазалоочу болбогон суулар:

Мындай сууларды экиге бөлүп кароого болот:

Колдонулган суу: Даарат жана гусул алууда колдонулган суу. Мындай суу менен кайрадан даарат жана гусул алууга болбойт.

Мукаййад суу: Кандайдыр бир таза нерсенин аралашуусу менен агуучулук жана суюктук касиетин жоготкон суулар.

4. Таза жана тазалоочу эмес суулар:

Буга ичине ыплас нерселер түшүп, түсү өзгөрүп, же жыттанып, же болбосо даамы бузулган суулар кирет. Ошондой эле шарият боюнча эти желбеген (мисалы ит, карышкыр, чочко сыяктуу) жаныбарлардын шилекейлери түшкөн суу да ыплас болуп эсептелет. Мындай сууларды колдонууга мүмкүн эмес.

5. Күмөндүү суулар:

Эшек же качырдан арткан суулар. Мындай сууну колдонуу күмөндүү болуп эсептелет. Ошондуктан таза суу табылбай калган учурда мындай сууга даарат же гусул алгандан кийин артынан таяммум алуу керек.

2.3.4. Даараткана адеби

- Дааратканага кирерден мурун төмөнкү дуба окулат:

اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْخُبْثِ وَالْخَبَائِثِ

Окулушу: Аллахумма инни ауuzu бика минал-хубси вал-хабааис.

- Дааратканага сол бут менен кирүү керек.

16. Биз бул жерде “таза суу” дегенди жогоруда айтылган материалдык тазалык үчүн колдонууга жарай турган суу деген мааниде, ал эми “тазалоочу суу” дегенди хукмий тазалык үчүн колдонууга, башкача айтканда даарат жана гусул алууга жарай турган суу деген менен мааниде колдонобуз.

17. Бухарий, Вуду, 67.

- Дааратканада себепсиз сөз сүйлөбөө керек.

- Дааратканага Алла Тааланын же Пайгамбарыбыздын (саллаллааху алейхи ва саллам) аты, же аят-хадис жазылган нерселерди (шакек, кагаздарды) алып кирбөө кажет. Зарыл учурларда мындай нерселерди сумкага, же болбосо чөнтөккө салып кирсе болот.

- Кыбылага бет алып (кыбыланы карап), же кыбылага арка салып отурбоо керек.

Чоң же кичи даарат ушаткан соң тазалануу ден-соолук өңүтүнөн да, даарат жана намаз ибадаты үчүн да өзгөчө мааниге ээ.

Истибра: Заара кылган соң сийдик каналдарында калган заара тамчыларын калтырбай тазалоо «**истибра**» деп аталат. Кичи даарат ушаткандан кийин сийдик каналдарында калган заара акырындап сарыгып чыгып кийимге жугушу мүмкүн. Бул тазалыкка да, ден-соолукка да, намазга да терс таасирин тийгизет. Мына ошондуктан заара ушаткан соң, айрыкча эркектер, зааранын толук бойдон чыгышын күтүшү кажет.

Эгер сийдик каналдарында калган заара даарат алгандан кийин чыкса, анда даарат бузулган болот. Мына ошондуктан, заара кылган соң ары-бери басып, заараны толук чыгарууга аракет кылуу зарыл. Заара кылгандан кийин дароо даарат алуу туура эмес. Даарат алуу учурунда же даарат алгандан кийин чыккан бир эле тамчы заара дааратты бузат. Мындай учурда окулган намаз да жараксыз болуп эсептелет.

Истинжа: Кан, урук суюктугу (сперм, мази), заң, заара сыяктуу ыпластыктар чыккан жерлерди тазалоо «**истинжа**» деп аталат. Адам чоң-кичине даарат ушаткан соң ыплас жерлерин тазалашы кажет. Истинжа үчүн суу, даарат кагазын пайдаланууга болот.

2.3.5. Хадас

الْحَدَث – “**жаңылык, жаңы кубулуш**” деген маанилерге келген арабча сөз.

Ал эми диний терминологияда айрым ибадаттардын аткарылышына тоскоолдук жараткан абал **хадас** деп аталат.

Кичине хадас жана чоң хадас болуп экиге бөлүнөт.

1. *Кичине хадас:* Дааратты буза турган турган кандайдыр бир абалдан улам пайда болгон хадас. Даарат аркылуу мындай абалдан чыгуудан болот.

2. *Чоң хадас:* Жунуб болуу, этек кири же нифастан улам пайда болгон хадас. Мындай хадас гусул алуу аркылуу кетирилет.

2.4. ДААРАТ

2.4.1. Даараттын мааниси

Таза суу менен колду чыканак менен бирге, бетти, томук (кызыл ашык) менен кошо бутту жуу жана башка масх тартуу «**даарат**» деп аталат.

Даарат бир тараптан Алла Тааланын буйругун аткаруу болгону үчүн ибадат болсо, бир тараптан ар түрдүү материалдык жана руханий ыплас-кирлерден оолак болуу үчүн Ислам дини талап кылган өзгөчө мааниге ээ тазалык болуп эсептелет.

Даарат ибадат болуп эсептелгени үчүн анын сообу да бар. Ошондой эле күнөөлөрдүн кечирилишине да себепкер болот. Бул туурасында Азирети Пайгамбар мындай деген:

Айрым ибадаттар дааратсыз аткарылбайт. Мисалы, намазды дааратсыз окууга болбойт.

*“Мен алгандай кылып даарат алган кишинин мурунку (кичине) күнөөлөрү кечирилет”.*¹⁸

Азирети Мухаммед (саллаллааху алейхи ва саллам) Пайгамбарыбыз да дааратсыз окулган намаздын жараксыз болгондугу жөнүндө бир топ куттуу хадистеринде айтып кеткен. Ислам аалымдары Куран менен Сүннөткө таянуу менен намаз окуу үчүн даарат алуу ар бир мусулман адамга парз болгондугун бир пикирден кабылдашкан.

2.4.2. Даараттын парздары

Даараттын парздары аятта көрсөтүлгөн:

*“Эй, момундар! Намазга турган кезде жүзүңөрдү жана колуңарды чыканактарына чейин жуузула. Башыңарды (суу менен) сылагыла. Бутуңарды томуктарына чейин жуузула”.*¹⁹

Демек, даараттын төрт парзы бар:

1. Бетти жуу:

Чач чыккан жерден баштап ээктин астына чейин жана кулактардын түбүнө чейинки аралык бет болуп эсептелет.

2. Колдорду жуу:

Эки кол манжалардын учунан баштап чыканак менен кошо жуулат.

3. Башка масх тартуу:

Баштын төрттөн бир бөлүгүнө масх тартуу парз болуп эсептелет.

4. Бутту жуу:

Эки бутту томук (кызыл ашык) менен кошо жуулат.

Даараттын парздарынан бири аткарылбаса, жуулушу керек болгон мүчөдө кургак жер калып калса, анда ал даарат жараксыз болуп эсептелет.

2.4.3. Даараттын сүннөттөрү

Даараттын сүннөттөрү төмөнкүлөр:

1. Даарат алууга «Бисмиллах» айтып баштоо.
2. Даарат алууга ниет кылуу.
3. Колду билекке чейин үч жолу жуу.
4. Мазмаза жана истиншак. Мазмаза – бул оозго суу алып чайкоо. Истиншак – мурунга суу алуу.
5. (Мисвак менен) тишти жуу.
6. Даарат мүчөлөрүн аятта айтылгандай ирет менен жуу.
7. Дааратты оң жактан баштоо.

18. Муслим, Тахаарат, 8.

19. Маида сүрөсү, 6-аят.

8. Даарат мүчөлөрүн үч жолудан жуу.
9. Колу-бутту манжалардын учунан баштап жуу.
10. Манжалардын араларын жышып жуу.
11. Сууну муруттун, каштын астына чейин жеткирүү.
12. Башка толук масх тартуу.
13. Кулакка жана моюнга масх тартуу.
14. Даарат мүчөлөрүн жышып жуу.
15. Даарат мүчөлөрүн (биринен сала бирин) үзгүлтүксүз жуу.

2.4.4. Даараттын макрухтары

Төмөнкүлөр даараттын макрухтары болуп эсептелет:

1. Даарат учурунда ашыкча суу колдонуу, сууну ысырап кылуу.
2. Сууну бетке чаап жуу.
3. Даарат алуу учурунда муктаждык болбосо да, бирөөдөн жардам суроо.
4. Даарат алуу учурунда сүйлөө.
5. Таза эмес, ыплас жерлерде даарат алуу.
6. Орозо учурунда ооз-мурунга суу алууда этиятсыз аракет кылуу.
7. Мурундагы сууну оң кол менен чимкирүү.
8. Даараттын сүннөттөрүн аткарбоо.
9. Үч жолудан ашык жуу же бирден көп масх тартуу.

Жогорудагылар танзихан макрух болуп эсептелип, даараттын сообун азайтат.

2.4.5. Дааратсыз кылынбай турган иштер

Төмөнкү иштерди дааратсыз кылганга болбойт:

1. Намаз окуу.
2. Тилават саждасын кылуу.
3. Каабаны таваф кылуу.
4. Куранды колго алып кармоо.

Мына ушул төрт ишти аткаруу үчүн даарат алуу талап кылынат.

Ал эми төмөнкү иштер үчүн даарат алуу мандуп болуп саналат:

1. Арафатта вакфа кылуу жана сай кылуу.
2. Азан айтуу.
3. Жаназаны жуу.
4. Жаттаган Куран сүрөлөрүн окуу.
5. Хадис окуу.

Ар бир намаз үчүн өзүнчө даарат алуу, дайыма даарат менен жүрүү жана даарат менен уктоо мустахап болуп саналат.

2.4.6. Дааратты бузган абалдар

Төмөнкү учурларда даарат бузулат:

1. Заң жана зааранын чыгышы. Ошондой эле желдин чыгышы да дааратты бузат.
2. Денеден чыккан кан, ириң сыяктуу нерселердин жайылышы.
3. Маний (сперм), мазий²⁰ жана вадий²¹ чыгышы.
4. Ооз толо кусуу. Азирети Пайгамбар: “Кусунду дааратты бузат” деп айткан.²²
5. Ооздон чыккан кан түкүрүк менен бирдей же түкүрүктөн көп болсо дааратты бузат.
6. Эстен тануу, акылдан ажыроо, мас болуу.
7. Намаз учурунда жанындагы адамга угула тургандай үн менен күлүү.
8. Дааратка тиешелүү үзүр абалдарынын аякташы. Демек, таяммум алган адам суу көрсө же тапса, ошондой эле маасыга тартылган масхтын мөөнөтү бүтсө, даарат бузулган болот.

9. Жатып же бир нерсеге таянып уктоо.

Төмөнкү учурларда даарат бузулбайт:

1. Жарадагы кандын же ириндин денеге жайылбашы.
2. Какырыктын чыгышы.
3. Ыйлаганда же күлгөн кезде көздөн чыккан жаш.
4. Жаранын кургап калган кабыгынын түшүшү.
5. Ооз толо болбогон аз кусунду.
6. Чиркей, бит, бүргө сыяктуу майда жандыктардын чагышы.
7. Тырмак алуу.
8. Кырынуу (сакал-мурут алуу).
9. Жыныстык мүчөнү кармоо.
10. Эркек адам менен аялдын бири-бирине денелеринин тийиши дааратты бузбайт.

2.4.7. Үзүрлүү адамдын даараты

Эки намаз убагынын аралыгында дааратты бузуучу нерселерден бири үзгүлтүксүз келип турса, анда ал адам **үзүрлүү** болуп эсептелет.

Мисалы, буга зааранын тез-тезден келиши, жаранын тез-тез канап турушу, аял кишиден айыз (этек кири) жана нифас (төрөттөн кийин келе турган кан) абалдарынан сырткаркы учурларда токтобой келген суюктугу сыяктуу абалдарды мисал келтирүүгө болот. Мына ушундай үзүрлүү адам намаздын убагы киргенде даарат алса, ошол намаздын убагы чыкканга чейин даараттуу болуп эсептелет. Бул жерде эскерте кетчү жагдай, ал адамдан үзүрүнөн (м: заарадан) сырткары дааратты буза турган нерселер чыга турган болсо, даарат бузулган болот.

20. Дүүлүгө баштаганда эркектин жыныстык мүчөсүнөн чыккан суюктук.

21. Заара кылган соң эркектин жыныстык мүчөсүнөн чыккан суюктук.

22. Тирмизий, Тахаарат, 64.

- Үзүрлүү адам ар бир убакыт намаз үчүн өзүнчө даарат алат. Бир даарат менен эки башка парз намаз окуй албайт. Бирок, бир убакыттын ичиндеги парз, каза, нафил намаздарды окуй алат.
- Үзүрлүү адамдын даараты намаз убактысынын чыгышы менен бузулат. Мисалы, багымдат намазы үчүн алынган даараты күндүн чыгышы менен бузулат.
- Үзүрлүү адамдан үзүрүнөн (м: заарадан) сырткары дааратты буза турган нерселер чыга турган болсо, даарат бузулган болот.

ИЗИЛДЕГИЛЕ

Кандай адамдар үзүрлүү деп эсептелет?

2.5. ГУСУЛ

2.5.1. Гусулдун мааниси

«الغسل» – «бир нерсени суу менен жуу» деген маанини билдирет.

Ал эми диний терминологияда «ооз менен мурунга суу алып, денени толугу менен жуу» дегенди түшүндүрөт.

Куранда:

«Эгер жунуп болсоңор, толук тазалангыла (жуунгула)!»²³ деп айтылат.

2.5.2. Гусул алууну зарыл кылган абалдар

Төмөнкү жагдайлар гусул алууну талап кылат:

1. Жунуп болуу:

Жунуп болуу – жыныстык катнаш же дүүлүгүү менен бел суусунун (спермдин) атылып чыгышы аркылуу пайда болгон ыпластык абал болуп эсептелет.

Жыныстык катнашта болгон аял-эркектен мани (б.а. сперм) келсе да, келбесе да экөө тең жунуп болушат. Эркектен же аялдан дүүлүгүү менен манинин (сперм) чыгышы аларды жунуп кылат. Бул абал (дүүлүгүү менен спермдин чыгышы) уйку маалында болсо да, ойгоо учурда болсо да жыйынтыкты өзгөртпөйт.

Уйкудан ойгонгон кезде денесинен бел суу көргөн адам гусул алышы кажет.

Ошондой эле түшүндө жунуп болгонун көргөн адам ойгонгон кезде денесинен бел суунун эч кандай белгисин (нымдуулук же так) көрбөсө, анда гусул алуунун кажети жок.

2. Айыз же нифас абалынын бүтүшү:

Айыз же нифас абалдарынын бүтүшү менен же болбосо бул абалдар үчүн белгиленген эң узун мөөнөттүн аякташы менен аял киши гусул алышы зарыл.

Айыз: Айыз – балагатка жеткен аялзатынан ай сайын белгилүү түрдө келип туруучу этек кири. Бул абал балагат жашынан баштап климакс учуруна (этек киринин келбей калышына) чейин уланат. Аялзатынан этек кири келген учуру «айыз абалы», ал эми мындан тышкаркы учурлары «тазалык учуру» деп аталат.

23. Маида сүрөсү, 6-аят.

Этек кириинин эң кыска мөөнөтү **3 күн**, ал эми эң узун мөөнөтү **10 күн**. Этек кириинин мөөнөтү ар бир аялда ар башкача болот.

3 күнгө жетпеген, же 10 күндөн ашык келген кандар айыз (этек кири) эмес, «истихаза» (оору) каны болуп эсептелет. Мындай абалдагы аял киши үзүрлүү адамга тиешелүү өкүмдөргө баш ийет.²⁴

Нифас: Нифас – бул төрөттөн кийин, же болбосо буту-колу сыяктуу органдары билинип калган баласы боюнан түшүп калган аял кишиден келген кан. Бул «**нифас абалы**» деп аталат.

Нифастын эң узун мөөнөтү **40 күн**. Бул мөөнөттүн аралыгында кан келбей калган учурлар да нифас абалына кирет. 40 күнгө чейин эле кан токтой турган болсо, нифас абалы соңуна чыккан болот.²⁵

2.5.3. Гусулсуз кылынбай турган иштер

Гусулу жок адам төмөнкүлөрдү кыла албайт:

1. Намаз окуу.
2. Тилават саждасы.
3. Каабаны таваф кылуу.
4. Итикафка кирүү.
5. Себепсиз мечитке кирүү жана мечитте отуруу.
6. Куранды колго алуу. Жунуп болгон, айыз же нифас абалында болгондор Куранды кармай албайт.
7. Куран окуу. Гусулу жок адам Куран окуй албайт. Бул тууралуу Пайгамбарыбыздын хадисинде мындай деп айтылат:

*“Жунуп жана айыз абалындагылар Куран окубасын”.*²⁶

2.5.4. Гусулдун түрлөрү

1. Парз болгон гусул:

Жунуп болгондо, айыз же нифас абалынын аякташы менен гусул алуу парз болот. Дүйнөдөн өткөн мусулманды жуу парз кифая болуп эсептелет.

2. Сүннөт болгон гусул:

Жума намазы, айт намаздары үчүн, ажылык жана умра үчүн ихрамга кирип жатканда, ажылыкта Арафатта вакфа кылуу үчүн гусул алуу сүннөт болуп саналат.

3. Мустахап болгон гусул:

Күнөөлөрүнө тооба кылган, алыс жолдон келген, таза болуп туруп мусулмандыкты кабыл алган, эси оогондон кийин өзүнө келген, жиндиликтен жана мастыктан соолуккан, өлгөн кишини жууган, жамгыр дубасына чыккан кишилердин гусул алуусу мустахап болуп эсептелет.

2.5.5. Гусулдун парздары

1. Мазмаза: Оозду чайкоо.

24. Kemal Yıldız. Hanımların Özel Halleri. – İstanbul: 2014. – s. 98-102.

25. Kemal Yıldız. Hanımların Özel Halleri. – İstanbul: 2014. – s. 66-67.

26. Ибн Мааж, Тахаарат, 105; Абу Давуд, Тахаарат, 90.

2. Истиншак: Мурунга суу алуу.

3. Денени бир да кургак жер калтырбай жуу.

Гусул алууда суу чач, сакал, мурут жана каштын астына чейин жетиши керек. Аял киши да өрүлгөн чачынын түбүнө чейин суу жеткириши керек. Өрүлгөн узун чачты жандыруунун кажети жок.

Гусул алуу учурунда тигил же бул мүчөгө таңылган таңуу чечилген чакта, ооруга (м: жарага) зыян алып келе турган болсо, таңууну чечпей тазаланып жуунууга уруксат берилет.

2.5.6. Гусулдун сүннөттөрү

Гусулдун сүннөттөрү төмөнкүлөр:

1. Гусул алууга «Бисмиллах» айтып баштоо.
2. Ниет кылуу жана колду жуу.
3. Аврат жерлерди жуу.
4. Даарат алуу.
5. Алгач башка, андан кийин оң, сол ийинге суу төгүп денени жуу.

2.5.7. Гусул алуунун адеп-тартиби

Башка бирөө көрбөй турган жерде гусул алуу керек. Мончо, көлмө, көл сыяктуу коомдук (адамдар көп жүрчү) жайларда авратты жаап жүрүү парз болуп эсептелет. Ошондуктан мындай жайларда авратты жаап, ачылып кетүү ыктымалынан улам башка бирөөнүн аврат жерлерин карабоо кажет. Эгер бул жайларда адамдар жылаңач түшсө, ал жерге барбоо зарыл. Айрыкча эркек-аял аралаш жүргөн пляждардан мусулман баласы оолак болууга тийиш. Мусулман адам арам ишке барбаганы сыңары, арам иштер жүзөгө ашкан жерлерге да жакын жолобошу кажет.

Эч ким көрбөй турган жерде гусул алып жатканда да аврат жерлерди жабык тутуу дурус.

Гусул ниет кылуу менен башталат.

Ниет кылган соң купуя (ичтен) «Бисмиллахир-Рахмаанир-Рахийм» деп айтып, колду жана аврат (уяттуу) жерлерди жуу керек.

Андан кийин кадимкидей даарат алып, андан соң башка, алгач оң, андан кийин сол ийинге суу төгүп жуунуу зарыл.

Дененин бир да жеринде кургак жер калбашы кажет. Ошондуктан өзгөчө буттун манжаларынын салааларын, киндикти, кулакты, аял киши кулакка тагылган сөйкө тешиктерин жакшылап жууганга аракет кылуу керек.

Гусул алуу учурунда сууну ашыкча колдонбоо зарыл.

Гусул алган жер таза болушу керек.

МААЛЫМАТ БУРЧУ

Гусулу жок абалда-гусул алып намазды өз убагында окуу шарты менен-уктаганга, колду жууп, ооз-мурунду чайкап тамак жегенге болот. Ошондой эле жунуп абалында орозодо саарлык жегенге уруксат берилет.

2.6. ТАЯММУМ

2.6.1. Таяммумдун мааниси

Таяммум – даарат же гусул алуу үчүн суу жок кезде же суу болсо да аны колдонуу мүмкүнчүлүгү болбогон учурларда таза топуракка урулган кол менен бетти жана чыканакка чейин эки колду сылоо жолу менен аткарылган тазалык.

Куранда таяммум жөнүндө мындайча айтылат:

*“Эгерде оору же сапарда болсоңор, силердин бирөөңөр дааратканадан чыгып, же айалына жакындап, бирок суу таба албасаңар таза топурак менен таяммум кылгыла: Аны менен бети-колүңарды сыйпагыла”.*²⁷

2.6.2. Таяммум алына турган учурлар

Таяммум төмөнкү учурларда алынат:

1. Даарат же гусул алуу үчүн суунун жок болушу.
2. Даарат же гусул алган кезде суунун ден-соолукка зыян бериши.

2.6.3. Таяммумдун шарттары

1. Таяммум алууну мубах кыла турган себептин болушу.
2. Ниет кылуу.
3. Таяммумдун топурак түрүнө кирген таза бир нерсе менен кылынышы. Топурак, таш, кум, кыш жана черепица сыяктуу нерселер менен таяммум кылынат.
4. Масхты колдун баары же көпчүлүк бөлүгү менен тартуу.
5. Таяммумда жүздү жана колдорду толук каптай турган калыпта масх тартуу.

2.6.4. Таяммумдун парздары

Төмөнкүлөр таяммумдун парзы болуп эсептелет:

1. Таяммум алууга ниет кылуу шарт.
2. Колду топуракка коюп, бетке масх тартуу.
3. Колду топуракка коюп, чыканак менен кошо эки колго масх тартуу.

2.6.5. Таяммумдун сүннөттөрү

Таяммумдун сүннөттөрү төмөнкүлөр:

1. Таяммумду «Бисмиллах» айтып баштоо.
2. Манжалардын арасын ачык кылып, алаканды топуракка сүртүү.
3. Колго жуккан ашыкча чанды түшүрүү үчүн эки колду бир-бирине акырын уруу.
4. Биринчи бетке, андан кийин колго масх тартып кезекти сактоо.
5. Бири-биринин аркасынан дароо масх тартуу.

27. Маида сүрөсү, 6-аят.

6. Бир жолудан масх тартуу. Бирден ашык масх тартуу макрух болуп эсептелет.

2.6.6. Таяммумдун алынышы

Алгач таяммум алууга ниет кылып «Бисмиллах» айтуу керек. Колду топуракка коюп, ары-бери сүрүп, колго жуккан ашыкча чанды түшүрүү үчүн эки колду бир-бирине акырын уруп бир жолу бетке масх тартуу (сылоо) керек. Андан кийин дагы бир жолу колду топуракка коюп, сол колдун ичи менен оң колго, кайра оң колдун ичи менен чыканакты кошо сол колго масх тартуу зарыл. Манжалардын ортолоруна да масх тартуу керек. Ошентип таяммум алынган болот.

Намаздын убагы киргенге чейин таяммум алса болот. Таяммумду буза турган жагдай болбосо, таяммум алган адам каалаганынча намаз окуй алат.

2.6.7. Таяммумду бузган абалдар

1. Дааратты буза турган нерселер таяммумду да жараксыз абалга алып келет.
2. Суу колдонууга тоскоол болгон үзүрдүн аякташы таяммумду бузат.
3. Таяммум алган киши намаз окуганга чейин, же намаз окуу учурунда суу келсе, же суу колдонуу мүмкүнчүлүгүнө ээ болсо, анда ал адамдын таяммуму жараксыз абалга келген болот.

2.6.8. Таяммумга тиешелүү айрым маселелер

Таяммумду буза турган жагдай болбосо, таяммум алган адам каалаганынча намаз окуй алат.

Намаздын убагы киргенге чейин таяммум алса болот. Бирок намаздын мустахап убактысы чыкканга чейин суу табуу мүмкүнчүлүгү бар болсо, анда таяммумду кечиктирүү мандуп.

Бир жерге бир нече жолу таяммум алууга мүмкүн. Себеби топурак суу сыяктуу эмес.

Топурак, таш, кум, кыш сыяктуу нерселерге таяммум кылынат. Отун, жез, темир сыяктуу нерселер менен таяммум кылынбайт. Бирок булардын үстүндө таза чаң болсо, бул чаң менен таяммум кылса болот.

2.7. МААСЫГА ЖАНА ТАҢУУГА МАСХ ТАРТУУ

2.7.1. Масхтын мааниси

Маасыны, дене мүчөсүн же аны жаап турган таңууну суу кол менен сылоо **масх** деп аталат.

Ислам дини кыйынчылык же зарылчылык учурунда айрым ибадаттарды аткарууга жеңилдиктерди сунуштайт. Жогоруда айтылган таяммум, маасыга же таңууга масх тартуу мына ушул жеңилдиктердин катарына кирет.

2.7.2. Маасыга масх тартуунун шарттары

Тери же тери сыяктуу нерселерден жасалган, бутту томук менен кошо жаап турган, суу өткөрбөгөн жана жерге койгон учурда өз алдынча тура алган бышык бут кийим **маасы** болуп эсептелет.

Маасыга масх тартуунун шарттары төмөнкүлөр болуп эсептелет:

1. Маасы бышык нерседен жасалган болушу кажет.
2. Маасы жерге койгон учурда өз алдынча тура алгандай калыңдыкта болушу керек.
3. Кийип басып жүргөнгө чыдай турган болуш керек. Башкача айтканда, аны менен жол жүргөндө эң азынан алты (6) километрге чейин жыртылбай чыдашы зарыл.
4. Маасы бутту кызыл ашык менен кошо жаап турушу керек.
5. Маасыда буттун эң кичине үч манжасы бата турганчалык өлчөмдө тешик болбошу керек. Маасынын ар кайсы жериндеги тешиктерди кошкон учурда үч манжа бата турганчалык өлчөмгө жетсе, ал маасыга масх тартууга жарабайт. Бул учурда маасынын тешиги бири-бирине кошулуп эсептелбейт.
6. Маасыны даарат алган соң кийүү. Кандайдыр бир үзүрдүн (мисалы, жаранын) айынан бутка таңуу таңылган болуп, ага (таңууга) масх тартылган болсо да, анын үстүнөн маасы кийүүгө уруксат берилет.

Эскертүү: Маасыга масх тартуу бир гана дааратка тиешелүү. Ал эми гусул алууда бутту жуу талап кылынат.

2.7.3. Маасыга масх тартуунун аткарылышы

Даарат алгандан кийин ал даарат бузулганга чейин маасы кийилет.

Мурунку алынган даарат бузулгандан кийин, кайрадан даарат алып, кезек бутка келгенде эки кол сууланып, оң кол менен оң буттагы маасыга, сол кол менен сол буттагы маасыга масх тартылат.

- Масх манжалардын ички тарабы менен жана эң аз үч манжа менен тартылат.
- Маасынын жогору жана алды тарабына масх тартылат.
- Масх тартып жатканда манжалардын арасы ачык болот.
- Буттун учунан баштап жогору көздөй масх тартуу сүннөт болуп эсептелет.

2.7.4. Масхтын мөөнөтү

1. Сапарда болбогон (муким) адамдар үчүн маасыга тартылган масхтын мөөнөтү бир сутка (24 саат).
2. Сапардагы адамдар үчүн маасыга тартылган масхтын мөөнөтү үч сутка (72 саат).

Масхтын мөөнөтү маасы бутка кийилген учурдан башталбайт. Маасыны бутка кийген соң даарат бузулган учурдан башталат. Мисалы, эрте менен саат алтыда даарат алып, маасысын кийген кишинин даараты саат ондо бузулса, масхтын мөөнөтү даарат бузулган убактан башталган болот.

Муким адам сапарга чыкса, сапар өкүмүнө баш ийет, масх мөөнөтүн үч күнгө узартат. Сапардагы адам үйүнө кайткан соң, маасысына масх тарткандан кийин 24 саат өтсө, масхтын мөөнөтү бүткөн болот.

2.7.5. Масхты жараксыз абалга алып келген абалдар

1. Дааратты жараксыз абалга алып келген жагдайлар масхты да бузат. Бирок бул учурда масхтын мөөнөтү бүтө элек болсо, жаңыдан даарат алган кезде маасыны чечпей (бутту жуубай) туруп ага (маасыга) масх тартуу жетиштүү болот.

2. Масх тартылган маасыны чечүү масхты жараксыз абалга алып келет. Маасыга масх тарткан адам даараты бар кезинде маасысын чечсе, жана эки бутун жууса, анын даараты бузулбайт. Ал эми бул учурда бутун жуубаса, даараты жараксыз болуп эсептелет.

3. Масх мөөнөтүнүн аякташы. Бул учурда даарат алып, бутту жууп, кайра маасыны кийүүгө болот. Эгер масхтын мөөнөтү аяктаган кезде даарат болсо, тек гана эки бутту жууп койсо, даарат бузулган болбойт.

4. Маасынын ичине кирген суу бир буттун жарымынан көбүн суу кылса, масх жараксыз абалга келет.

2.7.6. Таңууга масх тартуу

Кандайдыр бир жаранын айынан таңуу таңылган мүчөнү суу менен жууган кезде, терс таасирин тийгизип, жараны ырбатып күчөтө турган болсо, анда даарат же гусул алганда таңууга масх тартып койсо болот.

Таңууга толук бойдон эмес, көпчүлүк бөлүгүнө масх тартуу жетиштүү.

Эгер таңууга масх тартуу да жарага зыян алып келе турган болсо, анда ага масх тартпаса да болот.

Үзүр абалы бүткөнгө (жара айыкканга) чейин таңууга масх тартып жүрүүгө уруксат берилет.

Таңууну даарат алган соң гана таңуу кажет деген шарт жок. Жара айыккан соң таңууну алуу менен масх да жараксыз абалга келет. Бул учурда кайрадан даарат алуу зарылчылыгы бар.

Сунушталуучу адабияттардын тизмеси

1. Асым Уйсал. Тахарат и намаз с рисунками. – Бишкек: Башак, 2007. – 80 с.
2. Фарук Салман, Назиф Йылмаз, Режеп Оздирек. Менин сүйүктүү диним. Ибадаттарымды үйрөнгүм келет.
3. Сейфеддин Языджы. Основы Исламских знаний. – Москва: Издательская группа “САД”, 2008. – 348 с.
4. Абдурахман Хачкалы. Кыскача Ислам негиздери. түрк тилинен которгон: А. Молдогазиев жана Ш. Маматкулов. – Бишкек: 2008. – 328 б.
5. Лүтфи Шентүрк, Сейфеттин Языжы. Ислам илмихали. түрк тилинен которгон: М. Орозбаев жана Н. Молдалиева. – Анкара: Дин иштери башкармалыгы, 2010. – 593 б.
6. Хадистердин негизинде Ислам 2: Хадистердин хадистер менен чечмелениши / которгон: С. Мырзаibraимов. – Бишкек: 2018. – 117-172-бб.
7. Hasan Serhat Yeter. Fıkıh (Hanefi Mezhebine Göre). – İstanbul: Erkam Yayınları, 2015. – 360 б.
8. Kemal Yıldız. İbadet ve Hayat. – İstanbul: Semerkand, 2012. – 440 б.
9. Kemal Yıldız. Hanımların Özel Halleri. – İstanbul: Semerkand, 2014. – 120 б.

ТЕКШЕРҮҮ ҮЧҮН СУРООЛОР

- Тазалыктын түрлөрүн мисалдар менен түшүндүргүлө.
- Даарат деген эмне?
- Куран аяттары жана хадистерди колдонуу менен даараттын максатын түшүндүргүлө.
- Даараттын канча парзы бар жана алар кайсылар?
- Даараттын сүннөттөрү кайсылар?
- Гусул деген эмне?
- Куран аяттары жана хадистерди колдонуу менен гусулдун максатын түшүндүргүлө.
- Кандай абалдар гусул алууну зарыл кылат?
- Истихаазанын даарат менен байланышын түшүндүргүлө.

ТЕСТ

1. Төмөндөгүлөрдүн кайсынысы даараттын парзы эмес?
А) Бетти жуу
Б) Эки колду чыканак менен кошо жуу
В) Башка масх тартуу
Г) Оозду чайкоо
2. Үзүрлүү адам кандайча даарат алат?
А) Парз намаз үчүн өзүнчө, сүннөт намаз үчүн өзүнчө
Б) Ар намаз убактысы үчүн өзүнчө
В) Бир күндө бир жолу
Г) Таяммум алып намаз окуйт
3. Төмөндөгүлөрдүн кайсынысы гусулдун парзы эмес?
А) Оозду чайкоо
Б) Мурунду чайкоо
В) Денени жуу
Г) Ниет кылуу
4. Сапарда болбогон (муким) адамдар үчүн маасыга тартылган масхтын мөөнөтү канча?
А) Бир сутка (24 саат)
Б) Эки сутка (48 саат)
В) Үч сутка (72 саат)
Г) Төрт сутка (96 саат)
5. Төмөнкүлөрдүн кайсынысы таяммумдун парзы эмес?
А) Таяммум алууга ниет кылуу
Б) Колду топуракка коюп, бетке масх тартуу
В) Чыканак менен кошо эки колго масх тартуу
Г) Таяммумду «Бисмиллах» айтып баштоо

НАМАЗ

БӨЛҮМДҮН ТЕМАЛАРЫ

1. НАМАЗ ЖӨНҮНДӨ ЖАЛПЫ МААЛЫМАТ
2. НАМАЗДЫН ДИНДЕГИ ОРДУ
3. НАМАЗДЫН ПАРЗДАРЫ
4. НАМАЗДЫН ВАЖИПТЕРИ
5. НАМАЗДЫН СҮННӨТТӨРҮ
6. НАМАЗДЫН МАКРУХТАРЫ
7. НАМАЗДЫ БУЗГАН АБАЛДАР

БӨЛҮМГӨ ДАЯРДЫК

1. Намаздын адамдын жан-дүйнөсү менен байланышы тууралуу ой жүгүрткүлө.
2. “Намаз – диндин тиреги” деген хадистин маанисин изилдегиле.
3. Намаздын тарыхын изилдегиле.

3.1. НАМАЗ ЖӨНҮНДӨ ЖАЛПЫ МААЛЫМАТ

Намаз – Адам ата (алайхис-салам) баш болгон бардык пайгамбарларга буйрук кылынган ибадат.²⁸

Демек, намаз бардык илахий (Алла тарабынан билдирилген) диндерде болгон. Бирок белгилүү убакыт аралыгында диндердин бурмаланышы менен кошо намаз ибадаты да чоң өзгөрүүлөргө дуушар болуп, биротоло орду-түбү менен жок болгон.

3.2. НАМАЗДЫН МААНИЛҮҮГҮ ЖАНА АРТЫКЧЫЛЫГЫ

Ислам дининде ибадаттардын туу чокусунда намаз турат. Намаз мусулман адамдын жашоосун белгилүү нукка салган эң маанилүү ибадаттардын бири.

Сүйүктүү Пайгамбарыбыз Мухаммед (саллаллааху алейхи васаллам) куттуу хадистеринин биринде:

«Намаз – диндин тиреги» деп айткан.²⁹

Намаз адамга дайыма Алла Тааланы эскертип, жүрөгүнө жоопкерчилик сезимдин орношун камсыз кылат жана адамды күнөө кылуудан алыстатат. Бул тууралуу Куранда мындай деп айтылган:

“Намаз бузукулуктан жана күнөөдөн тыят”.³⁰

Намазды чын ыкластан, рукун-шарттарын жана эрежелерин толук аткарып, окуган болсо ыплас иштерден, күнөөлөрдөн алыс болот. А эгерде намаз окуп, бирок күнөөлөрдөн, бузукулуктан арылбаса, бул анын намазынын кемчилиги бар экенин белгиси.

Бир күнү Пайгамбарыбыз сахабалардан:

– Эшигиңердин алдынан дарыя акса жана дарыяда күндө беш жолу жуунуп тазалансаңар, анда силерде кир калабы?-деп сурайт. Сахабалар:

– Жок, эч бир кир калбайт!-деп жооп беришет. Бул жоопту уккан Пайгамбарыбыз:

– Мына, беш маал намаз да дал ушуга окшош, Алла намаз менен күнөөлөрдү өчүрөт,- деп айтат.³¹

ЭСКЕ САКТАЙБЫЗ

Пайгамбарыбыз: «Намаз – диндин тиреги» деп айтып, намаздын диндеги ордун бизге көрсөткөн жана беш убакыт намаздын парз экендиги тууралуу мындай деген:

“Алла Таала мусулман эркек жана аялдарга күндө беш убакыт намаз окууну парз кылган.” (Бухарий, Салат 1; Муслим, Ыйман 263)

28. Бакара сүрөсү, 83-аят.

29. Тирмизий, Иман, 8.

30. Анкабут сүрөсү, 45-аят.

31. Бухарий, Салат, 6; Муслим, Салат 51.

3.3. НАМАЗДЫН ПАРЗДАРЫ

Намаздын он эки парзы бар. Он эки парздын алтоосу «шарт», алтоосу «рукун» деп аталып, шарттар намазга чейин, ал эми рукундар намаз учурунда орундалат.

3.3.1. Намаздын шарттары

1. Хадастан тазалануу.

Жунуп, этек кири же нифас абалдары «оор хадас», ал эми дааратсыз болуу «жеңил хадас» деп аталат. Дааратсыз адам даарат алуу менен, жунуп абалындагы адам гусул алуу менен же суу болбосо таяммум алуу менен хадастан тазаланган болот.

2. Нажасаттан тазалануу.

Намаз окуй турган адамдын денесинде, кийиминде жана намаз окулчу жерде ыпластыктар болбошу керек. Оор нажасаттын катуусунан болжол менен 3 граммчалык же суюгунан алакандан кеңири жерге (кан, заара же спирттик ичимдик) жайылган ыпластыктар намазды жараксыз абалга алып келет. Ал эми жеңил ыпластык дененин, кийимдин же намаз окулчу жердин төрттөн бир бөлүгүнө жукса, намаз жараксыз болуп саналат. Оор жана жеңил ыпластыктар жөнүндө жогоруда маалымат берилген.

Унутуп калып нажас жуккан кийим менен намаз окулганы билинсе, намаз кайра окулушу керек.

3. Сатрул-аврат.

Кишинин уяттуу жерлерин, башкача айтканда башка адамдарга көрсөтүлүшү шариятта арам деп эсептелген жерлер «аврат» деп аталат. Намаз учурунда эң азынан аврат жерлер жабык болушу кажет. Аврат намазда жабык болгондой эле намаздан сырткары ар убак жабык болушу зарыл. Эркектер менен аял кишилердин аврат эсептелген жерлери ар башка.

Эркектерде киндиктен тизеге чейинки аралык аврат болуп эсептелет. Тизе да авратка кирет.

Намаз үчүн аял кишинин бети-колу жана бутунан (томуктун төмөн жагынан) тышкары денесинин бардык бөлүгү аврат болуп саналат. Азирети Пайгамбарыбыз:

«Алла Таала балагатка жеткен кыз баланын намазын жоолуксуз (хижабсыз) кабылдабайт».³²

«Кыз бала балагатка жеткенде колу-жүзүнөн сырткаркы жерлерин чоочун бирөөгө көрсөтүшү адал болбойт»³³ деген.

Ошондуктан аял киши жоолуксуз намаз окууга болбойт.

Дене байкала тургандай жука кийим кийүү менен аврат мүчөлөр жабык деп эсептелбейт. Ошондуктан мындай кийим менен окулган намаз жараксыз. Калың болсо да, мүчөлөр байкалгандай таризде тар кийим менен намаз окуу макрух.

32. Ибни Маажжа, Тахара, 132; Тирмизи, Солаат, 160

33. Абу Давуд, Либас, 31

4. Кыбыла тарапка бет алуу.

Намазга турганда кыбыла тарапка карап туруу керек. Кыбыла Мекке шаарындагы Кааба (Харам мечитине) болуп эсептелет.

Каабаны көрүп турган адам Каабага бет алып турушу парз. Алыс жерде жашаган адам Кааба тарапка бет алышы керек. Намаз учурунда Кааба тарапка бурулбаган таризде оң-солго бет алып туруу намазды жараксыз абалга алып келет.

Каабанын кайсы тарапта экенин билбеген адам ишеничтүү билген адамдан сурап же бүгүнкү күндө компастын жардамы менен кыбыла тарапты табышы керек. Айланасында кыбыланы билген адам болсо да өзү ойлогон тарапка бурулуп намаз окуган адам, эгер жаңылыш тарапка бурулуп намаз окуган болсо, намазы жараксыз болуп эсептелет. Эгер ал намаздан кийин туура эмес тарапка бурулуп окуганын билсе, намазын кайрадан окуу зарылчылыгы жок. Намаз окуп жатканда сырттан бирөө кыбыла тарапты көргөзсө, анын көрсөтмөсү боюнча бурулуу кажет.

МААЛЫМАТ БУРЧУ

Кандайдыр бир оор дарттын айынан кыбыла тарапка бурула албаган адам турган жеринде намазын окуйт. Жөн учурларда мингич (ат, төө) үстүндө нафил намаздарды гана окуса болот. Парз намаздар окулбайт.

Зарылчылык учурда ат, машина, учак же кеме сыяктуу унааларда парз намаздарды окууга болот. Бул учурда намазды унаадан түшүп окуу мүмкүн болбосо, отурган жерде эле окууга уруксат берилет. Эгер кеме же учак (самолет) болсо, (мүмкүн болсо) кыбыла тарапка бурулуп намаз окуу керек.

5. Убакыт.

Ар бир намаздын белгилүү убагы бар. Намаздарды белгиленген убагында окуу парз. Куранда төмөнкүчө айтылат:

«Намаз ишенгендер үчүн убактысы белгиленген парз...»³⁴

Парз намаздарга жалганып окулган сүннөттөр, витир намазы, айт намазы жана таравих намазы үчүн да убакыт парз болуп саналат.

Жалкоолуктун айынан намазды өз учурунда окубоо чоң күнөө болуп эсептелет.

Багымдат намазынын убагы: Багымдат намазы экинчи таң шоокумдан тартып, күн чыкканга чейинки маалда окулат. Экинчи таң шоокум (фажр-ы саадык) жер бетине үрүл-бүрүл жарык түшө баштагандагы мезгил. Бул убактын кириши менен куптан намазынын убактысы чыгып, багымдат намазынын убагы кирет. Бул жерде эскерте кетчү жагдай «фажри казиб – жалганчы (биринчи) шоола» деген дагы бир учур бар. Бул шоола эки тарабы караңгы, күн чыгыштан жогоруну көздөй сызыктүрүндө жайылган жарык. Жалганчы шоола кыска убакыттын ичинде жоголуп кетет да, артынан коюу караңгылык өкүмүн сүрөт. Андан кийин экинчи таң шооласы башталат. Биринчи шоола түндүн бөлүгү болуп саналат.

Багымдат намазын айлана-чөйрөгө жарык түшкөн кезде окуу мустахаб. Ошону менен бирге айланага жарыктын түшүшүн күтүүдө күндүн чыгып кетпөөсүн да эске алуу кажет.

Багымдат намазын окуу учурунда күн чыкса, намаз жараксыз болуп, аны каза кылуу зарылчылыгы туулат.

34. Ниса сүрөсү, 103-аят.

Бешиш намазынын убагы: Бешиш намазынын убактысы күн төбөдөн батышты көздөй бир аз багыт алгандан баштап ар нерсенин көлөкөсү күн төбөдө тургандагы көлөкөсүнөн (фай-и заваль) тышкары көлөкөсү эки эсе узун аралыкка жеткенге чейин уланат. Аба ырайы ысык аймактарда жай айларында бешиш намазын убагы кирээри менен эмес, күндүн аптабы бир аз кеткен соң окуу абзел.

Асыр намазынын убагы: Асыр намазы бешиш убагынын чыгышы менен башталып күн батканга чейин уланат. Асыр намазын күн батып баратканда окуу «тахриман макрух» болуп эсептелет.

Шам намазынын убагы: Шам намазынын убагы күн толугу менен баткан учурдан баштап, батыш тарапта кызгылт түстөгү шоола жоголгонго чейин уланат. Бул учур менен шам намазынын убагы чыгат.

Куптан намазынын убагы: Куптан намазынын убагы шам убактысынын чыгышы менен башталып, экинчи таң шоокумуна чейин созулат. Куптан намазын түндүн алгачкы үчтөн бир бөлүгүнөн кийин окуу мустахап.

Витр намазынын убактысы: Куптан намазы окулгандан кийин башталып багымдат намазынын убактысы киргенге чейин окулат.

Намаз окуу тахриман макрух болгон учурлар:

1. Күн чыгып жаткан учур: Күн чыккандан тарта 40 мүнөт аралыгында намаз окууга болбойт.
2. Күн так төбөдө турган кезде да эч бир намаз окулбайт.
3. Күн батып жаткан учур: Күн батып баратканда ошол күнкү асыр намазынын парзы гана окулса болот.

Багымдат намазынын парзына чейин тек эки ирекет сүннөт намаз гана окулат. Багымдат намазынын парзынан кийин нафил намаз окуу макрух. Асыр намазынын парзынан кийин нафил намаз окуу да макрух. Айт намаздарына чейин нафил намаз окуу макрух. Парз намаз үчүн каамат айтылып жаткан учурда нафил намаз окуу макрух.

6. Ниет:

Намазга ниет кылуу – Алла ыраазылыгы үчүн тигил же бул намазды окууга дит койуу. Ниеттин тил менен айтылышы мустахап. Ниет ифтитах такбирине чейин же ифтитах такбири учурунда кылынат.

3.3.2. Намаздын рукундары

1. Ифтитах такбири:

Намазды баштоо үчүн «Аллаху акбар» деп айтуу «ифтитах такбири» же «тахрима» деп аталат.

2. Кыям:

Ифтитах такбирин алгандан тарта рукуга чейинки аралык учурунда, башкача айтканда ар бир ирекетте Куран окулган чакта өйдө турган калыпта болуу дегенди түшүндүрөт. Өйдө турууга күчү жеткен мусулман үчүн парз же важиб намазын отуруп окууга уруксат берилбейт. Эч бир үзүр-себепсиз отуруп окулган парз же важиб намаз жараксыз абалга келет. Өйдө болууга күчү жетсе да нафил намаздарды отуруп окууга болот. Өйдө турууга кудурети жетпеген адам отурган жеринде окуйт. Отурууга да күчү жетпесе, намазды ишаарат-ым менен окуйт. Ым менен намаз окуу учурунда рукуга баруу үчүн башты алдыны көздөй ийүү керек. Ал эми саждага баруу үчүн башты (рукуга баргандан) дагы бир аз төмөнүрөөк ийүү зарыл.

3. Кыраат:

Намазда эң азынан үч кыска аят же үч аятка тете бир узун аят окуу кажет.

Үч жана төрт ирекеттүү парз намаздардын эки ирекетинде, эки ирекеттүү парз намаздар менен витр жана нафил намаздардын ар бир ирекетинде кыраат парз болуп эсептелет.

Бешим, асыр жана күндүз окулган нафил намаздарында кыраатты ичтен окуу важиб болуп саналат.

Багымдат, шам жана куптан, ошондой эле жума, айт, таравих жана витр (Рамазан айында) намаздарында имам кыраатты үнүн чыгарып окуйт.

Багымдат, шам жана куптан намаздарын жеке окуган адам үнүн чыгарып да, чыгарбай да ичинен окуса болот. Үндү чыгарып окуу – тигил же бул адам уга тургандай, ал эми ичтен окуу – бул тек өзү уга турган таризде окуу дегенди түшүндүрөт. Аяттарды тил менен окубай, тек мээден өткөрүү кыраат болуп эсептелбейт.

4. Руку:

«Руку» сөзү «кол тизеге жеткендей даражада бел бүгүү, ийилүү» дегенди түшүндүрөт. Рукуда белгилүү мөөнөт («субхаана роббиял-азийм» деп айтканчалык) туруу парз. Рукуда кол тизеге койулуп, арка жана баш түз, жерге параллел абалда болушу керек. Башты аркага карай бүгүү же астыга карай созуу дурус эмес. Рукуга барганда үч жолу «Субхаана роббиял-азийм» деп айтуу сүннөт, беш жолу же андан көп айтуу мустахап болуп эсептелет.

5. Сажда:

«Сажда» сөзү «баш ийүү, моюн сунуу, ыклас кылуу, жана маңдайды жерге койуу» деген маанилерди туюнтат. Сажда учурунда маңдай-мурун, эки буттун учу, кол жана тизе жерге тийип турат. Саждада кол бетке жакын койулат. Баш бармак ачык, калган төрт манжа жабык болот. Алакан толугу менен жерге тийип турушу зарыл. Саждада чыканак жерге да, денеге да тийбей турушу керек. Ар бир ирекетте эки жолу саждага баруу парз. Эч бир себепсиз маңдайды жерге тийгизбей, тек мурунду гана тийгизүү менен сажда орундалган болбойт. Саждада эки буттун учу жерге тийип турушу кажет.

6. Акыркы отурум:

Акыркы отурум арап тилинде «Каадаи ахийро» деп айтылат. Намаздын акырында «Тахиййат» дубасын окуу убагынчалык отуруу парз болуп саналат.

Эки ирекеттүү намазда экинчи, үч ирекеттүү намазда үчүнчү, ал эми төрт ирекеттүү намазда төртүнчү ирекеттен кийинки отурум акыркы отурум деп аталат.

ИЗИЛДЕГИЛЕ

Башка мазхаптар боюнча намаздын парздары тууралуу изилдегиле.

3.4. НАМАЗДЫН ВАЖИПТЕРИ

1. Ифтитах такбирин “Аллаху акбар” деп алуу.
2. Намаздын ар бир ирекетинде «Фатиха» сүрөсүн окуу.
3. Парз намаздын алгачкы эки ирекетинде, важиб жана нафил намаздардын ар бир ирекетинде «Фатиха» сүрөсүнөн кийин кыраат кылуу (эң аз үч аят же узун бир аят окуу).

4. Намаз учурундагы парз болгон кыраатты алгачкы эки ирекетте кылуу.

5. «Фатиха» сүрөсүн кошумча сүрө же аяттардан мурда окуу.

6. Жамаат менен окулган багымдат, шам, куптан намаздарынын алгачкы эки ирекетинде, ошондой эле жума, айт, таравих жана (жамаат менен окулган) витир намаздарынын ар бир ирекетинде үн чыгарып кыраат кылуу. Бешим жана асыр намаздарында, шам намазынын үчүнчү, куптан намазынын акыркы эки ирекетинде жана күндүзү окулган нафил намаздарда купуя (үн чыгарбай) кыраат кылуу. Купуя кыраат бул намаз окуган адамдын өзү гана уга тургандай таризде Куран окушу.

7. Намазда таадили аркаанга көңүл бөлүү. Таадили аркаан – бул намаздын рукундарын өз орду менен аткаруу. Маселен рукудан толук туруу, белгилүү кыска мөөнөттөн кийин саждага баруу сыяктуу.

8. Саждага жыгылганда мандайды гана эмес, мурунду да жерге койуу.

9. Үч же төрт ирекеттүү намаздардын экинчи ирекетинде отуруу (б.а. алгачкы отурум).

10. Отурумдарда «Тахиййат» дубасын окуу.

11. Намаздын аягында салам берүү. Салам «Ассалааму алейкум ва рахматуллах» деп берилет.

12. Парз аракеттердин кезегине баш ийүү.

13. Намаздын рукундарын жана важиптерин өз маалында орундатуу, кечиктирбөө.

14. Витир намазынын акырында кунут такбирин алуу жана кунут дубасын окуу.

15. Айт намаздарынын ар бир ирекетинде кошумча үч такбир алуу.

Намаздын важиптерин атайылап таштоо намазды бузат. Унутуп калып таштап кетүү же убактысынан кечиктирүүдөн улам сахив саждасын кылуу важип болуп эсептелет.

3.5. НАМАЗДЫН СҮННӨТТӨРҮ

1. Беш маал намазга жана жума намазга азан чакыруу жана каамат айтуу.

2. Ифтитах такбирин алуу үчүн колду жогору көтөрүү. Ифтитах такбирин алуу учурунда эркек киши баш бармагын кулакка тийгизсе, аял киши колун көкүрөккө чейин көтөрөт.

3. Ифтитах такбиринен кийин кол байлоо. Эркек адам киндиктин астынан, ал эми аял киши көкүрөктүн үстүнөн кол байлайт.

Кол байлоо төмөнкүчө: эркек адам оң колдун баш бармагы жана чыпалагы менен сол колдун билегин кармайт. Ал эми аялзаты оң колун сол колунун үстүнө койот.

4. Имамдын такбирлерди үнүн чыгарып, ал эми жамааттын купуя айтышы. Ошондой эле рукудан турган соң жамааттын «Роббанаа лакал-хамд» деп ичтен айтышы. Намазды жеке окуган адамдын рукудан туруу учурунда «Самиаллаху лиман хамидах», ал эми тургандан кийин «Роббанаа лакал-хамд» деп айтышы да сүннөт.

5. Жеке намаз окуу учурунда намаздын башында «Субхаанака» дубасын окуу, «аузу-бисмилланы» айтуу жана кийинки ирекеттердин башында «бисмилланы» купуя айтуу, «Фатиха» сүрөсүнөн кийин «аамийн» деп айтуу.

6. Руку-саждага баруу жана руку-саждадан башты көтөрүү учурунда алынган такбирлер.

7. Руку учурунда үч жолу «Субхаана Роббияль-азийм», ал эми сажда учурунда да үч ирет «Субхаана Роббияль-аалаа» деп айтуу.

8. Кыямда эки буттун ортосуна төрт манжа бата турганчалык аралык калтыруу.

9. Эркек киши рукуда манжасын ачык тутуп тизесин кармашы. Ал эми аял киши бул учурда колун тизесинин үстүнө койуусу. Ошондой эле эркек адам рукуда буту, аркасы түз абалда турушу, аял кишинин тизеси бираз бүгүлгөн абалда болушу.

10. Саждага жыгылуу учурунда алгач тизени, колду, андан кийин мандайды жерге койуу, ал эми саждадан туруу учурунда алгач башты көтөрүп, андан соң колду тизеге коюп өйдө туруу. Кандайдыр бир үзүрү бар адам эгер бул боюнча саждага баралбаса, сүннөткө эч кандай залака тийгизбейт.

12. Эркек адам сол бутун жаткырып, оң бутун тик турган калыбында кармап отурушу, ал эми аял киши сол бутун оң тарапка жаткырышы.

13. «Тахиййат» дубасын окуу учурунда «лаа илааха» деген кезде оң колдун сөөмөйүн көтөрүп, «иллаллах» дегенде түшүрүү.

14. Намаздын акыркы отурумунда, «гайри муаккад» сүннөт жана нафил намаздардын ар бир отурумунда «солли-баарик» дубаларын окуу. Ошондой эле саламдан мурда «Роббанаа аатинаа» дубасын окуу да абзел.

15. Намаздын акырында алгач оң, андан кийин сол тарапка салам берүү.

16. Намазда «сутра» койуу.

17. Багымдат жана бешим намаздарында «тываалы муфассал» делген сүрөлөрдөн, асыр жана куптан намаздарында «авсаты муфассал» делген сүрөлөрдөн, ал эми шам намазында «кысаары муфассал» делген сүрөлөрдөн окуу сүннөт болуп эсептелет.

«Хужурат» сүрөсүнөн «Буруж» сүрөөсүнө чейинки сүрөөлөр «тываалы муфассал» сүрөөлөр болуп, негизинен эки беттен турат.

«Авсаты муфассал» сүрөөлөргө «Буруж» сүрөсүнөн «Баййина» сүрөсүнө чейинки сүрөөлөр кирет. Булар болжолдуу түрдө жарым беттен.

Ал эми «Баййина» сүрөсүнөн «Наас» сүрөсүнө чейинки сүрөөлөр «кысары муфассал» сүрөөлөр болуп эсептелет.

Албетте, булардан башка узун сүрөөлөрдөн да окуса болот. Жамаат менен намаз окуу учурунда имам жамааттын абалын эске алышы керек.

3.6. НАМАЗДЫН МАКРУХТАРЫ

Намаздын маңызына ылайык келбеген, «хушуу» жана ибадат түшүнүктөрүнө төп келбеген жагдайлар макрух болуп саналат. Намаздын важиптеринен бирин аткарбоо тахриман макрух, ал эми сүннөтүн таштап кетүү танзихан макрух катары каралат.

Тахриман макрух ишти жасоо күнөө. Ошондуктан намазда важиптердин бирин атайын таштап кетүү намазды кайрадан окууну талап кылат. Эгер унутуп калып же жаңылыштык менен важиптердин бири орундалбай калса, анда намаздын акырында сахив (жаңылуу) саждасына баруу кажет. Танзихан макрух болсо намаздын сообун азайтат. Мындан сырткаркы намаздын макрухтары төмөнкүлөр:

- Намаз учурунда орундалчу кыймыл-аракеттерди адеп-тартибине жараша аткарбоо. Маселен, саждага жыгылуу учурунда жерге колду тизеден мурун койуу, рукуга барган соң такбир айтуу сыяктуу.

- Себепсиз бир нерсеге (м: дубалга) жөлөнүү.
- Себепсиз намазды бузбай турган таризде (удаама-удаа үч кадамга чейин) басуу.
- Намаз учурунда кийим, дене же сакал менен алектенүү.
- Саждага барганда эркектердин чыканагын жерге тийгизиши.
- Колду эки жакка керүү.
- Эч бир себепсиз атайын жөтөлүү.
- Жамаат менен намаз окуу учурунда имамдан мурун руку-саждага баруу же руку-саждадан башты көтөрүү оор макрух болуп, намазды жараксыз абалга алып келет.
- Намаз убактысы кенен учурда кысталган даарат менен намазга туруу.
- Таза кийим бар туруп намазга кир кийим менен туруу.
- Азирети Пайгамбарыбыз намазды дайыма баш кийим окугандыгы үчүн баш кийимсиз намаз окуу танзихан макрух.
- Дубалдын кыбыла тарабында же шыпта же оң-сол жагында жандуунун сүрөтү бар үйдө намаз окуу тахриман макрух, ал эми арка тарапта сүрөтү бар үйдө намаз окуу танзихан макрух болуп эсептелет.
- Намазга ылайыксыз жерлерде (мисалы, таштанды жерлерде) намаз окуу.

3.7. НАМАЗДЫ БУЗГАН АБАЛДАР

1. Рукун жана шарттардын орундалбашы:

Намаздын жогоруда айтылган он эки парзынын бири орундалбай калган учурда намаз жараксыз болуп, аны кайра баштан окууга туура келет.

2. Сүйлөө:

Намаз окуу учурунда билип-билбей жаңылыштык кетирип сүйлөп жиберүү намазды жараксыз абалга алып келет.

3. Күлүү:

Намаз окуп жаткан адам өзү гана уга тургандай үн менен күлсө, анын намазы гана бузулат. Ал эми жанындагы адам да уга турган болсо, намазы да, даараты да бузулган болот. Ал эми жылмайуу намазды бузбайт.

4. Эч себепсиз эле үн чыгаруу:

Кыңкыстоо, «өх», «ух» деп айтуу да намазды бузат.

5. Амали касир:

Намазга ылайык келбеген же намаздын толук орундалышына залакасын тийгизген ашыкча кыймыл-аракеттер амали касир (ашыкча, көп кыймыл) деп аталат.

6. Жеп-ичүү:

Сагыз чайноо, намаздан мурун оозго салынган кантты соруу да намазды бузат.

7. Басуу:

Себепсиз удаама-удаа үч кадам таштоо намазды бузат.

8. *Кыбыладан бурулуу:*

Көкүрөктүн кыбыла тараптан башка жакты көздөй бурулуусу намазды бузат.

9. *Кыраат каталары:*

Куранга ылайык келбеген таризде маанини бузса, намаз бузулат. Бул “заллатул-каарий” деп аталат.

10. *Аял жана эркектердин бир сапта болушу:*

Жаназа намазынан тышкаркы намаздарда жамаат менен турганда эркектердин арасында бир аял болсо, анын эки жагындагы жана аркасындагы адамдын намазы бузулган болот. Бул болгону жамаат учурунда болот.

Сунушталуучу адабияттардын тизмеси

1. Хадистердин негизинде Ислам 2: Хадистердин хадистер менен чечмелениши / которгон: С. Мырзаibraимов. – Бишкек: 2018. – 173-214-бб.
2. Хасан Яваш. Намаз китеби. Бишкек: 2007. – 224 б.
3. Осман Нури Топбаш. Ислам Ыйман Ибадат. түрк тилинен которгондор: Ж. Кенеш, К. Момуналиев, Б. Мурзараимов. – Бишкек: 2015. – 328 б.
4. Kemal Yıldız. İbadet ve Hayat. – İstanbul: Semerkand, 2012. – 440 б.
5. Абдурахман Хачкалы. Кыскача Ислам негиздери. түрк тилинен которгон: А.Молдогазиев жана Ш. Маматкулов. – Бишкек: 2008. – 328 б.
6. Лүтфи Шентүрк, Сейфеттин Языжы. Ислам илмихали. түрк тилинен которгон: М. Орозбаев жана Н. Молдалиева. – Анкара: Дин иштери башкармалыгы, 2010. – 593 б.
7. Hasan Serhat Yeter. Fıkıh (Hanefi Mezhebine Göre). – İstanbul: Erkam Yayınları, 2015. – 360 б.

ТЕКШЕРҮҮ ҮЧҮН СУРООЛОР

- Намаз деген эмне?
- Исламдан мурунку диндерде намаз ибадаты кандай аткарылган?
- Аят жана хадистер менен намаз окуунун максатын түшүндүрүп бергиле.
- Намаздын рукундары деген эмне?
- Намаздын канча шарты бар жана алар кайсылар? Мисалдар менен түшүндүрүп бергиле.
- Фасид деген эмне?
- Батыл деген эмне?
- Намазды бузган абалдарды мисалдар менен түшүндүрүп бергиле.
- Макрух деп эсептелген кыймыл-аракеттердин намазга тийгизген таасирин талдагыла.

ТЕСТ

- Төмөндөгүлөрдүн кайсынысы намаздын рукуну эмес?**
 - Руку
 - Сажда
 - Сатрул-аврат
 - Кыраат
- Төмөндөгүлөрдүн кайсынысы намаздын шарты эмес?**
 - Ниет
 - Кыбыла
 - Убакыт
 - Ифтитах такбири
- Төмөндөгүлөрдүн кайсынысы намаздын важиби?**
 - Намаздын ар бир ирекетинде «Фатиха» сүрөсүн окуу
 - Ифтитах такбиринен кийин кол байлоо
 - Рукуда үч жолу «Субхаана Роббияль-азийм» деп айтуу
 - Саждада үч ирет «Субхаана Роббияль-аалаа»
- Кандай учурда намаз бузулбайт?**
 - Эч бир себепсиз атайын жөтөлүү
 - Рукун жана шарттардын орундалбашы
 - Жеп-ичүү
 - Кыбыла тараптан башка жакты көздөй бурулуу
- Тадил-и аркаан деген эмне?**
 - Намаздын рукундарын өз орду менен аткаруу
 - Имамдын такбирлерди үнүн чыгарып, ал эми жамааттын купуя айтышы
 - «Фатиха» сүрөсүнөн кийин «аамийн» деп айтуу
 - Айт намаздарынын ар бир ирекетинде кошумча үч такбир алуу

НАМАЗДАР ЖАНА НАМАЗДАРДЫН ОКУЛУШУ

БӨЛҮМДҮН ТЕМАЛАРЫ

- 1. НАМАЗДЫН ТҮРЛӨРҮ**
- 2. БЕШ УБАКЫТ НАМАЗДЫН ОКУЛУШУ**
- 3. ЖУМА НАМАЗЫНЫН ОКУЛУШУ**
- 4. ЖАНАЗА НАМАЗЫНЫН ОКУЛУШУ**
- 5. АЙТ НАМАЗДАРЫНЫН ОКУЛУШУ**
- 6. ТАРАВИХ НАМАЗЫНЫН ОКУЛУШУ**
- 7. НАФИЛ НАМАЗДАРДЫН ОКУЛУШУ**

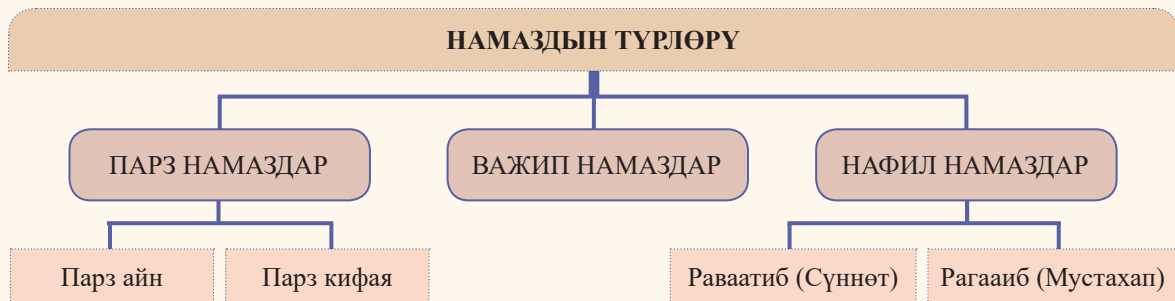

БӨЛҮМГӨ ДАЯРДЫК

1. Мусулмандар кайсы намаздарды милдеттүү түрдө окушу керек?
2. Жума күнүнүн башка күндөрдөн өзгөчөлүгүн изилдегиле.
3. Маркумду акыркы сапарга узатуунун жол-жоболорун изилдегиле.

4.1. НАМАЗДЫН ТҮРЛӨРҮ

Намаздар парз, важиб жана сүннөт болуп үчкө бөлүнөт.

4.1.1. Парз намаздар

Парз намаздар «парз айн» жана «парз кифая» болуп өз ара экиге бөлүнөт:

Парз айн намаздар:

Парз айн намаздар балагатка жеткен, акыл-эси жайында болгон ар бир мусулман адам үчүн парз.

Беш убак намаз: багымдат намазында 2, бешим намазында 4, аср (дигер) намазында 4, шам намазында 3 жана куптан намазында 4 ирекет намаз парз айн болуп эсептелет.

Жума намазы: Жума намазы анын шарттарына жооп берген эркек мусулмандар үчүн парз. Жума намазынын парзы эки ирекеттен турат.

МААЛЫМАТ БУРЧУ

خَمْسُ صَلَوَاتٍ كَتَبَهُنَّ اللَّهُ عَلَى الْعِبَادِ مَنْ جَاءَ بِهِنَّ لَمْ يُضَيِّعْ مِنْهُنَّ شَيْئًا
اسْتِخْفَافًا بِحَقِّهِنَّ كَانَ لَهُ عِنْدَ اللَّهِ عَهْدٌ أَنْ يُدْخِلَهُ الْجَنَّةَ

(Насайи, Салаат, 6; Даримий, Салаат, 208.)

Парз кифая намаздар:

Жаназа намазы мусулмандар үчүн парз кифая намаз болуп саналат. Тагыраак айтканда, бир нече (мусулман) адам жаназа намазын окушса, ал жетиштүү болуп, парз орундалган болот.

4.1.2. Важиб намаздар

Айт намаздары: Орозо жана курман айт күндөрү окула турган айт намаздары важиб болуп саналат.

Витир намазы: Куптан намазынан кийин окула турган үч ирекет витир намазы важиб болуп саналат.

Нафил намаздардын казасы: Аягына чыкпай калган нафил намаздардын казасын окуу важиб болуп эсептелет.

Назир намазы: Алланын ыраазылыгы үчүн кайсыдыр бир нафил намаз окууга сөз берген адамга ал намазды окуу важиб болот.

4.1.3. Нафил намаздар

Нафил намаздар раваатиб (сүннөт) жана рагааиб (мустахап) намаздар болуп экиге бөлүнөт.

Раваатиб намаздар (Сүннөт намаздар):

Беш маал парз намаздар менен бирге окулган муаккад жана гайру муаккад сүннөт намаздар. Багымдат намазынын парзынан мурун окулган эки ирекет, бешим намазынын парзынан мурун окулган төрт, парзынан кийин окулган эки ирекет, куптан намазынын парзынан кийин окулган эки ирекет намаздар жана таравих намазы **муаккад сүннөт** намаздар болуп эсептелет.

Асыр намазынын парзынан мурун окулган төрт ирекет, куптан намазынын парзынан мурун окулган төрт ирекет намаздар **гайру муаккад сүннөт** намаздардын катарына кирет.

Рагааиб намаздар (Мустахап намаздар):

Жогоруда айтылган сүннөт намаздардан сырткары окулган намаздар. Тахажжуд, духа намазы сыяктуу.

4.2. БЕШ УБАКЫТ НАМАЗДЫН ОКУЛУШУ

Багымдат намазында биринчи эки ирекет сүннөт, андан соң эки ирекет парз окулат.

Бешим намазында алгач төрт ирекет сүннөт окулат. Андан кийин төрт ирекет парз, анан кайра эки ирекет сүннөт окулат. Акыркы эки ирекет сүннөтүн төрт ирекет болуп окулушу мустахап.

Асыр намазында алгач төрт ирекет гайри муаккад сүннөт, андан соң төрт ирекет парз окулат

Шам намазында алгач үч ирекет парз, андан соң эки ирекет сүннөт окулат.

Куптан намазында биринчи төрт ирекет гайри муаккад сүннөт, андан кийин төрт ирекет парз, эки ирекет сүннөт окулат. Витир намазын түн бир оокумда турарына ишене албаган адам куптан намазынын аркасынан же болбосо уктаганга чейин окуйт.

Намаздардын окулушу төмөнкүдөй тартипте ишке ашат:

Алгач намаз окууга ниет кылып колду көтөрүп кулак кагып «Аллаху акбар» деп такбир алат. Колду байлаган соң «Субхаанака» дубасын окуйт. «Аuzu-бисмилланы» айтып, «Фатиха» сүрөсүн окуп «аамийн деген соң «бисмилланы» айтпай туруп дагы бир сүрөө окуйт. Андан кийин «Аллаху акбар» деп рукуга барат. Рукуда үч жолу «субхаана роббиял азийм» деп айтат. Үч жолудан ашыкча айтса да болот.

«Самиаллаху лиман хамидах» деп рукудан туруп «Роббанаа лакал-хамд» дейт. Андан кийин такбир алып саждага жыгылат. Саждада үч жолу «Субхаана раббиял-аалаа» деп айтат.

Такбир айтып отуруп, кайра такбир алып экинчи ирет саждага жыгылат. Андан соң такбир алып өйдө туруп тек «бисмилла»ны айтып «Фатиха» жана дагы бир кошумча сүрөө окуйт.

Кайра руку-саждага жыгылып, экинчи саждадан кийин такбир алып отурат. Бул жерде «Тахиййат» «салли-баарик» дубаларын жана «Роббанаа аатина» дубасын окуйт. Андан соң салам берип намазды бүтүрөт. Ошентип ал эки ирекеттик намаз окуган болот.

Эгер үч же төрт ирекеттүү парз же важиб намаз болсо же бешим намазынын алгачкы сүннөтү болсо, алгачкы отурумда «Тахиййат» дубасын гана окуп, үчүнчү ирекетке турат. Парз намаз окуп жатса, «бисмилланы» айтып «Фатиха» сүрөсүн окуйт.

Сүннөт намаз окуп жатса, Фатихадан кийин кошумча сүрөө окуп үчүнчү жана төртүнчү ирекеттерин толуктайт. Төртүнчү ирекеттин акырында отуруп «Тахиййат», «салли-баарик» жана «Роббанаа аатина» дубаларын окуп салам берет.

Эгер төрт ирекеттүү «гайру муаккад» сүннөт же напил намаздар болсо, же таравих намазы болсо, ар бир отурумда «Тахиййат», «салли-баарик» дубалары окулат. Үчүнчү ирекеттин башында «Субхаанака» дубасы окулуп «аузу-бисмилла» айтылат. Калгандары баары окшош.

Витир намазы үч ирекеттен туруп, важиб өкүмүндөгү намаз болуп саналат. Үчүнчү ирекетте рукудан мурун такбир алып, кунут дубасын окуу да важиб.

Витир намазы Рамазан айында гана таравих намазынан кийин жамаат менен окулат. Витир намазы жамаат менен окулган чакта имам ар бир ирекеттин кыраатын үнүн чыгарып окуйт. Витир намазында имам да, жамаат да кунут дубасын купуя (ар ким өз ичинен) окуйт.

4.3. ЖУМА НАМАЗЫНЫН ОКУЛУШУ

4.3.1. Жума намазынын артыкчылыгы

Жума намазынын парз экендиги Куран, Сүннөт жана ижма далилдери менен тастыкталган. Жума намазы Ислам дининде өзгөчө мааниге ээ болуп, Азирети Пайгамбарыбыздын заманынан бери мусулмандар тарабынан окулуп келет.

Куранда:

“Эй, ыймандуулар! Жума күнү жума намазга азан айтылганда Алланы эскерүүгө шашылгыла. Бардык соода-сатык ишиңерди токтоткула! Эгер билген болсоңор бул силер үчүн эң жакшы!” деп айтылып,³⁵ жума намазынын мусулмандар үчүн канчалык маанилүү экени көрсөтүлгөн.

Азирети Пайгамбарыбыз:

“Жакшылап даарат алган соң жума намазга келип, унчукпай отуруп кутпаны уккан адамдын кийинки жумага чейинки жана ага кошумча дагы үч күндүк күнөөлөрү кечирилет” деп айтып,³⁶ жума намазынын артыкчылыгын белгилеп өткөн.

ЭСКЕ САКТАЙБЫЗ

“Кайдыгерлик менен үч жолу жума намазын окубаган адамдын жүрөгүн Алла Таала кулпулап койот” (Абу Давуд, Салат 204)

35. Жума сүрөсү, 9-аят.

36. Муслим, Жума 8.

Жума күнү мусулмандар үчүн майрам деп эсептелет. Ошондуктан Азирети Пайгамбарыбыз жума күнү орозо кармоого тыюу салган.³⁷

Жума намазы үчүн жуунуп-тазалануу, тырмактарды алуу, жакшы жыттарды себинүү жана таза, тыкан кийинип мечитке баруу мустахап деп саналат.

4.3.2. Жума намазынын окулушу

Жума намазынын убактысы бешим намазынын убактысы менен бирдей. Биринчи азан айтылгандан кийин төрт ирекет сүннөт окулат. “Жума намазынын алгачкы төрт ирекет сүннөтүн окууга” деп ниет кылынып, бешим намазынын төрт ирекетиндей окулат.

Экинчи азан айтылгандан кийин имам минбарга чыгып кутпа окуйт. Жамаат унчукпай, башка иштер менен алектенбей имамдын айткандарын угуп отурат.

Кутпа бүткөндөн кийин каамат айтылып эки ирекет парз окулат. Багымдат намазынын парзы сыяктуу окулат жана имам үнүн чыгарып кыраат кылып, жамаат аны угуп турат.

Парздан соң дагы төрт ирекет сүннөт окулат. Мунун окулушу да биринчи окулган төрт ирекет сүннөт менен окшош.

Бул сүннөт намаздар муаккад сүннөт болуп эсептелет.

4.3.3. Жума намазынын шарттары

4.3.3.1. Жума намазынын парз болушунун шарттары

Жума намазынын парз болушу үчүн беш маал намаздын парз болушунун шарттарына кошумча төмөнкү шарттар да керек:

1. *Эркек болуу.*

Жума намазы аял кишилер үчүн парз эмес. Жума намазынын аялдарга парз эмес экендиги Пайгамбарыбыздын хадистеринде айтылган. Анын учурунда аялдар жума намазына ар дайым эмес, кээде келип турган. Пайгамбарыбыз аял кишилерди жума намазына мажбурлаган эмес. Буга жума намазы аялдардан, балдардан, оорулуу жана сапардагы адамдардан тышкары бардык мусулмандарга парз болгондугу жөнүндө айтылган хадис далил боло алат.

2. *Намазга барууга тоскоол боло турган себептин болбошу.*

Мисалы, оору, сокурлук, аба ырайынын бузулушу, жол шарттары, намазга барган чакта жанына, мал-мүлкүнө же намысына зыян келүү коркунучу.

3. *Эркиндик.*

Кулдарга, туткундарга, жума намазы парз эмес.

4. *Сапарда болбоо.*

Жума намазы сапарда жүргөндөргө да парз эмес.

4.3.3.2. Жума намазынын сахих болушу үчүн зарыл шарттар

1. *Убакыт:*

Жума намазы жума күнү бешим намазынын убагында окулат.

2. *Жамаат:*

Жума намазы үчүн имамдан сырткары эң азынан үч киши болушу керек.

37. Бухарий, Савм 63; Муслим, Сыйам, 145.

3. *Жума окулган жер эл отурукташкан жер болушу керек.*

Эл отурукташып, жашабаган жерлерде жума намазы окулбайт.

4. *Мүмкүн болсо, жума намазынын бир мечитте окулушу.*

Эгер жамаат бир мечитке батпаса, ар кайсы мечиттерде окууга уруксат берилет.

5. *Жума намазы окулган жерге мамлекет тарабынан уруксат берилиши керек.*

Жума намазы окулган жер элге ар дайым ачык болушу керек. Жума намазы мусулмандардын биримдигинин жышааны болгондугу үчүн кичи жамааттарга бөлүнүп, жеке үйлөрдө окулушу туура эмес.

6. *Кутпа:*

Жума намазынын сахих болушу үчүн кутпа окуу шарт.

Кутпанын шарттары

Кутпанын толук болушу үчүн да өзүнчө шарттар бар. Алар төмөнкүлөр:

- Кутпа өз учурунда,
- Жума намазынын парзынан мурун,
- Кутпа ниети менен,
- Жамааттын алдында окулушу кажет. Кутпаны эң азынан бир киши угушу керек.
- Кутпа учурунда, же кутпа менен намаздын ортосунда намазга ылайык келбеген иштерден оола болуу керек. Мисалы, тамактануу сыяктуу.

Кутпанын сүннөттөрү

Кутпанын сүннөттөрү Азирети Пайгамбарыбыздын кутпа окушунан алынган. Андыктан буларга көңүл бөлүү керек.

- Кутпа окуй турган адамдын (хатиб) минбарга жакын жерде болушу жана жуманын алгачкы төрт ирекет сүннөтүн ушул жерде окушу.

- Хатиб ички (экинчи) азанды минбарга чыгып, жамаатка бет алган калыбында угушу.

- Азанды хатибдин маңдайында айтуу.

- Кутпаны өйдө туруп окуу.

- Кутпаны ичтен «ауuzu-бисмилланы» айтып, Алла Таалага хамд (шүгүр) айтуу менен баштоо. Кутпа учурунда шахадат келмесин келтирүү жана Азирети Мухаммед (саллаллаху алейхи васаллам) Пайгамбарыбызга салават айтуу, эң азынан бир аят окуу.

- Элге Исламдын асыл дөөлөттөрү жөнүндө кеп салуу.

- Кутпаны эки бөлүккө бөлүү жана ортолорунда бир аз отуруу.

- Кутпанын экинчи бөлүгүн да Аллага хамд (шүгүр) жана Пайгамбарыбызга салават айтуу менен баштоо.
- Кутпанын экинчи бөлүгүндө мусулмандар үчүн Жараткан Алладан кечирим тилөө, аларга дуба кылуу.
- Кутпаны эл уга тургандай үн менен окуу. Экинчи кутпаны биринчиден бир аз төмөн үн менен окуу.
- Хатибдин даараттуу болушу.
- Жума намазында кутпаны окуган адамдын имамдыкка өтүшү.

4.4. ЖАНАЗА НАМАЗЫНЫН ОКУЛУШУ

4.4.1. Жаназа тууралуу жалпы маалымат

Адам баласы да бардык жандуу-жансыз сыяктуу күндөрдүн биринде сөзсүз түрдө бул дүйнө менен кош айтышат. Ислам дининде тирүү адамга урмат кылуу канчалык мааниге ээ болсо, маркумга да урмат кылуу ошондой мааниге ээ. Көз жумган мусулман маркумду жуу, кепиндөө, ага дуба кылуу үчүн жаназа намазына туруу жана көмүү мусулмандар үчүн «парз кифая» болуп саналат.

4.4.2. Жаназаны жуу жана кепиндөө

Маркумду болушунча эрте жуу, кепиндөө жана жерге берүү мустахап болуп саналат. Азирети Пайгамбарыбыз жаназаны тез арада койууга буйурган.³⁸

Маркумду жуу – ага гусул алдыруу дегенди түшүндүрөт. Андыктан гусул алууну билген ар бир мусулман баласы маркумду жууса болот.

Маркум төмөнкүчө жуулат: алгач кийимдерин чечип, киндиктен тизеге чейинки аралыкты жаап, буту кыбыла тарапка келе турган таризде чалкасынан жаткыруу керек.

Маркумду жуугандар жууп жатканда «Гуфроонака йаа Рахмаан» (Оо, Мээримдүү Жараткан Алла! Ушул маркумдун күнөөлөрүн кечире көр!) деп кайра-кайра кайталап турушат. Маркумду жууй турган адам алгач (маркумду жууганга) ниет кылат. Андан соң колуна кездеме ороп, маркумдун аврат жерин жууп тазалайт. Андан кийин ага даарат алдырат. Бул учурда жаназанын оозу-мурдуна суу бербейт, ным манжасы менен гана нымдап коет. Жүзүн, колун чыканагына чейин жууп, башына масх тартып, буттарын жууйт.

Көз жумган жаш балдарга даарат алдыруунун кажети жок.

Андан соң маркумдун башына суу куюп, биринчи сол ыптасына жаткырып оң ыптасын, анан кайра оң ыптасына жаткырып сол ыптасын жууйт. Андан кийин маркумду жууган адам аны отургузуп, курсагын сылайт. Эгер ичеги-карынынан бир нерсе келсе, аны тазалап жууйт. Бул учурда кайра даарат-гусул алдыруунун кажети жок. Андан соң жаназаны сүлгү менен

38. Бухари, Жанаиз, 52; Абу Давуд, Жанаиз, 45, 46

аарчып кургатып, кепиндейт. Маркумдун чачын, сакалын алууга, тароого, ошондой эле тырмактарын алууга да болбойт.

Маркумга жыпар жыттардан сээп койуу абзел.

Эркек маркумду эркектер, аял маркумду аял кишилер жууйт.

Маркум оролчу кездеме «кепин» деп аталат. Кепин пахтадан жасалган ак кездемеден болгону дурус.

Маркумду денесине жете турган кездеме менен кепиндөө парз. Эркек адамдын кепини сүннөткө ылайык үч бөлүк кездемеден турат. Анын биринчиси маркумдун боюнан бираз узун болуп, «лифафа» деп айтылат. Маркум алгач мына ушул кездемеге жаткырылат. Экинчиси мындан бираз кыска, бирок маркумду башынан-аягына чейин жаба тургандай кездеме болуп, «изар» делет. Ал эми үчүнчү кездеме «камис» деп аталып, маркумдун моюнунан баштап тизесин кошо жаап турушу керек.

Эркек адам төмөнкүчө кепинделет: алгач жерге лифафа, анын үстүнө изар жайылат.

Андан кийин маркумга камис кийгизип, изардын үстүнө жаткырып, биринчи изардын сол ыптасын, андан соң оң ыптасын тыкан ороо керек. Андан соң маркумду лифафага ороп, баш жана аяк жагынан байлап койуу зарыл. Кепин ачылып кетпеши үчүн киндиктин үстүнөн байлап койсо да болот.

Ал эми аял киши үчүн буга кошумча баш жана төш кездемеси зарыл. Аял кишини кепиндөөдө камисти кийгизген соң чачын экиге бөлүп, аны мүрүсүнө (төшүнө) жаткырып койуу керек. Баш кездемеси менен чачы, жүзү жабылат. Андан кийин аял маркумду изарга, изардын сыртынан төш кездемесин орогон соң лифафага ороо менен кепиндөө иши бүтөт.

4.4.3. Жаназа намазынын шарттары, окулушу

Жаназа намазы – мусулман маркумдарга дуба кылуу максатында окулган намаз.

Жаназа намазын окуу парз кифая. Жаназа намазында руку-сажда болбойт. Жаназа намазга турган адам даарат алып кыбыла тарапка бурулуп турушу керек. Жаназа намазынын рукуну кыям жана такбир болуп эсептелет.

4.4.3.1. Жаназа намазын окуу үчүн алты шарт бар:

1. Маркумдун мусулман болушу. Мусулман эмес адамга жаназа намазы окулбайт.
2. Маркум жуулган же таяммум алдырылган болушу керек.
3. Маркум жамааттын алдында турушу зарыл.
4. Денесинин жарымынан көбү же башы менен бирге эң азынан жарымынын болушу.
5. Маркум табыты менен жерге жаткырылышы керек.
6. Жаназа намазын окуй турган адам өйдө турган калыбында болушу керек.

4.4.3.2. Жаназа намазынын сүннөттөрү

1. Имамдын жаназанын баш тарабында турушу.
2. Алгачкы такбирден кийин «субханака» дубасын окуу учурунда атайын жаназа үчүн окулчу «ва жалла санааук» сөзүн кошо окуу.
3. Экинчи такбирден кийин «салли-баарик» дубаларын окуу.
4. Үчүнчү такбирден кийин жаназага, өзүнө жана жаамы мусулмандарга дуба кылуу.

4.4.3.3. Жаназа намазынын окулушу

Жаназа намазы төмөнкүчө окулат: алгач «Алла ыраазылыгы үчүн эркек кишинин (же аял же болбосо кыз же эркек баланын) жаназа намазын окууга ниет кылдым» деп ниет кылынып, «Аллаху акбар» деп такбир алынып «субханака» дубасы окулат. Андан кийин имам колун көтөрбөй туруп үндү бийик көтөрүп «Аллаху акбар» деп такбир алат, жамаат да үн чыгарбай такбир алат. Андан соң «салли-баарик» дубалары окулат. Имам дагы үн чыгарып такбир алган соң, жаназа дубасы окулат. Жаназа дубасын билбегендер «Роббанаа аатина» дубасын окушса болот. Андан кийин төртүнчү такбир алынып, салам берилет.

Жаназа намазында жамааттын көп болушу мустахап. Жаназа намазы бир киши тарабынан окулушу менен парз орундалган болот. Аял кишилер да жаназа намазына кошулушса болот. Аялдар эркектердин арка тарабынан сапка тизилүүлөрү абзел.

Күн чыгып келатканда, төбөдө турганда жана батып баратканда жаназа намазы окулбайт.

Жуулуп, кепинделип жана жаназа намазы окулуп бүткөндөн кийин маркум кабырга коюлат. Зарылчычылык болмоюнча маркумду түнү көмүү туура эмес.

4.4.4. Шейиттик

Жараткан Алланын ак жолунда кара жанын карч уруп жүрүп көз жумган адам шейит деп айтылат. Шейит адам үстүндөгү курал-жарактары алынгандан кийин жуулбастан жаназа намазы окулуп, жерге койулат. Согушта жаракат алып, кийин одүйнө салган адамга да шейиттик ырасымы жасалбайт.

Шейит деген эмне? Маанисин жана Исламда шейиттиктин каралышын талдагыла.

4.5. АЙТ НАМАЗДАРЫНЫН ОКУЛУШУ

Айт намазы орозо жана курман айт күндөрү жылына эки жолу окулат. Айт намазы жума намазын окууга милдеттүү адамдар үчүн важиб болуп эсептелет. Айт намазынын толук орундалышынын шарттары жума намазыныкы сыяктуу.

Ошону менен бирге айт намазында кутпа шарт эмес, сүннөт. Айт намазында кутпа намаздан кийин окулат.

4.5.1. Айт намаздарынын окулушу жана такбирлери

Айт намазынын убагы айт күнү эртең менен макрух убак чыккан соң (күн чыккандан болжол менен 50 мүнөт өткөн соң) башталып, чак түшкө чейин уланат (чак түш буга кирбейт. Т.а. чак түштө намаз окулбайт). Майрамдын биринчи күнүн тактоодо катчылык кетсе же кандайдыр бир себептен улам айт намазы окулбай калса, эртеси күнү окулат. Курман айт намазын айттын үчүнчү күнү да окууга болот.

Айт намазы эки ирекеттен туруп, жамаат менен окулат. Алгачкы ирекетте «субхаанака» дубасынан кийин үч такбир жана экинчи ирекетте рукуга чейин дагы үч такбир алынат.

Айт намазы үчүн азан жана коомат айтылбайт.

Айт намазын баштоо учурунда эки ирекет орозо же курман айт намазын окууга ниет кылынат. «Аллаху акбар!» деп алгач имам, андан соң жамаат ифтитах такбирин алат. Кол байлап «субхаанака» дубасы окулат. Андан соң имам менен бирге үч ирет «Аллаху акбар» деп үч такбир алынат. Ар бир такбирде кол кулактын тушуна чейин көтөрүлөт. Үчүнчү такбирден кийин кол киндиктин алдына байланат. Имам «Фатиха» жана кошумча сүрөө окуйт. Руку-саждага барып, экинчи ирекетке турган соң, имам «Фатиха» жана кошумча сүрөө окугандан кийин рукуга барганга чейин дагы үч такбир алынат. Андан кийин рукусаждага барып «Тахиййат» дубалары окулган соң эки тарапка салам берилет. Андан кийин имам кутпа окуйт. Имам кутпаны такбир менен баштайт.

4.5.2. Айт намаздарынын кутпасы

Айт намаздары окулуп бүткөндөн кийин имам минбарга чыгат жана отурбастан кутпа окуп баштайт. Кутпаны такбир жана Алла Таалага хамд айтып баштайт. Такбир мындайча айтылат:

اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ وَ لِلَّهِ الْحَمْدُ .

Орозо айт намазынын кутпасында орозо, айттын адеп-тартиби тууралуу, курман айт намазынын курманчылык чалуу, ташрик такбирлери тууралуу жамаатка маалымат берүүсү жакшы.

Экинчи кутпада Алла Таалага хамд, пайгамбарга салават айтылып, жалпы мусулмандар үчүн дуба кылынат.

Айт намаздарынан мурун жана кийин үйдө болсун, мечитте болсун нафил намаз окуу макрух болуп эсептелет.

4.5.3. Ташрик такбирлери

Курман айттын арапа күнү (айттын мурунку күнү) багымдат намазынан баштап, айттын төртүнчү күнү асыр намазына чейин парздардан кийин Пайгамбарыбыздын ташрик такбирлерин айткандыгы хадистерде айтылган. Бул күндөрү парз намаздардан кийин ташрик такбирин айтуу аял-эркек, сапарда жүргөн бардык мусулмандарга важиб болуп саналат.

Ташрик такбирлери күндөрү намаз казага калса, ушул күндөрү окулса ташрик такбирлери айтылат. Эгер кийинки күндөрү каза кылынса, ташрик такбирлери айтылбайт.

Ташрик такбири төмөнкүчө:

اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ وَ لِلَّهِ الْحَمْدُ .

«Аллаху акбар, Аллаху акбар. Лаа илааха иллаллаху валлаху акбар. Аллаху акбару ва лиллахил-хамд»

4.5.4. Айт күндөрү мандуп болгон иштер

Айт күндөрү төмөнкү иштерди кылуу мандуп болуп эсептелет:

1. Айт күнү эрте туруу.
2. Гусул алуу.
3. Таза, тыкан кийимдерди кийүү.
4. Жакшы жыттарды себинүү.
5. Намазга баратканда Орозо айтта ичинен, Курман айтта сыртынан такбир айтуу.
6. Намаз окуп бүткөндөн кийин үйгө намазга баргандан башка жол менен кайтуу.
7. Орозо айт күнү намазга барардан мурун таттуу жеген, Курман айт күнү алгачкы союлган курмандыктын бышырылган этинен жеген сүннөт болуп эсептелет.

4.6. ТАРАВИХ НАМАЗЫНЫН ОКУЛУШУ

Таравих намазы Рамазан айында гана куптан намазынан кийин багымдат намазынын убагы киргенге чейин окулчу нафил намаз. Ал муаккад сүннөт болуп, жыйырма ирекеттен турат. Таравих намазынын 20 ирекеттен турушу Азирети Умардын халифалык доорунда Набави мечитинде окулган таравих намазынын 20 ирекеттик таризине таянат. Хулафа-и Рашидин (Пайгамбарыбыздан кийинки алгачкы төрт халифанын) учурунда бул намаз 20 ирекеттен окулган.

Таравих куптан намазынан кийин окулат. Куптандан мурун окулса, аны кайра окуу керек. Ал эми витир намазынан мурун да, кийин да окуса болот.

Таравих намазын жалгыз киши деле окуса болот. Ар бир экинчи ирекетте салам берүү дурус. Ошондой эле ар бир төрт ирекетте же 10 же 20 ирекетте бир салам берип окуса да болот. Таравих намазында кыраатты узун окуу абзел. Ошону менен бирге жамааттын абалын да эске алуу керек. Намазды эрте бүтүрүү үчүн ылдам окуу макрух болуп саналат.

Бул намаз сахабалардын учурунда ар бир төртүнчү ирекеттен кийин бир аз тыныгуу болгондуктан «таравих» намазы деп аталып калган. Тыныгуу учурунда Алла Тааланы зикир кылуу (даңазалоо) же Пайгамбарыбызга салават айтуу мустахап болуп эсептелет.

4.7. НАФИЛ НАМАЗДАРДЫН ОКУЛУШУ

Тахиййатуль-масжид намазы:

Тахиййатуль-масжид «мечитке салам айтуу» деген маанини туюнтат. Мечитке киргенде окулчу эки ирекет мустахап намаз болуп эсептелет. Бул намаз макрух учурларда окулбайт. Мечитке келген адам дароо кайсыдыр бир намазга ниет кылса, бул намазды окушу зарыл эмес.

Пайгамбарыбыз мындай деп айткан:

*“Мечитке киргениңерде отурбастан эки ирекет намаз окугула”.*³⁹

Духа намазы:

Духа намазы чак түшкө чейин окулчу намаз. Духа намазын эки ирекеттен он эки ирекетке

39. Бухарий, Салат, 60.

чейин окуса болот. Хадистерде Азирети Пайгамбарыбыз бул намазды төрт же сегиз ирекет кылып окугандыгы айтылган.

Аввабин намазы:

«Авваб» сөзү «тооба кылган, кечирим тилеген, Жаратканга баш калкалаган» дегенди туюнтат. Бул намаз экиден алты ирекетке чейин шам намазынан кийин окулат. Пайгамбарыбыз аввабин намазын алты ирекет кылып окууга үндөгөн.

Тахажжуд намазы:

Тахажжуд намазы – бул түн жарымынан баштап багымдат намазынын убагына чейин окулган нафил намаз. Куранда Пайгамбарыбызга бул намазды окууга буйрук берилген. Ал эми мусулмандар үчүн бул намаз сүннөт. Бул намаз Алла Таала тарабынан да, Пайгамбарыбыз тарабынан да жалпы момун-мусулмандарга байма-бай сунуш кылынган.

Тахажжуд намазын ар бир эки ирекетте бир салам берип, жалпы сегиз ирекет кылып окуу дурус.

Азирети Пайгамбарыбыз (саллаллаху алейхи ва саллам) мындай деп айткан: *“Кимде-ким түнкүсүн ойгонуп, жубайын да ойготуп жана эки ирекет намаз окуса, Алла тааланы көп эскерген эркектер менен аялдардан болуп жазылышат.”*⁴⁰

Кусуф намазы:

Арап тилинде күндүн тутулушу «Кусуф» деп айтылат. Пайгамбарыбыз күн тутулган учурларда эки ирекет намаз окуп Жараткан Аллага дуба кылган. Кусуф намазы азансыз, кааматсыз жамаат менен окулат. Ар бир ирекетте узун сүрөлөрдөн окулат. Намаздын акырында имам өйдө турган калыбында алакан жая Жаратканга дуба кылат. Бул намазды жеке окуса да болот.

Хусуф намазы:

Ай тутулган кезде кээ бир аалымдардын пикиринде, эки ирекет намаз окуп дуба кылуу мустахап. Жер титирөө, чагылган, бороон-чапкын болгон учурларда да эки ирекет намаз окуп, Аллага дуба кылуу мустахап болуп эсептелет.

Тасбих намазы:

Мусулман баласы тасбих намазын өмүрүндө жок дегенде бир жолу окушу абзел. Тасбих намазын төрт ирекеттен турат. Аны жеке да, жамаат менен да окуса болот.

Истихара намазы:

Истихара намазы кайсыдыр бир ишке кадам шилтей албай турганда ошол иштин оң же терс болоруна руханий кандайдыр бир ишарат алуу үчүн окулган намаз. Истихара намазы эки ирекеттен турат. Ырас, мусулман баласы өзү чечалбаган кайсыдыр бир маанилүү ишин чечүү үчүн алгач ал иштин көзүн билген, ишенимдүү адамдар менен кеңешүүсү абзел. Бул сүннөт иш катары каралат. Кеңештен оң майнап чыкса, истихара намазына кажет болбойт. Ал эми оң майнап чыкпаса, истихара намазын окуу абзел.

Хаажат намазы:

Дүйнө менен акыретке байланыштуу бир муктаждыгы болгон киши куптан намазынан кийин эки ирекет намаз окуйт, андан кийин Алла тааланы даңазалап, пайгамбарыбызга салам жана салават айткандан кийин “хаажат дубасын” окуйт жана тилегинин орундалышын Алла тааладан тилейт. Азирети пайгамбарыбыз билдирген хаажат дубасы мындай:

40. Абу Давуд, Салат, 307.

“Лаа илааха иллааллаахул-халиймул-карийм. Субхааналлахи Раббил-аршил-азийм. Алхамду лиллаахи раббил-ааламийн. Асалука муужибати рахматика ва азааима магфиратика вал-ганиймата мин кулли биррин вас-салаамата мин кулли исмин лаа тадалий занбан иллаа гафартах ва лаа хамман иллаа фарражтах, ва лаа хаажатан хийа лака ридан иллаа кадайтахаа йаа архамар-раахимийн.”

Бул дубадан кийин бул дүйнө менен акыретке байланыштуу тилектерин Алла тааладан тилейт.

Тооба намазы:

Бир мусулман күнөө кылганда, дароо өкүнүп, буга тообо кылышы керек. Кылган күнөөсүнө тообо кылуу үчүн жакшылап даарат алып, эки ирекет намаз окушу орундуу болот. Пайгамбарыбыз мындай деп айткан:

“Бир пенде күнөө кылган кезде жакшылап даарат алып, андан кийин эки ирекет намаз окуп жана күнөөсүнүн кечирилишин тилесе, күнөөсү кечирилет.”⁴¹

Сунушталуучу адабияттардын тизмеси

1. Хасан Яваш. Намаз китеби. Бишкек: 2007. – 224 б.
2. Сүрөттөрү менен намаз. – Бишкек: Башак, 2007. – 136 б.
3. Осман Нури Топбаш. Ислам Ыйман Ибадат. түрк тилинен которгондор: Ж. Кеңеш, К. Момуналиев, Б. Мурзараимов. – Бишкек: 2015. – 328 б.
4. Kemal Yıldız. İbadet ve Hayat. – İstanbul: Semerkand, 2012. – 440 б.
5. Абдурахман Хачкалы. Кыскача Ислам негиздери. түрк тилинен которгон: А.Молдогазиев жана Ш. Маматкулов. – Бишкек: 2008. – 328 б.
6. Лүтфи Шентүрк, Сейфеттин Языжы. Ислам илмихали. түрк тилинен которгон: М. Орозбаев жана Н. Молдалиева. – Анкара: Дин иштери башкармалыгы, 2010. – 593 б.
7. Hasan Serhat Yeter. Fıkıh (Hanefi Mezhebine Göre). – İstanbul: Erkam Yayınları, 2015. – 360 б.
8. Хадистердин негизинде Ислам 2: Хадистердин хадистер менен чечмелениши / которгон: С. Мырзаибраимов. – Бишкек: 2018. – 245-312-бб.

41. Ибн Маж, Салат, 193.

ТЕКШЕРҮҮ ҮЧҮН СУРООЛОР

- Жума күнүнүн өзгөчөлүгүн хадистер менен түшүндүрүп бергиле.
- Жума намазы качан парз болгон? Далилдер менен түшүндүрүп бергиле.
- Кимдер жума намазын окууга милдеттүү?
- Айт деген эмне?
- Айт намаздарынын тартибин түшүндүрүп бергиле.
- Жаназа деген эмне?
- Жаназа намазынын шарттарын түшүндүрүп бергиле.
- Сүннөт намаздарды атап, түшүндүргүлө.
- Таравих намазы качан жана кантип окулат?

ТЕСТ

1. Жаназа намазын окуунун өкүмү кандай? А) Парз айн Б) Важиб В) Парз кифая Г) Сүннөт	4. Айт намаздарында кошумча канча такбир айтылат? А) 3 Б) 4 В) 5 Г) 6
2. Төмөндөгүлөрдүн кайсынысы жума намазынын сахи́х болушу үчүн зарыл шарттардан эмес? А) Убакыт Б) Кутпа В) Жамаат Г) Сапарда болбоо	5. Мечитке киргенде окулчу эки ирекет намаз эмне деп аталат? А) Духа намазы Б) Тахиятул-масжид намазы В) Аввабин намазы Г) Тасбих намазы
3. Эркек адамдын кепини сүннөткө ылайык канча бөлүк кездемеден турат? А) 3 – лифафа, изар, камис. Б) 2 – лифафа, камис. В) 4 – лифафа, изар, камис, жоолук. Г) 1 – камис	

НАМАЗГА ТИЕШЕЛҮҮ АЙРЫМ МАСЕЛЕЛЕР

БӨЛҮМДҮН ТЕМАЛАРЫ

- 1. САПАР НАМАЗЫ**
- 2. ООРУЛУУ АДАМДЫН НАМАЗЫ**
- 3. НАМАЗДАРДЫН КАЗАСЫ**
- 4. ИМАМДЫК ЖАНА ЖАМААТ МЕНЕН НАМАЗ**
- 5. АЗАН ЖАНА КААМАТ**
- 6. САХИВ, ТИЛАВАТ ЖАНА ШҮГҮР САЖДАЛАРЫ**

БӨЛҮМГӨ ДАЯРДЫК

1. Ислам дининдеги жеңилдиктерди изилдегиле.
2. Имам деген сөздүн маанисин изилдегиле.
3. Ислам дининин биримдикке болгон көз карашын изилдегиле.

5.1. САПАР НАМАЗЫ

Диний терминологияда белгилүү бир алыстыктагы жерге баруу жана ошол жерде белгилүү бир убакытка чейин туруу үчүн жолго чыгуу **сапар** деп аталат. Ошондой эле муну «айрым диний өкүмдөрдүн өзгөрүүсүнө (же жеңилдешине) себеп болгон саякат» деп атоого да болот. Сапарда жүргөн киши **мусаапыр** же **жолоочу** деп аталат.

Кыйынчылык туудурган өзгөчө жагдайларда Ислам дини айрым диний өкүмдөрдү өзгөртүп, аларды аткаруусу үчүн адамдарга жеңилдик алып келген. Сапар дагы мына ушундай өзгөчө жагдайлардын катарына кирет. Ал эми сапар учурунда өкүмдөрдөгү жеңилдиктерден пайдалануу үчүн айрым шарттар аткарылышы керек. Алар төмөнкүлөр:

1. Сапардын алыстыгы жана убактысы.

Мусаапыр деп эсептелип, жеңилдиктерден пайдалана билүү үчүн жашаган жеринен 90 км алыстыктагы жерге баруу жана ошол жерде 15 күндөн аз жүрүү максаты менен жолго чыгуу керек. Мындан кыска аралыктагы жерге сапарга чыккан адам мусаапыр деп эсептелбейт. Ошондой эле 90 км алыстыктагы жерге барганы менен, ал жерде 15 күндөн көп жүрө турган киши да мусаапыр деп саналбайт. Бирок, мындай учурда бара турган жерине жеткенге чейин жол бою жеңилдетилген сапар өкүмдөрүн пайдалана алат.

2. Ниет.

Жеңилдетилген сапар өкүмдөрүнөн пайдалануу үчүн жогоруда айтылган алыстыктагы жерге барууга жана ошол жерде 15 күндөн аз убакыт жүрүүгө да ниет кылуу зарыл.

3. Жашаган аймагынын чегинен өтүү.

Мусаапыр деп эсептелүү үчүн жашаган жеринин чегинен өтүү шарт. Сапарга чыгуу ниети менен үйүнөн чыгып, бирок жашаган аймагынын чегинен чыга элек киши мусаапыр деп эсептелебейт жана жеңилдетилген сапар өкүмдөрүн пайдалана албайт.

Сапар менен байланыштуу өкүм-жоболорду жакшы түшүнө билүү үчүн бир кишинин жашаган жери деген маанини билдирген **“ватан”** түшүнүгүн андай билүү абзел.

Үч түрдүү жашоо жайы бар:

1. Негизги мекен (ватан аслий):

Бир адамдын туулган же үйлөнгөн, же болбосо тиричилигин өткөрүү үчүн көчүп барып жайгашкан жери.

2. Ватан икамат:

Бир кишинин отурукташуу максаты болбой туруп, бир жерде жок дегенде он беш күн же андан ашык мөөнөткө убактылуу жашоого ниет кылган жери.

3. Ватан сукна:

Бир кишинин он беш күндөн аз жүрө турган жери.

Мына ушулардан бир гана ватан сукнада жана сапар учурунда жеңилдетилген өкүмдөрдү пайдаланууга мүмкүн.

Ватан аслийде намаздар кыскартылбай окулат. Ватан аслийден 90 км алыстыктагы жерге барып, ал жерде 15 күн же андан көп жүрүүгө ниет кылса, анда ал жерде да намаздарды кыскартпай окуйт.

Мисалы, Бишкекте жашаган бир киши 16 күн жүрүү ниети менен Ошко барса, анда ал жерде намаздарды толук окуйт. Себеби бул жер ал үчүн ватан икамат болуп эсептелет. Андан кийин 3 күн Баткенге барып, кайра Ошко келе турган болсо, эгер Ошто 15 күндөн аз жүрүүгө ниет кылса, намаздарды кыскартып окуйт.

Жогорудагы шарттарга жооп берген мусаапыр төмөндөгү жеңилдетилген өкүмдөрдү пайдаланууга укуктуу болот:

1. Намаздарды кыскартып окуу.

Сапарда жүргөн адам төрт ирекеттүү парз намаздарды эки ирекет кылып кыскартып окуйт.

2. Ороzonу кийинкиге калтыруу.

Мусаапыр адам сапар учурунда орозо кармабаса болот. Кармабай калган калган орозосун сапардан кайткандан кийин кармап бериши керек.

3. Жума жана айт намаздары.

Сапарда жүргөн кишиге жума намазын окуу парз эмес. Ошондой эле мусаапыр кишиге айт намаздарын окуу да важиб эмес.

4. Маасыга тартылган масхтын мөөнөтү.

Мусаапыр эместер үчүн маасыга тартылган масхтын мөөнөтү бир сутка (24 саат), ал эми сапарда жүргөн киши үчүн маасыга тартылган масхтын мөөнөтү үч сутка (72 саат) болуп саналат.

5. Курмандык чалуу.

Сапарда жүргөн кишиге курмандык чалуу важиб эмес.

5.2. ООРУЛУУ АДАМДЫН НАМАЗЫ

Кандайдыр бир оорудан улам өйдө туруп намаз окуй албаган адам отуруп окуйт. Отурган жеринде руку-саждага барат. Эгер отуруп окуй албаса, намазын жаткан жеринде башы менен ишарат кылып окуйт. Ишарат (ым) менен намаз окуу учурунда руку үчүн башты бираз, сажда үчүн андан төмөнүрөөк ийүү керек.

Намаз окууга кудурети жетпей калган даражада ооруган адамдын намаздары казага калган учурда аларды каза кылып-кылбоо жаатында эки көз караш бар. Биринчи көз караш боюнча, бул учурда казага калган намаздарды кийин орундатуу зарыл. Экинчи көз караш боюнча, беш убакыттан аз намазы казага калган болсо, каза кылат. Эгер андан көп калган болсо, каза кылбайт.

Оорулуу адам акыл-эсинен ажыраган кезде бир же андан көп парз намаз өтүп кеткен болсо, акыл-эсине келген соң ал намаздардын казасын окубайт.

5.3. НАМАЗДАРДЫН КАЗАСЫ

Намазды өз убагында окуу «адаа», убагы чыккан соң окуу «каза» деп айтылат. Тахриман макрух болуу менен бирге жараксыз абалга келбей турган таризде окулган намазды али убагы чыга электе кайрадан окуу «иаада» делет. Азирети Пайгамбарыбыз мындай дейт: «Ким унутуп же уктап

калып намазын окуй албай калса, эстегенинде окусун!»⁴² Кандайдыр бир себептер менен убагында окулбай калган намазды каза кылып окуу дагы парз. Эч кандай үзүр-себепсиз намазды өз убагында окубоо чоң күнөө болуп эсептелет. Бул жерде себеп деп, согуш учурунда душман коркунучу, ишарат-ым менен дагы окуй албай калганчалык ооруга дуушар болуу, унутуу, мал-мүлккө, жанга келе турган зыяндын алдын алууга аракет кылуу сыяктуу оор жагдайларды түшүнүү керек.

Беш маал намаздын парздарын каза кылуу парз, витир намазын каза кылуу важиб. Намаз өз убагында кандай окулса, казасы да дал ошондой окулат. Сапар учурунда казага калган төрт ирекеттүү намаз эки ирекет иретинде каза кылынат. Казага калган намаздар көп болсо, «өз убагында окуй албай калган алгачкы бешим же алгачкы шам намазынын казасын окууга ниет кылдым» деп ниет кылынат.

Канча намазы каза болгонун билбеген адам өз болжолуна жараша намаздарын каза кылууга аракет кылат.

Каза намаз окуп жаткан адамдын жанында ошол учурдун намазы жамаат менен окула баштаса, ал каза намазын толуктап, андан кийин жамаатка кошулат.

Сүннөт намаздар айрым учурларда каза кылынса болот. Маселен, багымдат намазынын сүннөтү убагында окулбай калса, күн чыккандан болжол менен 50 мүнөт өткөндөн кийин күн төбөгө келгенге (макрух убакыт киргенге) чейин каза кылынса болот.

Бешим намазынын алгачкы сүннөтү жамаатка жетишүү үчүн окулбай калса, парздан кийин же акыркы эки ирекет сүннөттөн кийин каза кылууга мүмкүн. Жума намазынын алгачкы сүннөтү да ушундай таризде окулса болот. Ошондой эле кандайдыр бир себептер менен нафил намазынын акырына чыкпай калса, аны кийин кайра каза кылуу важиб болуп саналат.

Күн чыгып келе жатканда, так төбөдө турганда жана батып баратканда каза намаз окулбайт.

Удаама-удаа алты намазы казага калбаган адамдын намазы казага калса, ал адам биринчи казага калган намазын, андан кийин учурдагы парз намазын окушу керек.

5.4. ЖАМААТ МЕНЕН НАМАЗ ЖАНА ИМАМДЫК КЫЛУУ

«Жамаат» - намазда имамга уюган киши же кишилер дегенди билдирет. Эң азы бир киши, эң көбүнүн чеги жок.

“Имам” – намазда жамаатка жетекчилик кылган киши деген мааниге келет.

5.4.1. Жамаат менен намаз окуунун артыкчылыгы жана өкүмү

Сүннөт жана нафил намаздар жамаат менен окулбайт. Ал эми таравих намазы сүннөт болгонуна карабастан жалгыз да, жамаат менен да окулат. Ал эми важиб болгон витир намазы Рамазан айында гана жамаат менен окулат. Жума жана айт намаздары жамаат менен окулат, жалгыз окулбайт. Беш убак парз намаздарды жамаат менен окуу муаккад сүннөт.

Жамаат деп эсептелиш үчүн мечитте эң азынан имамдан сырткары бир адам болушу керек. Балагатка жете элек баланын имамга ыклас кылып уюшу жамаат болууга мүмкүндүк берет.

Жамаат менен намаз окуган мусулмандар жалгыз өзү намаз окугандарга караганда дагы көбүрөөк сооп табат. Бул жөнүндө сүйүктүү Пайгамбарыбыз мындай деп айтып кеткен:

42. Муслим, Масаид, 316.

“Жамаат менен окулган намаздын сообу жалгыз окулган намаздан жыйырма жети эсе көп.”⁴³

5.4.2. Жамаатка барбоону мубах кылган себептер

Ислам дини жамаат менен намаз окууга абдан чоң маани берген. Себеби жамаат – коомдук биримдиктин, ынтымактын символу.

Ошондуктан эркек мусулмандардын беш убак парз намазды жамаат менен окуусу максатка ылайык келет. Ал эми төмөнкү себептер жамаатка барбай коюуну мубах кылат:

1. Ооруп калуу.
2. Коркунуч. Кимдир бирөө жамаат менен намаз окуу үчүн мечитке кетип калган учурда эгер мал-мүлкүнө, жанына же ар-намысына зыян келүү коркунучу болсо, ал адамдын жамаатка барбашына уруксат берилет.
3. Аба ырайынын бузулушу: Нөшөрлөп жамгырдын төгүшү, бороон-чапкын, бурганактап жааган кар же мөндүр, катуу шамал.
4. Азиз-сокурлук, майыптык, ашкере карылык.
5. Сапарда жүрүү же сапарга чыгуу алдында туруу.

Үйдө жамаат менен намаз окуу мүмкүн болсо да, мечитке барып чоң жамаат менен намаз окуу алдаканча сооптуу. Үйдө жамаат менен намаз окууну адатка айландырып, мечиттерге барбай коюу туура эмес.

5.4.3. Жамаат менен намаздын окулушу

Муаззин каамат айтып, “Хаййа алас-солаах” дегенде имам дагы, жамаат дагы ордуларынан туруп, сапка тизилет. Имам саптарды түз жана жакын болушу керек экенин жамаатка эскертип, кыбыла тарапка жүзүн буруп, намазга жана имамдыкка ниет кылат. Жамаат намазга да, имамды ээрчүүгө да ниет кылат.

Имам үнүн чыгарып такбир айтканда, жамаат да дароо анын аркасынан үн чыгарбай такбир айтып, колдорун байлайт жана баары ичинен “Субхаанака” дубасын окуп, үн чыгарбай күтүшөт. Жамаат “Субхаанакадан” сырткары кийинки иректердин бирөөндө да эч нерсе окубайт. Тек гана ачык окулган намаздарда имам “Фатиханы” окуп бүткөндө ичинен “Аамийн” деп айтат.

Рукуга барганда имам дагы, жамаат дагы үч жолу “Субхаана Раббийал-азийм” деп айтат. Имам “Самиаллаху лиман хамидах” деп өйдө болгондо, жамаат да тике туруп “Раббанаа лакал-хамд” деп айтат. Саждага жыгылганда имам дагы, жамаат дагы үч жолу “Субхаана Раббийал-аъла” деп айтат.

Каадага отурганда имам менен бирге жамаат да “Аттахийат” жана салаваттарды окуйт жана имам менен бирге салам берет.

5.4.4. Сапка тизилүү

Имамга уюган адам жалгыз болсо, имамдын оң тарабына турат. Ал эми бир кишиден көп болсо, имамдын аркасына тизилишет. Имамга уюган адам аял жалгыз болсо да, анын аркасына турат. Сап түз жана тыгыз болушу керек.

Жамаатта эркектер, аялдар жана балдар да болсо, катарга биринчи эркектер, алардын аркасына балдар, андан соң аялдар турушу керек. Бул Азирети Пайгамбарыбыздын буйругу. Мындай тизилүү

43. Бухарий, Азан, 30; Муслим, Масажд, 42.

ибадат түшүнүгүнүн маани-маңызына да ылайык келет.

Жамаат менен намаз окуу учурунда эркек менен аял жанаша турса, аялдын оң-солундагы жана аркасындагы адамдын намазы бузулган болот.

Алдыңкы сапта орун боло туруп, арка тарапка туруу макрух.

5.4.5. Имамдыктын шарттары

Имам мусулман, акыл-эси жайында, балагатка жеткен адам болушу керек. Жамаатта аял кишилер болсо, имам намазга баштоо учурунда жалпы жамаатка имамдык кылууга ниет кылышы зарыл.

Аялдар эркектерге имамдык кылууга болбойт. Аял киши аялдарга гана имам боло алат. Бул учурда имам аял биринчи катарда аялдардын катарында ортодо турушу керек.

Имам боло турган адам намазды жараксыз кылбай турганчалык Куран окууну өздөштүргөн болушу кажет.

Үзүрү бар (тез-тезден желдин чыгышы, зааранын тез-тез келип турушу ж.б.) адам жөн адамга имам боло албайт.

Намаздын толук аткарылышы үчүн зарыл шарттардын бирин таштап кетүүсү мүмкүн болгон адам береги шарттарды толук аткарган адамга имам боло албайт. Мисалы, нажасаттан тазалык шартын орундаган адам бул шартты аткара албаган адамга ыклас кыла албайт.

Имамга уюган адам башка адамдарга имамдык кыла албайт. Тагыраак айтканда, имамга биринчи ирекеттен кийин жетишип калган адам орундалбай калган ирекеттерин толуктоо үчүн өйдө турган кезде сырттан келген адам же жамаат ыклас кыла албайт.

Ишарат-ым (иймаа) менен намаз окуган адам ишарат менен намаз окугандарга гана имамдык кыла алат.

5.4.6. Имамдыкка татыктуу адам

Намаздын өкүмүн, жол-жоболорун жакшы билген, Куранды туура окуган киши имамдыкка эң ылайыктуу адам болуп эсептелет. Мына ушундай адам турганда Куранды жаңылыш окуган адам имамдыкка өтө албайт. Имамдыкка татыктуу адам көп болсо, алардын такыбалуулугуна, адамгерчилигине, адеп-ахлагына жараша эң мыктысы имамдыкка өтүүсү ылайык. Бул учурда жашка да көңүл бөлүү абзел.

Такыбалуулугу жагынан да, жашы жагынан да улуу адамдын имамдыкка өткөнү дурус. Ал эми жашы улуу болсо да, жогорку сапаттарга жооп бере албаган адам имамдыкка өтпөшү керек.

Имамдыкка өтүшү макрух болуп эсептелген адамдар да бар. Аларды төмөнкүчө тизмелөөгө болот:

1. Фасык адам: Парз иштерге кайдыгер мамиле жасап, арам иштерге барган адам арап тилинде «фасык» деп айтылат. Мындай адамдын имамдыкка өтүшү тахриман макрух, күнөө болуп саналат.

2. Ахли сүннөт ишенимине жана ибадаттарына коошпогон, ылайык келбеген иштерди жасаган (бидатчы) адам.
3. Жамаат каалабаган адам.
4. Руку-саждага барган учурда тасбихтерди жамаат жетишпей тургандай тез-тез айтуу, намазды ылдам окуу.
5. Жамааттан бийик же төмөн жерде туруп имамдыкка өтүү. Аз болсо макрух болбойт.
6. Жамаат жактырбаган таризде кыраат кылуу.

ПИКИР АЛЫШКЫЛА

Имамдык кылуу үчүн Куранды толук жатка билүү керекпи?

5.4.6. Имамга уюган адамдын абалы

Имамга уюган адамдын абалы намазды баштан-аяк имам менен окуп-окубаганына жараша өзгөрөт. Бул өңүттөн үч абалдагы адам бар:

Мудрик:

Намазды баштан-аяк имам менен бирге окуган адам «мудрик» деп аталат.

Бир адам намаз башталган соң келип ифтитах такбирин алып, имам алгачкы ирекеттин рукусунда турган учурда рукуга барса, ал адам мудрик болуп саналат. Бул жерде эскерте кетчү жагдай, имам рукуда турган кезде келген адам ифтитах такбирин өйдө турган калыбында алышы керек. Шашылыш менен рукуга баратып ифтитах такбирин алуу жарабайт.

Масбук:

Имамга биринчи ирекеттин рукусунан кийин же экинчи, үчүнчү, төртүнчү ирекеттерде уюган адам «масбук» деп айтылат.

Имам эки жакка салам бергенден кийин масбук өйдө болуп, окубай калган ирекеттерин толуктайт.

Масбук имам менен канча ирекет окубай калган болсо, ошончо ирекетти толукташы керек.

Кырааты жашыруун түрдө окулган намаздарда имамга биринчи ирекеттен кийин уюган адам ифтитах такбиринен кийин «субхаанака» дубасын окуйт. Ал эми ачык түрдө окулган намаздарда бул учурда «субханака» дубасын окубайт. Ал адам жетишпей калган ирекеттерин толуктоо үчүн өйдө турган кезде «субханака» дубасын окуйт.

Шам намазынын үчүнчү ирекетинде имамга уюган адам, имам салам берген соң өйдө туруп бир ирекет дагы окуп отурат. Андан кийин дагы бир ирекет окуп салам берип намазын толуктайт. Ал эми ортодо отурбастан эки ирекетти удаа-удаа окуса, сахив саждасына баруунун кажети жок.

Төрт ирекеттүү намаздын акыркы ирекетинде имамга уюган адам төртүнчү ирекеттин отурумунда имам эки жакка салам бергенден кийин өйдө туруп «Субхаанака» дубасын, андан кийин «Ауузу-бисмилла», «Фатиха» сүрөсү менен бирге бир сүрөө окуп, руку-саждага барып отуруп, «Тахиййат» дубасын гана окуйт. Андан соң калган эки ирекетин толуктап коет.

Масбук имам салам бергенден кийин өйдө турушу керек. Ошону менен бирге даараттын кысталышы, жерге күн нурунун түшүшү же намаз убагынын чыгып кетүү ыктымалы сыяктуу

себептерден улам масбук «тахиййат» дубасын окуган соң имамдын салам беришин күтпөй өйдө туруп намазын толуктаса да болот.

Лахик:

Имам менен намазга туруп кандайдыр бир себептен улам намаздын бир рукунун имам менен бирге окуй албай калган адам «лахик» деп айтылат.

Уйкусуроо, уктап кетүү, даарат бузулуп кайра даарат алып келүү же имамдан мурда руку-саждага баруу сыяктуу себептер менен намазды имам менен толук окубай калган адам окулбай калган ирекеттерин кайрадан окуган кезде имамдын аркасында турган таризде окуйт. Башкача айтканда, кыям учурунда кыраат кылбайт (Фатиха жана кошумча сүрөө окубайт).

Уйкусуроонун айынан имамга рукуда жетишпей калган адам имамдын саждага баратканын көрсө, дароо руку кылып саждага имамга жетишкенге аракет кылат. Бул учурда имамга жетишпей каларын аңдаса, дароо саждага барып имамга жетишет. Имам салам берген соң аткара албай калган рукундарды имамдын аркасында турган таризде орундатат (өйдө турган учурда кыраат кылбайт).

Жамаат менен намаз окуу учурунда даараты сынган адам эч ким менен сүйлөшпөстөн, эч нерсе менен алектенбестен тек гана даарат алып келип, окубай калган ирекеттерин имамга уюган таризде толуктайт.

Имам сахив саждасына барса, лахик ошол замат өйдө туруп окубай калган ирекеттерин толуктап, акыркы отурумда сахив саждасына жыгылат.

Сапарда жүргөн адам имамдыкка өтүп төрт ирекеттүү намазды эки ирекет менен толуктаган соң, ага уюган жергиликтүү адам калган эки иректин лахик сыяктуу окуйт.

Тагыраак айтканда, кыраат кылбайт, руку-саждага гана тасбихтерди айтып, «Тахиййат», «салли-баарик» дубаларын окуп салам берет.

Жогорудагы эреже-жоболорду жакшы түшүнө албаган адам намазын башынан баштап окуганы дурус.

5.4.7. Жеке намаз окуп жаткан адамдын жанында жамаат менен намаздын башталышы

Намазды окуп баштагандан кийин аны эч себепсиз бузууга болбойт. Бирок жалгыз намаз окуп жатканда жамаат менен намаз башталып кала турган болсо, бузууга болот.

Намаз окуу үчүн мечитке киргенде каамат айтыла элек болсо, сүннөт намаздарды окууга болот. Жамаат парз намазды окуп жатканда мына ошол намазды окуй электердин сүннөт намаздарды окушу макрух. Ошондуктан мечитке киргенде жамаат парз намазды окуп баштаса, дароо ага кошулуу керек. Бирок, багымдат намазынын парзы окулуп жатканда мечитке келген киши сүннөттү окуп, жамаатка жетишүү мүмкүнчүлүгү бар болсо, анда алгач сүннөттү окуйт, андан кийин жамаатка кошулат.

Нафил (сүннөт) намаз окуп жаткан учурда өзү окуй турган парз намаз башталып калса, окуп жаткан намаздын эки иректин толуктап, жамаатка кошулуу керек. Эгер үчүнчү ирекетке турган болсо, намазын төртүнчү ирекет менен толуктап, андан соң жамаатка кошулат.

Бешим, асыр жана куптан намаздарынын сүннөттөрүн окуй элек кезде жамаат парзга баштап калса, дароо жамаатка кошулуу керек. Намаздан кийин бешим намазынын төрт ирекет сүннөтүн каза кылат (кайра окуйт). Асыр жана куптандын сүннөттөрү парздан кийин каза кылынбайт.

Жеке өзү төрт ирекеттүү парз намаз окуп жаткан учурда жанында ошол парз намаз жамаат менен окула баштаса, ал адам али биринчи иректин саждасына бара элек болсо, намаздан чыгып

жамаатка кошулушу дурус. Биринчи ирекетинин саждасына баргандан кийин жамаат келсе, экинчи ирекетти толуктап жамаатка кошулуу керек. Бул учурда жеке окулган эки ирекет нафил намаздын ордуна өткөн болот. Үчүнчү ирекетине туруп саждага бара элек кезде жамаат келсе, дароо эки тарапка салам берип, жамаатка кошулуу абзел. Ал эми үчүнчү ирекеттин саждасына баргандан кийин жамаат келип калса, анда намазды бузбайт.

Багымдат жана шам намаздарынын биринчи ирекетинин саждасына барган соң жамаат келип калса, намаздан чыгып жамаатка кошулуу абзел. Ал эми ушул эле намаздардын экинчи ирекетинин саждасына барган соң жамаат келип калса, жамаатка кошулбай эле намазды толуктоо дурус.

5.4.8. Имамга уюган адамдын аткара турган иштери

5.4.8.1. Имамга уюп намаз окуган киши төмөнкү иштерди өз алдынча аткарышы керек:

- Ниет кылуу.
- Ифтитах такбирин алуу.
- «Субхаанака» дубасын окуу.
- Руку жана сажда такбирлерин алуу.
- Руку жана сажда тасбихтерин айтуу.
- Рукудан туруу учурунда «самиаллаху лиман хамидах», өйдө болгон соң «Роббанаа лакал хамд» деп айтуу.
- «Аттахиййат» дубасын окуу
- Эки тарапка салам берүү.

5.4.8.2. Төмөнкү учурларда имамды ээрчибей коюуга болот:

- Парз намаздардын акыркы отурумунан кийин имам жаңылыштык менен өйдө турууга камынса,
- Нафил намаздарда имам билип туруп намазга кошумча ирекет кошсо,
- Имам айт намаздарында ашыкча такбир алса,
- Имам жаназа намазынын такбирлерин ашыкча алса, жамаат ага уюбай койууга укуктуу.

5.4.8.3. Имам таштаган кезде жамааттын да таштап кетиши зарыл учурлар

- Айт намаздарынын такбирлери.
- Төрт жана үч ирекеттүү намаз учурунда биринчи отурум.
- Тилават саждасы.
- Сахив саждасы.
- Кунут дубасы.

5.4.9. Жамаат менен намаз окууга тиешелүү айрым маселелер

- *Ниет:*

Имам жамаатка имам болууга, жамаат имамга уюганга ниет кылышы керек.

- *Намаздын окшоштугу:*

Имам менен жамааттын намазы бир болушу керек.

- *Имам менен жамааттын турган орду:*

Имам менен жамааттын турган жерлери бирдей тегиздикте болгону жакшы. Эгер имам жамааттан 45 см. өйдө же ылдый турса намаз макрух болот. Имам менен жамааттын ортосунда үндүн угулушуна тоскоол боло тургандай дубал болушу туура эмес.

- *Саптардын алыстыгы:*

Имам менен жамааттын же болбосо эки саптын ортосунда канал же бир машина өтө тургандай жол болушу туура эмес.

- *Жамааттын саны:*

Имамдан сырткары балагат жашына жете элек бала же аял болсо да жамаат болуп эсептелет.

- *Сапка тизилүү:*

Имамга уюган адам жалгыз болсо, имамдын оң тарабына турат. Ал эми бир кишиден көп болсо, имамдын аркасына тизилишет. Имамга уюган адам аял жалгыз болсо да, анын аркасына турат. Сап түз жана тыгыз болушу керек. Жамаатта эркектер, аялдар жана балдар да болсо, катарга биринчи эркектер, алардын аркасына балдар, андан соң аялдар турушу керек.

Намаз окуган адамдын алдынан өтүү:

Намаз окуп жаткан адамдын алдынан өтүү күнөө (Бухарий. Салат. 10), макрух деп эсептелет. Ошондуктан, алдынан адам же жаныбар өтүшү мүмкүн болгон жерде намаз окуй турган кишинин белги катары алдына сутра коюшу мустахап.

Сутра – «парда, жамынчы, тосмо» деген мааниде. Ал эми диний терминологияда «адамдардын намаз окуп жаткан кишинин алдынан өтпөшү үчүн белги катары коюлган тосмо» деген мааниде колдонулат.

Дубал, устун, таяк сыяктуу тик турган жана намаз окуп жаткан кишинин көңүлүн бура тургандай кыймылдап турбаган нерселер сутра катары колдонулат. Сутра намаз окуган кишинин так маңдайына эмес, оң же сол кашынын тушуна коюлат. Жамаат менен окулган намазда имамдын гана алдына сутра коюу жетиштүү болот.

Намазды бат окуу:

Намазды сүннөткө ылайык окуу керек. Ылдам окуп, сүннөттөрүн таштап кетпөө же жай окуп кыраатты, тасбихтерди жана дубаларды өтө бат окубоо зарыл. Өтө ылдам окуган да, өтө жай окуган да макрух. Рукудан өйдө турганда, эки сажданын ортосунда таадилу арканга кылдат көңүл буруу кажет.

Имамдын кыраатта адашуусу:

Имам намазда Куран окуп жатканда адашса же унутуп калса, эгер ошол учурга чейин окугандары намаз үчүн жетиштүү болсо, рукуга барганы дурус. Эгер намаз үчүн жетиштүү эмес болсо, анда жамаат имамга эстетиши зарыл.

5.5. АЗАН ЖАНА КААМАТ

5.5.1. Азан жана каамааттын өкүмү

«Азан» сөзү «кабар берүү, билдирүү, угузуу» дегенди түшүндүрөт. Ал эми диний терминологияда «парз намаздарга чакыруу үчүн белгилүү сөздөрдөн турган жарыя» деген мааниде колдонулат.

Куранда:

“Намазга чакырганыңарда (азан айтканыңарда)...”⁴⁴ деп азан тууралуу айтылган.

Азирети Пайгамбар мындай деп айткан:

“Намаз убактысы кирген учурда араңардан бири азан айтсын, ал эми эң улууңар имамдыкка өтсүн!”⁴⁵

Азан Ислам дининин маанилүү белгилеринин бири. Азан чакыруу менен элге намаз убактысынын киргендиги, намаздын тозок отуна калкан болору, Ислам дининин өзөгү ааламга угузулат.

Азан жана коомат айтуу эркектерге муаккад сүннөт, ал эми аялдарга макрух.

5.5.2. Азандын жана кааматтын айтылышы

Азандын айтылышы	
Аллаху акбар Аллаху акбар Аллаху акбар Аллаху акбар	اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ
Ашхаду анлаа илааха иллаллаах Ашхаду анлаа илааха иллаллаах	أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ
Ашхуда анна Мухамадар-расулуллаах Ашхуда анна Мухамадар-расулуллаах	أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ
Хаййа алас-солаах Хаййа алас-солаах	حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ
Хаййа алал-фалаах Хаййа алал-фалаах	حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ
Аллаху акбар Аллаху акбар	اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ
Лаа илааха иллаллаах	لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ
Багымдат намазы үчүн азан айтылганда “Хаййа алал-фалаахтан” кийин эки жолу “ас-Солаату хайрун минан-навм” (الصلاة خيرٌ مِنَ النَوْمِ) деп айтылат.	

Кааматтын айтылышы	
Аллаху акбар Аллаху акбар Аллаху акбар Аллаху акбар	اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ

44. Маида сүрөсү, 58-аят.

45. Бухари, Азан, 17; Муслим, Масажид, 292.

Ашхаду анлаа илааха иллаллаах Ашхаду анлаа илааха иллаллаах	أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ
Ашхуда анна Мухамадар-расулуллаах Ашхуда анна Мухамадар-расулуллаах	أَشْهَدُ أَنْ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ أَشْهَدُ أَنْ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ
Хаййа алас-солаах Хаййа алас-солаах	حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ
Хаййа алал-фалаах Хаййа алал-фалаах	حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ
Кад кааматис-солаах Кад кааматис-солаах	قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ
Аллаху акбар Аллаху акбар	اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ
Лаа илааха иллаллаах	لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ

5.5.3. Азан жана каамат айтууда көңүл бурулушу керек болгон жагдайлар

Азан айткан киши муаззин же азанчы деп аталат.

- Азан кыбыла тарапка бет алып, өйдө турган абалда айтылат. «Хаййа алас-солаах» деп айтуу учурунда оң, ал эми «Хаййа алал-фалаах» деп айткан кезде сол тарапка бурулуу керек.

- Азан айткан адамдын даараттуу болушу абзел. Азанды дааратсыз айтуу макрух болуп эсептелет.

- Азан чакыруу учурунда сүйлөмдөр ортосунда бир аз тыныгуу керек.

- Коомат айтууда тыныгууга болбойт. Кооматтан кийин намазга чейин тамактануу сыяктуу белгилүү убакыт аралыгы өтсө, кооматты кайрадан айтуу керек.

- Азан айткан кишинин каамат айтышы мустахап.

- Каамат кыбылага карап, өйдө турган абалда айтылат.

Азан жана каамат айтууда макрухтар:

- Жашы жете элек балдардын, аял кишилердин, гусулу же даараты жоктордун азан жана каамат айтышы макрух.

- Отурган абалда азан жана каамат айтуу макрух.

- Азан чакырып жатканда азанчынын сүйлөшү макрух.

- Азан айтуу үчүн намаз убагынын кириши керек. Намаз убагы киргенге чейин азан айтуу макрух, намаз убагы киргенден кийин кайрадан азан айтуу керек.

5.5.4. Азан айтылып жаткан учурда көңүл бурулушу керек болгон жагдайлар

Азан уккан адам азан сөздөрүн ичинен кайталашы абзел.

Пайгамбарыбыз мындай деген:

“Азанды укканыңарда муаззиндин айткандарын кайталагыла. Азандан кийин мага салам жана салават айткыла. Муаззиндин “Хаййа алас-салаахтардан” башка сөздөрүн кайталап айткан киши бейишке кирет. “Хаййа алас-салаахтарда” болсо “Лаа хавла ва лаа куввата иллаа биллаах” деп айткыла.”

Демек, азан чакырып жаткан адам «Хаййа алас-солаах», «Хаййа алал-фалаах» деген сөздөрдү айтканда «Лаа хавла ва лаа куввата иллаа биллаах» деп айтып туруу керек. Ал эми багымдат намазына чакырылган азанды уккандар «ас-Солаату хойрун минан-навм» делген кезде «содакта ва барорта» деп айтуусу керек.

Пайгамбарыбыз азандан кийин төмөндөгү дубаны окууну сунуш кылып, аны окуган адамга шапаат кыла тургандыгын айткан:⁴⁶

اللَّهُمَّ رَبِّ هَذِهِ الدَّعْوَةُ التَّامَّةُ، وَالصَّلَاةُ الْقَائِمَةُ، آتِ مُحَمَّدًا الْوَسِيلَةَ
وَالْفَضِيلَةَ، وَابْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودًا الَّذِي وَعَدْتَهُ، إِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيعَادِ

Окулушу: «Аллахумма робба хаазихид-дааватит-тааммах, вассолаатил-кооимах, аати Мухаммадан ал-васийлата вал-фазийлах, ваб-асху макоомам-махмуудан аллазии ва-адтах. Иннака лаа тухлифул-мииаад»

Бирден көп азан айтылган жерлерде алгачкы азан менен аракет кылуу жетиштүү болот.

5.6. САЖДАЛАР

5.6.1. Сахив саждасы

Сахив – «адашуу, жаңылуу» деген маанини билдирет. Диний терминологияда болсо, намаз окуп жатканда кетирилген катачылыктан улам намаздын акыр ченинде кылынган саждалар сахив саждасы деп аталат.

Намаз рукундарынын бири унутта калып, намаз учурунда каза кылынбаса, ал намаз жараксыз болуп, аны кайрадан окууга туура келет.

Ал эми намаздын сүннөттөрүнөн бири орундалбай калган учурда анүчүн сахив саждасы талап кылынбайт.

Сахив саждасы талап кылынган учурлар:

1. Намаздын рукундарынан (парздарынан) бирин ашыкча кылуу.

Бирден ашык руку, экиден ашык сажда сыяктуу.

2. Рукундарды өз ордуна мурун кылуу же кечиктирүү.

Мисалы, кыраат кылбастан рукуга баруу. Мындай учурда дароо өйдө туруп (кыямга туруп) кыраат кылгандан кийин кайра рукуга баруу керек жана намаздын аягында сахив саждасын кылуу

46. Бухари, Азан, 8.

зарыл. Ошондой эле бир рукунду аткарганчалык убакыт ойлонуп туруп калса, кийинки рукунду кечиктиргени үчүн сахив саждасын кылуу керек.

3. Канча ирекет окуганынан шектенүү.

Эгер биринчи жолу шектенип жатса же шектенүүсү кээде гана кайталанса, намазды кайра башынан баштап окушу керек. Ал эми канча ирекет окуганын тез-тез унутуп шектене берсе, ою көбүрөөк басым жасаган ирекеттен улап окуйт жана намаздын аягында сахив саждасын кылат. Мисалы, «эки же үч ирекет окудумбу» ойлонуп, ою эки ирекет окуганына басым жасаса эки ирекет, үчкө басым жасаса үч ирекет окуган болуп эсептелет жана намаздын аягында сахив саждасын кылат. Ошондой эле канча ирекет окуганын тез-тез унутуп, оюнда да канча ирекет окуганын таба албаса, оюндагы эң аз ирекеттен улап окуйт жана намаздын аягында сахив саждасын кылат. Мисалы, үч же төрт ирекет окуганынан шектенип, ою экөөнө тең бирдей болсо, анда үч ирекет окуганын кабылдап, намазынын акырында сахив саждасын кылат.

4. Акыркы ирекеттин каадасына отургандан кийин салам бербей өйдө туруп кетүү.

Мындай учурда ошол турган ирекетинин саждасын кыла элек болсо, дароо отурат жана салам берип сахив саждасын кылат. Эгер ошол ирекеттин саждасын кылган болсо, анда ага кошуп дагы бир ирекет окуп, намаздын акырында сахив саждасын кылышы керек.

5. Намаздын важиптеринен бирин таштап кетүү.

Фатиха сүрөсүн толугу менен же бир бөлүгүн окубай же болбосо андан кийинки зам сүрөнү окубай кетүү сахив саждасын талап кылат. Ошондой эле биринчи жана акыркы каадаларда «аттахиййат» дубасын окубай кетүү, витр намазында «кунут» дубасын унутта калтыруу, руку жана саждаларда «тадилу арканга» көңүл бурбоо (Караңыз: Тадилу аркан) да сахив саждасын талап кылат. Жамаат менен окулган намаздарда имам үн чыгарып окулчу намаздарда купуя, үн чыгарбай окулчу намаздарда үн чыгарып окуса дагы намаздын аягында сахив саждасын кылышы керек.

Сахив саждасынын кылынышы төмөнкүдөй:

Намазда сахив саждасын талап кылган катачылык кетирилсе, анда намаздын акыркы отурушунда «аттахиййат» дубасы окулуп, оң жакка салам берилет жана «аллаху акбар» деп эки жолу сажда кылынат. Андан кийин отуруп «аттахиййат», салават жана дубалар окулат жана салам берилип, намаз аякталат.

Намаз жамаат менен окулган учурда имам сахив саждасын талап кылган катачылык кетирген болсо, анда имамдын дагы, жамааттын дагы сажда кылуусу важип болот. Ал эми имамга уюп намаз окуп жаткан кишинин жаңылуусунан улам өзүнүн дагы, имамдын дагы сажда кылышы талап кылынбайт.

Жума же айт намаздарында жамааттын саны көп болуп, сахив саждасын кылган учурда баш аламандыкка жол ачышы мүмкүн боло турган учурда бул саждаларды кылбай койсо болот.

Бир намазда сахив саждасын талап кылган бир нече катачылык кетирилсе, мунун баары үчүн бир жолу сахив саждасын кылуу жетиштүү.

5.6.2. Тилават саждасы

Кураны Каримде он төрт сажда аяты бар. Мына ушул Жараткан Аллага сажда кылуу зарылчылыгына басым жасаган он төрт сажда аяттын бирин окуган же уккан кезде саждага баруу кажет. Бул сажда «Тилават саждасы» деп аталат.

Радиодон, кассета же дисктен, же теледен сажда аятын уккан адам саждага жыгылышы керек. Анткени сажданын зарылчылыгын бул нерселер аркылуу да андоого болот.

Сажда аятын окубай, жөн гана көз менен кароо тилават саждасын талап кылбайт. Тилават саждасын дароо өз учурунда орундатуу мустахап. Машинада бараткан адам тилават саждасын ишарат-ым менен кылса болот.

Сажда аяты намаз учурунда окулса, дароо рукуга, андан кийин саждага жыгылуу абзел. Бул учурда тилават саждасы үчүн өзүнчө саждага жыгылуунун кажети болбойт.

Намаздын өзү Аллага моюн сунуу болгондуктан намаз учурунда окулган сажда аятынан улам өзүнчө саждага жыгылуу жамаатта башаламандыкка жол ача тургандыктан өзүнчө саждага жыгылбоо дагы да жакшы.

Кайсыдыр бир жыйында бир сажда аяты кайра-кайра окулса, анүчүн бир жолу гана сажда кылуу зарыл. Ал эми бул учурда эки же андан көп сажда аяты окулса, ошончо жолу тилават саждасы талап кылынат.

Тилават саждасынын кылынышы:

Тилават саждасына жыгылуу үчүн даарат, кийим-кеченин тазалыгы, авраттын жабык болушу шарт. Алгач кыбыла тарапка бет алып тилават саждасына ниет кылуу керек. Андан соң колду көтөрбөй туруп «Аллаху акбар» деп дароо саждага барып үч ирет «Субхаана Роббийал-аалаа» (Улуу Жараткан Алла Тааланы бүтүндөй кемчилик-мүчүлүштүктөн аруу тутам!) деп айтылат.

Андан кийин кайра «Аллаху акбар» деп саждадан өйдө туруп «Гуфроонака Роббанаа ва илайкаль-масийр» (Оо, Жараткан! Бизди кечиримине ала көр! Акыр-аягы сага гана кайтабыз!) делип, тилават саждасы орундалган болот.

Тилават саждасы үчүн бутту бүгүү, саждадан кийин өйдө болуу, «Гуфроонака Роббанаа ва илайкаль-масийр» деп айтуу жана тилават саждасына баруу жана өйдө туруу учурунда алынган «Аллаху акбар» такбирлери мустахап иш катары каралат.

Бул сажданын рукуну Жараткан Алла Тааланы алкоо, даңктоо үчүн маңдайды жерге койуу.

Тилават саждасынын өзү важиб өкүмүндөгү иш болуп саналат.

Кураны Каримдин он төрт жеринде өткөн сажда аяттары төмөнкүлөр:

1. Аараф сүрөсү, 7/206;
2. Раад сүрөсү, 13/15;
3. Нахл сүрөсү, 16/48;
4. Ибра сүрөсү, 17/107;
5. Марьям сүрөсү, 19/58;
6. Хаж сүрөсү, 22/18;
7. Фуркан сүрөсү, 25/60;
8. Намл сүрөсү, 27/25;
9. Сажда сүрөсү, 32/15;
10. Саад сүрөсү, 38/24;
11. Фуссилат сүрөсү, 41/37;
12. Нажм сүрөсү, 53/62;
13. Иншикак сүрөсү, 84/21;
14. Алак сүрөсү, 96/19.

5.6.3. Шүгүр саждасы

Жараткан Алла тарабынан ыроолонгон жакшылык үчүн же кандайдыр бир оор кырдаалдан чыккандыгы үчүн кыбылага бет алып саждага жыгылып Жаратканга шүгүр келтирип, дуба кылуу сүннөт болуп эсептелет. Шүгүр саждасынын таризи тилават саждасы сыңары. Макрух учурларда шүгүр саждасына жыгылууга болбойт.

Азирети Абу Бакир (Алла ага ыраазы болсун!) мындай дейт: «Азирети Мухаммед (саллаллаху алейхи васаллам) Пайгамбарыбыз жакшы кабар алып сүйүнгөндө дароо саждага жыгылар эле».⁴⁷

Сунушталуучу адабияттардын тизмеси

1. Абдурахман Хачкалы. Кыскача Ислам негиздери. түрк тилинен которгон: А.Молдогазиев жана Ш. Маматкулов. – Бишкек: 2008. – 328 б.
2. Лүтфи Шентүрк, Сейфеттин Языжы. Ислам илмихали. түрк тилинен которгон: М. Орозбаев жана Н. Молдалиева. – Анкара: Дин иштери башкармалыгы, 2010. – 593 б.
3. Хасан Яваш. Намаз китеби. Бишкек: 2007. – 224 б.
4. Сүрөттөрү менен намаз. – Бишкек: Башак, 2007. – 136 б.
5. Hasan Serhat Yeter. Fıkıh (Hanefi Mezhebine Göre). – İstanbul: Erkam Yayınları, 2015. – 360 б.
6. Kemal Yıldız. İbadet ve Hayat. – İstanbul: Semerkand, 2012. – 440 б.
7. Хадистердин негизинде Ислам 2: Хадистердин хадистер менен чечмелениши / которгон: С. Мырзаibraимов. – Бишкек: 2018. – 215-244; 327-402-бб.

47. Ибни Маж, Икама, 192.

ТЕКШЕРҮҮҮҮҮЧҮН СУРООЛОР

- Жамаат деген деген эмне?
- Намазда имам болуунун негизги критерийлери эмнелер?
- Кандай адамдардын имамдык кылуусу макрух деп эсептелет?
- Сапар деген эмне?
- Сапардын ибадаттар менен байланышын мисалдар менен түшүндүрүп бергиле.
- Намаздын казасын окуунун тартибин түшүндүргүлө.
- Тилават саждасын түшүндүрүп, анын аткарылыш тартибин көрсөткүлө.
- Оорулуу адамдын намазын түшүндүрүп, анын аткарылыш тартибин көрсөткүлө.

ТЕСТ

1. Мусаапыр деп эсептелип, жеңилдиктерден пайдалана билүү үчүн жашаган жеринен канча км алыстыктагы жерге баруу сапарга баруу керек?
А) 40 км Б) 60 км
В) 70 км Г) 90 км
2. Хадисте жамаат менен окулган намаздын сообу жалгыз окулган намаздан канча эсе көп деп айтылат?
А) Эки эсе Б) Беш эсе
В) Он эсе Г) Жыйырма жети эсе
3. Муаззин «Хаййа алас-солаах», «Хаййа алал-фалаах» деген сөздөрдү айтканда азанды уккандар эмне айтат?
А) «Лаа хавла ва лаа куввата иллаа биллаах»
Б) «Хаййа алас-солаах», «Хаййа алал-фалаах»
В) «Лаа илааха иллаллаах»
Г) «Аллаху акбар»
4. Намаз учурунда жаңылыштык менен унутта калган намаз рукундарынын же важиптеринин бирин толуктоо үчүн намаздын акырында орундалчу сажда эмне деп аталат?
А) Шүгүр саждасы
Б) Сахив саждасы
В) Тилават саждасы
Г) Акыркы сажда
5. Бир кишинин он беш күндөн аз жүрө турган жери эмне деп аталат?
А) Аслий ватан
Б) Ватан икамат
В) Ватан сукна
Г) Сахих ватан

ОРОЗО

БӨЛҮМДҮН ТЕМАЛАРЫ

- 1. ОРОЗОНУН МААНИСИ, ДИНДЕГИ ОРДУ ЖАНА ПАЙДАЛАРЫ**
- 2. ОРОЗОНУН ПАРЗ КЫЛЫНЫШЫ**
- 3. ОРОЗОНУН ТҮРЛӨРҮ**
- 4. ОРОЗОНУН ШАРТТАРЫ**
- 5. ОРОЗО КАРМАБООГО УРУКСАТ БЕРИЛГЕН УЧУРЛАР**
- 6. ОРОЗОНУ БУЗГАН ЖАНА БУЗБАГАН УЧУРЛАР**
- 7. ОРОЗОНУН МАКРУХТАРЫ**
- 8. ОРОЗОНУН МУСТАХАПТАРЫ**
- 9. ИТИКАФ**

БӨЛҮМГӨ ДАЯРДЫК

1. Орозонун ден соолукка пайдаларын изилдегиле.
2. Саарлык жана ифтар тууралуу маалымат издегиле.
3. Орозо кармай албай турганчалык оорулуу жана жашы өткөндөргө кандай жеңилдиктер каралганын изилдегиле.

6.1. ОРОЗОНУН МААНИСИ, ДИНДЕГИ ОРДУ ЖАНА ПАЙДАЛАРЫ

6.1.1. Орозонун мааниси

Орозо – ибадат кылуу ниети менен саарлык убагынан баштап, күн батканга чейин жеп ичүүдөн, жыныстык катнаштан оолак болуу.

Саарлык убагы куптан намазынын убагы чыгып, багымдат намазынын убагы кирген учур.

Багымдат намазынын убагы кириши менен орозо башталган болот.

Ооз ачар күн батып шам намазынын убагы киргендеги учур.

6.1.2. Орозонун диндеги орду жана пайдалары

Ислам дининин негиздеринин бири – орозо ибадаты. Орозо – адам баласы үчүн жаман адаттардан, напсинин азгырыгынан арылуунун жолу. Адамды рухий жактан өзүн-өзү тарбиялоого үйрөтөт.

Орозо адам баласынын ар кандай күнөөлөрдөн оолак туруп, өз напсинин көзөмөлдөөсү үчүн өтө ыңгайлуу ибадат болуп эсептелет. Адам баласын жалкоолукка жетелеген, ибадаттарын аткаруусуна тоскоолдуктарды жараткан жана анын көп уктоосуна себепкер болгон нерсе – шакабат, аша тоюнуу. Андыктан орозо кармоо жолу менен адам баласы ачка жүрүүгө, шакабаттан алыс болуп напсинин көзөмөлдөөгө үйрөнөт.

Ошентип орозо кармаган адамдардын ач жүргөн адамдарга болгон аёо, жардам берүү сезимдери күчөйт. Асыресе, орозо арам иштерден оолак болууга, ыплас сөздөрдөн, ушак-айыңдан алыс болууга үйрөтөт.

Рамазан айында мусулман баласы орозо кармоо, Куран окуу, таравих намазын окуу жана башка ушул сыяктуу ибадаттар менен руханий жашоосун жандандырат. Береги жандандыруу аракетин анын бир жыл бою ушул калыбынан жазбай жүрүүсүнө шарт түзөт.

Орозо кармаган адам жеп-ичүүдөн, жыныстык катнаштан алыс болуу менен гана чектелбестен арам нерселерди кароодон, арам тамактан, жаман сүйлөдөн, урушуудан жана пайдасыз нерселер менен алектенүүдөн оолак болот. Ал убактысын туура пайдаланууну үйрөнөт. Болбосо орозо кармаган адам жеп-ичүүнү токтоткону менен башка жаман адаттарын таштабаса, куттуу хадисте айтылгандай, жөн гана ач болгону болбосо ага эч кандай деле сооп болбойт.

Орозо – адамдын эркин күчөйтөт, изги мүнөздөрүн калыптандырат жана ага ырааттуу жашоону үйрөтөт. Адамды сабырдуу болууга үйрөтөт. Орозо байларга, бардарларга кедей-кембагалдардын абалынан кабардар кылат. Адамдардын бири-бирин туура түшүнүүгө, жардам көрсөтүүлөрүнө жол ачат.

Орозо ошондой эле адамдын ден-соолугу үчүн да абдан пайдалуу ибадат. Азирети Пайгамбарыбыз бул багытта:

«Орозо кармагыла, ден-соолугуңарды чыңдагыла!» деген.

Мына ушунун баары динибиздин жалпы ибадаттары сыңары орозо ибадаты да адамдын, коомдун дүйнөлүк жана акыреттик пайдалары үчүн парз кылынгандыгын айгинелейт.

Орозо ибадаты адамдын мурунку күнөөлөрүн тазалайт. Бул жөнүндө куттуу хадисте:

«Чын ыкласы менен жана сообун бир Алладан күтүп (үмүт кылып) Рамазан айында орозо кармаган адамдын мурунку күнөөлөрү кечирилет»⁴⁸ деп айтылат.

Азирети Пайгамбарыбыз (саллаллаху алейхи васаллам) Шаабан айынын акыркы күнү (Рамазан айына бир күн калганда) кутпа окуп кутман сахабаларына кайрылып:

«О, мусулмандар! Куттуу айга кирүүнүн алдында турасыңар. Бул айда миң айдан да артык Кадыр түнү бар. Алла Таала күндүзү орозо кармоо менен өткөрүүнү парз, түнкүсүн таравих намазын окууну нафил кылуу менен куттуу кылган ай. Бул айда ким бир жакшылык кылса, жөн учурларда бир парзды орундаткан адам сыяктуу сооп табат. Ал эми парзды орундаткан адам башка айларда жетмиш парзды орундаткан адамдай сооп табат.

Бул ай – сабырдуулуктун айы. Сабырдуулуктун түбү – бейиш.

Бул ай – жакшылыктын, жардам берүүнүн айы.

Бул ай – момун-мусулмандын ырыскысы көбөйгөн (ырыскысына береке кирген) ай.

Ким орозо кармаган бир адамга ооз ачырса, бул күнөөлөрүнүн кечирилишине, тозоктон кутулушуна себеп болот. Ооз ачырылган адам тапкан сооптон эч кемибестен ага да ошончолук сооп берилет» дейт. Сахабалар:

«Кээ бирибиздин орозо кармаган бир адамга да ооз ачырууга мүмкүндүгүбүз жок...» дешет. Анда Алланын Элчиси:

«Алла Таала бул соопту орозо кармаган бир адамга бир курма же бир ууртам суу же сүт менен ооз ачырган адамга да берет» деп жооп кайтарып кутпасын улантып:

«Бул айдын башы ырайым, ортосу кечирим, аягы тозок отунан кутулуу. Ким (бул айда) буйругундагылардын жүгүн жеңилдетсе, Алла Таала аны кечирип, тозок азабынан азат кылат.

48. Бухарий, Савм 6.

Бул айда төрт нерсени көп кылгыла. Мунун экөөсү менен Эгеңерди ыраазы кыласынар, экөөсүн баары бир кылбай койбойсуңар. Жараткан Алланы ыраазы кыла турган эки нерсе мынабулар: бири «Лаа илааха иллаллах» деп Жараткандын жалгыздыгына күбөгө өтүшүүңөр, экинчиси Андан кечирим тилешиңер. Ал эми баары бир кыла турган нерсеңер Алладан бейишти сурап, тозоктон кутулууну тилешиңер.

Ким орозо кармаган бир адамды тойгузса, Алла Таала аны менин абызыман (көлмө) даам сыздырат. Ошентип ал бейишке киргенге чейин экинчи сууга зар болбойт».⁴⁹

6.2. ОРОЗОНУН ПАРЗ КЫЛЫНЫШЫ

Исламдын беш парзынын бири – Рамазан айында орозо кармоо. Орозо хижраттын 2-жылында парз кылынган. Орозо тууралуу Курани Каримде мындайча айтылат:

«Эй, ыймандуулар! Силерден мурдагыларга парз кылынгандай эле, силерге да орозо кармоо парз кылынды».⁵⁰

“Рамазан айы, бул айда адамдарга туура жол болуп, ушул туура жолдун жана жакшы менен жаманды ажыратуучунун ачык далилдери болуп (көрсөтүлүп) Куран түшүрүлдү. Силерден ким ушул айга күбө болсо (туш келсе) орозо кармасын!”⁵¹

Азирети Пайгамбарыбыз:

“Ислам беш түркүккө негизделген: Алла Тааладан башка кудай жок экенине жана Мухаммед пайгамбар анын элчиси экенине күбөлүк келтирүү, намаз окуу, зекет берүү, ажылыкка баруу жана Рамазан айында орозо кармоо”, - деп айтып Исламдын негиздерин түшүндүргөн.⁵²

6.3. ОРОЗОНУН ТҮРЛӨРҮ

49. Ибн Хузайма, Сахих.

50. Бакара сүрөсү, 183-аят.

51. Бакара сүрөсү, 185-аят.

52. Бухарий, Ыйман, 2; Муслим, Ыйман, 5.

6.3.1. Парз орозолор

1. Рамазан айындагы орозо:

Бир айлык бул орозо Куран, сүннөт жана ижма далилдери менен тастыкталган.

2. Рамазан айындагы орозонун казасы:

Рамазан айында кандайдыр бир себептер менен орозо кармабай калган мусулман адам үчүн аны башка учурда кайра каза кылып кармашы парз. Рамазан айында орозосун атайын бузган адам үчүн анын каффаратын орундатуу да парз өкүмүндөгү иш болуп саналат.

6.3.2. Важиб орозолор

1. Назир орозосу:

Назир орозосун кармоо важиб болуп эсептелет. Назир – шарият жагынан милдеттүү болбогон бир ибадатты (мисалы, орозону) аткарууга сөз берип өзүнө милдет кылып алуу. Назир кылуу учурунда орозо күндөрү белгиленген болсо, (мисалы, баланча айдын баланча күнү орозо кармайм деп), анда бул муаййан важиб болуп, дал ошол күндөрү орозо кармоону талап кылат.

2. Нафил орозонун казасы:

Нафил орозо кармоо учурунда ооз ачылып калса, аны кийин кайра каза кылуу важиб болот.

6.3.3. Нафил орозолор

Парз жана важиб орозодон тышкары Алла Тааланын ыраазылыгы үчүн кармалган орозо нафил орозо деп аталат. Азирети Пайгамбарыбыз көп учурда орозо кармап, үмөтүн да орозо кармоого үндөгөн.

1. Мухаррам айында орозо кармоо:

Мухаррам айынын тогуз, он жана он биринчи күндөрү же тогузунчу күнү менен онунчу күнү же болбосо онунчу күнү менен он биринчи күнү орозо кармоо сүннөт. Мухаррам айынын ону Ашура күнү болуп эсептелет.

2. Зулхижжа айынын алгачкы күндөрү жана Арапа күнү орозо кармоо:

Азирети Хафса мындай деген:

*“Азирети Пайгамбар төрт нерсени эч таштаган эмес: Ашура күнү орозо кармоону, Зулхижжа айынын алгачкы он күнү орозо кармоону, ар бир айда үч күн орозо кармоону жана багымдат намазынан эки ирекет намаз окууну”.*⁵³

Зулхижжа айынын тогузу Арапа күнү болуп эсептелет. Азирети Пайгамбар мындай деген:

*“Арапа күнү кармалган орозонун андан мурунку жана кийинки бир жылдык күнөөлөрдү жаба турганы Алла Тааладан үмүт кылынат”.*⁵⁴

3. Шаввал айында алты күн орозо кармоо:

Рамазан айынан кийинки ай – Шаввал айы. Бир хадисте мындай деп айтылат:

*“Рамазан айын орозо кармап өткөргөн жана ага кошуп Шаввал айында алты күн орозо кармаган киши жылдын баарын орозо кармап өткөргөндөй болот”.*⁵⁵

53. Насай, Саям, 83.

54. Ахмед б. Ханбал, 5, 196.

55. Тирмизий, Савм, 52.

4. Ар айда үч күн орозо кармоо:

Азирети Пайгамбарыбыз мусулмандарга ар бир айдын 13, 14 жана 15-күндөрү орозо кармоону сунуштаган.

5. Дүйшөмбү жана бейшемби күндөрү орозо кармоо:

Пайгамбарыбыз дүйшөмбү жана бейшемби күндөрү орозо кармоого өзгөчө маани бергендиги айтылат.

6. Давуд пайгамбар сыяктуу орозо кармоо:

Бир күн кармап, бир күн кармабай дайыма тутулган орозо. Мына ушул Давуд пайгамбардын орозосу болуп эсептелет.

6.3.4. Макрух орозолор

1. Тахриман макрух орозолор:

- Орозо айт күнү орозо кармоо.
- Курман айт күндөрү орозо кармоо.

Бул күндөр Алла Таала тарабынан майрам катары белгиленген. Ошондуктан бул күндөрү орозо кармоо майрамдык маанайга туура келбеген иш болуп калат. Бул күндөрү орозо кармай баштаган адам орозосун бузушу керек. Кийин кайра бул орозосун каза кылышы кажет эмес.

2. Танзихан макрух орозолор:

- Ашура күнү гана орозо кармоо. Ашура күнү орозо кармай тургандар ашура күнүнөн бир күн мурун баштап катары менен үч күн орозо кармайт.
- Шаабан айынын акыркы күнү аба ырайы бузулуп күн бүркөө болсо Рамазан айынын кирүү ыктымалынан улам Рамазан ниети менен орозо кармоо макрух.
- Жума күндөрү орозо кармоо танзихан макрух.
- Удаама-удаа бир канча күн ооз ачпастан орозо кармоо макрух.

6.4. ОРОЗОНУН ШАРТТАРЫ

6.4.1. Орозонун парз болушунун шарттары

Бул жерде орозо кармоо кимдерге парз экени тууралуу сөз кылынат. Орозо кармоого милдеттүү болуу үчүн төмөнкү шарттар керек:

1. Мусулман болуу.

Орозо кармоо бир гана мусулмандарга парз.

2. Акыл-эси толук жана балагатка жетүү.

Акыл-эси толук эместерге жана балагатка жете электерге орозо парз эмес.

3. Орозо кармоого күчү жетүү:

Орозо кармоого кудурети жетпей турганчалык жашы өткөндөргө жана ооруга чалдыккан адамга орозо кармоо парз эмес. Жашы өткөндөр кармай албаган күндөрү үчүн фидия берет. Ал эми оорулуулар айыккандан кийин кармай албай калган күндөрүн каза кылып кармайт.

4. Сапарда болбоо:

Рамазан айында сапарга чыккандар үчүн орозо кармоо парз эмес. Сапар учурунда кармалбай калган ороzonу Рамазан айынан кийин каза кылып кармоо керек. Ошону менен бирге сапарга чыккан адам орозо кармаса да болот.

6.4.2. Орозонун сахиx болушунун шарттары

1. Орозо кармоого ниет кылуу:

Орозо ибадат болгондуктан ибадат кылуу ниети менен гана толук болот.

Рамазан айындагы орозого күн баткандан баштап эртеси күнү шашке маалына чейин (күн төбөгө келгенге болжол менен 50 мүнөт калганга чейин) ниет кылса болот. Күн так төбөдө турган чакта орозого ниет кылууга болбойт. Күн чыккандан кийин орозого ниет кылуу үчүн саарлыктан бери ороzonу буза турган эч нерсе жүзөгө ашпашы керек. Мисалы, бул учур аралыгында жеп-ичпеген болуу зарыл.

Рамазан айынын ар бир күнү үчүн ниет кылуу керек. Күн бата элек кезде эртеңки күндүн орозосуна ниет кылууга болбойт. Эртеңки күндүн орозосуна ниет кылуу үчүн күндүн батышы зарыл. Саарлыкка туруу да ниет болуп эсептелет.

Каза, каффарат жана күнү белгиленбеген назир орозолор үчүн саарлык убагы чыкканга чейин ниет кылынышы керек.

Рамазан орозосун кармоо үчүн «орозо кармоого» деп ниет кылуу жетиштүү. Ниет чын ыкластан кылынышы зарыл. Тил менен айтылышы мустахап болуп саналат.

2. Ороzonу буза турган нерселерден алыс болуу:

Кармалган орозо сахиx болушу үчүн аны буза турган жеп-ичүүдөн жана жыныстык катнаштан алыс болуу керек.

3. Аял кишинин этек кири жана нифас абалынан сырткары болушу:

Бул учурларда орозо кармоого болбойт. Орозо учурунда этек кири же нифас абалдары жараян этсе, орозо бузулат.

6.5. ОРОЗО КАРМАБООГО УРУКСАТ БЕРИЛГЕН УЧУРЛАР ЖАНА ОРОЗОНУН ФИДИЯСЫ

Алла Таала пенделеринен күчү жетпей турган иштерди талап кылбайт. Бул нерсе орозого да тиешелүү. Орозого тиешелүү жеңилдиктер тууралуу Куранда мындай деп айтылат:

*“(Орозо) эсептелүү күндөрдө гана. Силерден ким (орозо мезгилинде) ооруп калса, же сапарга аттанса – анда ал күндөрдүн ордуна башка күндөрдө толуктап берет. Орозо тутта албай турган адамдар жакырдын тамагын төлөйт. Ким андан ашыкча жакшылык кылса – ал өзүнө жакшы. Эгер билсеңер орозо кармооңор силер үчүн жакшы”.*⁵⁶

Эч бир себепсиз орозо кармабай коюу чоң күнөө. Рамазан айында ороzonу эч бир себепсиз же атайын бузуу каффаратты талап кылат. Ал эми төмөнкү жагдайларда орозо кармабоого шариатта уруксат берилет. Бирок бул учурда кийин орозо кармабай калган күндөрдүн ордун толуктап кармап коюу керек. Орозо кармабоого уруксат берилген учурлар төмөнкүлөр:

56. Бакара сүрөсү, 184-аят.

6.5.1. Рамазан айындагы ороzonу кармабоого уруксат берилген учурлар:

1. Сапар:

Шариятта көрсөтүлгөн аралыкка сапарга чыккан адам орозо кармаса да, кармабай койсо да болот. Бирок орозо кармаганы дурус.

2. Оору:

Орозо кармоого тоскоол боло тургандай оорусу бар адам орозо кармабаса болот.

3. Ден-соолугу начар карыялар орозо кармашпаса болот.

Бирок ар бир күн үчүн фидия берүүлөрү керек.

4. Боюнда болуу же эмчекте баласы болуу.

Эгер боюнда бар аял орозо кармаган чакта өзүнө же балага зыян келе турган болсо, орозо кармабай койсо болот. Кармабай калган күндөрүн кийин каза кылышы керек.

5. Согушта болуу:

Согуш майданындагы жоокерлер орозо кармашпаса болот.

6.5.2. Рамазан орозосун бузууга уруксат берилген учурлар:

1. Оорунун күчөшү:

Орозо кармап жаткан учурда оорусу күчөп, ден соолугуна зыян бере турган болсо же мындан улам өмүрүнө коркунуч келе турганын ойлосо, ороzonу бузууга болот.

2. Ачкалык жана чаңкоо:

Орозо учурунда ачкалыктан же чаңкоодон улам өлүм коркунучу барларга да ороzonу бузууга уруксат берилет.

3. Кысымга кабылуу:

Кысым көрсөтүлгөн учурда ооз ачууга уруксат бар.

6.5.3. Нафил ороzonу бузууга уруксат берилген учурлар:

1. Рамазан айындагы ороzonу бузууга уруксат берилген учурлар нафил орозого да тиешелүү.

2. Конокко чакырылуу: Конокко чакырылган адам нафил орозосун бузса болот. Эгер түштөн мурун конокко бара турган болсо, орозосун бузганы жакшы. Ал эми түштөн кийинкиге чыкырылган болсо, анда бузуп-бузбоо орозо кармаган адамдын эркинде болот.

6.5.4. Орозонун фидиясы

Фидия – орозо кармоого күчү жетпегендердин ар бир парз жана важиб орозолор үчүн бериши керек болгон материалдык каражат.

Орозо үчүн фидия берүү туралуу аятта мындай деп айтылат:

“(Катуу оорудан же карылыктан улам) орозо кармай албай турган адамдар жакырдын тамагын төлөйт”.⁵⁷

57. Бакара сүрөсү, 184-аят.

Орозонун фидиясы кармалбаган ар бир күн үчүн бир кедейди бир күн тойгузуу же бир күндүк тамак-ашка жете тургандай акчалай каражат берүү. Мунун өлчөмү битир садагасы менен өлчөнөт.

Орозонун фидиясы айыкпас ооруга чалдыккан адамдар же алсыз карыялар үчүн уруксат берилет. Фидия зекет ала тургандарга төлөнөт.

6.6. ОРОЗОНУ БУЗГАН ЖАНА БУЗБАГАН УЧУРЛАР

6.6.1. Орозону бузуп каза кылууну талап кылган учурлар

- Желбеген нерселерди жутуп алуу. Мисалы, таш, шагыл, алтын, күмүш сыяктуу нерселерди жутуп алуу.

- Даарат алуу учурунда жаңылыштык менен суу жутуп алуу. Мындай учурда ошол күндүн орозосун кийин каза кылуу керек.

- Тиштен чыккан кан түкүрүктөн ашыкча болуп, аны жуткан адамдын оозу ачылып калат да, аны каза кылуу зарылчылыгы туулат. Эгер кан түкүрүктөн аз болуп түкүрүктүн өңүн өзгөртпөсө, орозо бузулбайт.

- Өзүнөн-өзү келген аз кусунду өзүнөн-өзү кайра артка кетсе, орозо бузулбайт. Ал эми өзүнөн-өзү келген кусундуну билип туруп жутса, аз да болсо, орозо бузулган болот. Ошондой эле атайын ооз толтура кусуу да орозону жараксыз абалга алып келет.

- Жубайын өбүү менен гана жунуп болгон адамдын орозосу бузулат.

- Мурунга куюлган дары, кулакка тамызылган май сыяктуу нерселер орозону бузат.

- Ооздон башка жол менен денеге кирген жана денеге азык-күч берген нерсенин баары орозону бузат. Мындай учурда орозонун казасы талап кылынат.

- Рамазан айында күндүзү сайылган укол орозону бузат. Ийне менен дарынын денеге кириши теринин сууну тартып алышы сыяктуу эмес. Андыктан оор коркунуч болмоюнча уколду ооз ачардан кийин алуу абзел.

- Унутуп калып жеп-ичкен соң «оозум ачылды» деген ой менен жеп-ичүү орозонун бузулушуна жол ачат.

- Саарлык убагы чыккандан кийин «саарлык чыга элек» деген ой менен жеп-ичүү.

- Күн батканга чейин күндүн батканын ойлоп ооз ачуу.

- Кандайдыр бир үзүрдөн улам тамактануу, суу ичүү же болбосо дары колдонуу. Мисалы, оор ооруга чалдыккан учурда, сапарга чыккан кезде, кысым көрсөтүлгөн учурда.

6.6.2. Орозону бузуп казаны да, каффаратты да талап кылган учурлар

- Орозо убагында атайылап жеп-ичүү.

- Орозо убагында жыныстык катнашта болуу.

Жалпыга маалым болгондой, орозонун рукуну – саарлык убагынан күндүн батышына чейин жеп-ичүүдөн, жыныстык катнаштан алыс болуу. Демек, ким эч бир себепсиз билип туруп жеп-ичсе же жыныстык катнашта болсо, анда ал адамга каффаратты аткаруу парз болот.

Орозонун каффараты төмөнкүчө: атайын бузулган бир күндүк орозо үчүн алтымыш күн орозо кармоо, буга күчү жетпесе, алтымыш күндүк битир садага берүү, башкача айтканда, алтымыш кедейдин бир күндүк тамак-аш муктаждыгын каржылоо.

6.6.3. Ороzonу бузбаган учурлар

- Орозо кармап жатканын унутуп калып жеп-ичүү: Азирети Пайгамбар мындай деген:

*“Кимде-ким орозо кармап жатканын унутуп калып жеп-иче турган болсо, орозосун толуктасын, (такыр) бузбасын. Анткени аны Алла Таала жедирип, ичирди”.*⁵⁸

- Оозундагы шилекейди жутуу.
- Тамакка чаң же түтүндүн кириши.
- Кулакка кирген суу.
- Тиштердин арасында калып калган нокоттон кичине тамактын калдыгын жутуу.
- Өзүнөн-өзү келген аз кусунду өзүнөн-өзү кайра артка кетиши.
- Мисвак же щетка менен тишти тазалоо.
- Кан берүү.
- Түшүркөө.
- Тиш жулдуруу. Бирок, ооздогу кан тамакка кирип кете турган болсо орозо бузулат.
- Даарат же гусул алып жатып оозду чайкагандан калган ным.

6.7. ОРОЗОНУН МАКРУХТАРЫ

Орозо ибадатына зыян бере турган, тактап айтканда, бузулушуна жол ача турган же сообун азайта турган нерселерден алыс болуу керек. Бул нерселерди жасоо ороzonу бузбаса да, сообун азайтат же бузулушуна жол ачат.

1. Эч бир себепсиз бир нерсени жутпастан тек гана оозго алуу же чайноо. Эгер даамын татса, орозо бузулат.
2. Жубайы менен өбүшүү.
3. Орозо кармаган адамдын ден-соолугуна зыян алып келе турган нерселер макрух болуп саналат. Мисалы, кан алдыруу сыяктуу.
4. Орозо учурунда даарат алып жатканда (өзгөчө ооз-мурунга суу алууда) этиятсыз аракет кылуу.

6.8. ОРОЗОНУН МУСТАХАПТАРЫ

Жеп-ичүүдөн, жыныстык катнаштан алыс болуу албетте, орозо үчүн шарт. Ошону менен бирге орозо учурунда мусулман адам жакшы иштер менен алектенип, тилин жалган сүйлөөдөн, ушак-айыңдан алыс туруу менен, зикир кылып Жараткан Алланы даңазалоо менен жан-дүйнөсүн аруулашы керек. Пайгамбарыбыз мындай деген:

58. Бухарий, Савм, 7.

«Беш нерсе орозонун сообун жок кылат: жалган сүйлөө, гыйбат (ушак-айың кылуу), чагымчылык кылуу (эки адамдын ортосуна от жагуу), жалгандан касам ичүү, арамга шакабат менен кароо».

- Саарлыкка туруу: Пайгамбарыбыз мусулмандарга Рамазан айында эртең менен саарлыкка туруп тамактанууну сунуштаган.

- Ооз ачар убагы келгенде убакыт өткөрбөй ооз ачуу.
- Курма, суу же таттуу менен ооз ачуу.
- Ооз ачар алдында дуба кылуу.
- Орозо кармаган адамдарга, өзгөчө кедейлерге ооз ачыруу.
- Тууган-туушканга, кедей-кембагалдарга көп-көп жардам, садага берүү.
- Пайдасыз сөздөрдөн, ушак-айыңдан алыс болуу.
- Куран окуу.
- Итикафка кирүү.

ИФТАР ДУБАСЫ

اَللّٰهُمَّ لَكَ صُمْتُ وَبِكَ اٰمَنْتُ وَعَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ وَعَلٰى رِزْقِكَ اَفْطَرْتُ

6.9. ИТИКАФ

6.9.1. Итикафтын мааниси

Итикаф – бул белгилүү мөөнөт аралыгында белгилүү эрежелердин негизинде мечитте же мечит өкүмүндөгү жерде ибадат кылуу.

Итикаф тууралуу Куранда мындай деп айтылат:

“Мечиттерде итикаф кылсаңар, алар (аялыңар) менен кошулбагыла!”⁵⁹

Ошондой эле Азирети Айша мындай деген:

“Азирети Пайгамбар рамазан айынын акыркы он күнүндө итикафка кирет эле. Ал бул адатын көзү өткөнгө чейин улантты. Андан кийин анын аялдары да итикафка кирип жүрүштү.”⁶⁰

6.9.2. Итикафтын өкүмү

Өкүмү боюнча итикаф важиб, сүннөт жана мустахап болуп үч түргө бөлүнөт:

1. Назир кылынган итикафтын өкүмү важиб.

Мындай итикафтын эң аз мөөнөтү бир күн болуп эсептелип, күндүзү орозо кармалат.

2. Рамазан айынын акыркы он күнүндө итикафка кирүүнүн өкүмү сүннөт.

Азирети Пайгамбарыбыз орозо парз кылынгандан баштап өмүрүнүн акырына чейин Рамазан айынын акыркы он күнүндө итикафка кирген.

59. Бакара сүрөсү, 187-аят.

60. Бухарий, Итикаф, 1; Муслим, Итикаф, 5.

3. *Ибадат ниети менен кыска убакытка болсо да мечитте отуруунун өкүмү мустахап.*

Мунун атайын белгиленген убактысы жана мөөнөтү жок. Мечитке кирген киши чыкканга чейин итикафка ниет кылса, болуп эсептелет.

6.9.3. Итикафтын шарттары

1. Итикафка кирген адам мусулман, акыл-эси толук жана таза болушу керек. Тагырак айтканда, этек кири, нифас жана жунуп абалдарынан тазаланган болушу кажет.

2. Итикаф үчүн ниет кылуу керек.

3. Эркек адамдар жамаат менен намаз окулуп турчу мечитте иткафка кириши керек.

4. Назир кылынган (сөз берилген) итикафта орозо кармоо шарт. Ал эми нафил итикафта орозо кармоонун кажети жок.

6.9.4. Итикафты бузган учурлар

Төмөнкү учурларда итикаф бузулат:

1. *Жыныстык катнашта болуу.*

Итикафка кирген адамдын жубайы менен өбүшүүсү же жыныстык катнашка алып барчу иштерди кылышы арам болуп эсептелет.

2. *Эч бир себепсиз мечиттен сыртка чыгуу.*

Итикафка кирген адам муктаждыктарын мечитке алып барышы керек. Даараткана, даарат жана гусул алуу муктаждыктары үчүн гана сыртка чыгат. Нафил итикафтарда себепсиз болсо да, мечиттен сыртка чыгуу итикафты бузбайт.

3. *Эс-учун жоготуу, акылдан ажыроо.*

Бир канча күн эс-учун жоготуу же акылынан ажыроо сыяктуу жагдайлар итикафты бузат.

Сунушталуучу адабияттардын тизмеси

1. Гүндүзөз Сонер, Орозону түшүнүү. Түрк тилинен которгон: А. Сатыбалдиев. – Бишкек:, 2017. – 184 б.

2. Yusuf Demireşik. Üç Aylar Mübarek Gün ve Geceler. – İstanbul: Erkam Yayınları, 2005. – 254 s.

3. Абдурахман Хачкалы. Кыскача Ислам негиздери. түрк тилинен которгон: А.Молдогазиев жана Ш. Маматкулов. – Бишкек: 2008. – 328 б.

4. Лүтфи Шентүрк, Сейфеттин Языжы. Ислам илмихали. түрк тилинен которгон: М. Орозбаев жана Н. Молдалиева. – Анкара: Дин иштери башкармалыгы, 2010. – 593 б.

5. Осман Нури Топбаш. Ислам Ыйман Ибадат. түрк тилинен которгондор: Ж. Кеңеш, К. Момуналиев, Б. Мурзараимов. – Бишкек: 2015. – 328 б.

6. Хадистердин негизинде Ислам 2: Хадистердин хадистер менен чечмелениши / которгон: С. Мырзаibraимов. – Бишкек: 2018. – 457-514-бб.

7. Kemal Yıldız. İbadet ve Hayat. – İstanbul: Semerkand, 2012. – 440 б.

8. Hasan Serhat Yeter. Fıkıh (Hanefi Mezhebine Göre). – İstanbul: Erkam Yayınları, 2015. – 360 б.

ТЕКШЕРҮҮ ҮЧҮН СУРООЛОР

- Орозо деген эмне?
- Ислам дининде орозо ибадаты кандай мааниге ээ? Аят жана хадистер менен түшүндүрүп бергиле.
- Кандай учурларда орозо кармабаганга уруксат берилет? Мисалдар менен түшүндүрүп бергиле.
- Орозонун кандай түрлөрү бар?
- Орозо кармоо кимдерге парз?
- Орозо менен ниеттин байланышын түшүндүрүп бергиле.
- Орозонун макрухтарын атап, түшүндүргүлө.
- Орозону бузган абалдарды талдагыла.
- Каза жана каффааратты салыштыргыла.
- Итикафтын маанисин аныктап, түшүндүргүлө.

ТЕСТ

1. Төмөнкүлөрдүн кайсынысы нафил орозо эмес?
А) Назир орозо
Б) Бейшемби күнү кармалган орозо
В) Ашура орозосу Г)
Дүйшөмбү күнү кармалган орозо
2. Фидияны кимдер берет?
А) Айыкпас ооруга чалдыккан адамдар же алсыз карыялар
Б) Жаш балдар
В) Айт күндөрү орозо кармагандар
Г) Сапарда жүргөндөр
3. Ифтар деген эмне?
А) Орозо кармоо үчүн багымдаттын убагына чейин тамактануу
Б) Рамазан айында окулган намаз
В) Күн баткандан кийин ооз ачуу үчүн тамактануу
Г) Каза орозо кармоо
4. Ооз ачар алдында дуба кылуунун өкүмү кандай?
А) Парз
Б) Важиб
В) Мустахап
Г) Макрух
5. Белгилүү мөөнөт аралыгында белгилүү эрежелердин негизинде мечитте же мечит өкүмүндөгү жерде ибадат кылуу эмне деп аталат?
А) Ифтар
Б) Таравих
В) Итикаф
Г) Каффаарат

ЗЕКЕТ ЖАНА САДАГА

БӨЛҮМДҮН ТЕМАЛАРЫ

- 1. ЗЕКЕТТИН МААНИСИ ЖАНА ӨКҮМҮ**
- 2. ЗЕКЕТТИН ПАЙДАЛАРЫ**
- 3. ЗЕКЕТТИН ПАРЗ БОЛУШУНУН ШАРТТАРЫ**
- 4. ЗЕКЕТТИН САХИХ БОЛУШУНУН ШАРТТАРЫ**
- 5. ЗЕКЕТ КИМДЕРГЕ БЕРИЛЕТ**
- 6. ЗЕКЕТ КИМДЕРГЕ БЕРИЛБЕЙТ**
- 7. ЗЕКЕТ БЕРИЛЕ ТУРГАН НЕРСЕЛЕР**
- 8. БИТИР САДАГА**

БӨЛҮМГӨ ДАЯРДЫК

1. Зекеттин коомдук жашоого тийгизген таасирлери тууралуу ой бөлүшкүлө.
2. Зекет менен садаганын айырмачылыктарын изилдегиле.
3. Берешендик деген эмне? Ой бөлүшкүлө.

7.1. ЗЕКЕТТИН МААНИСИ ЖАНА ӨКҮМҮ

Зекет «көбөйүү, өнүү, берекеге бөлөнүү, тазалоо» деген маанилерди билдирет.

Ал эми диний терминологияда **«Белгилүү өлчөмгө жеткен мал-мүлктүн белгилүү өлчөмүн Куранда көрсөтүлгөн адамдарга берүү»** деген мааниде колдонулат.

Зекет Ислам дининдеги беш түркүктүн бири. Анын шарттарына жооп берген адамдар үчүн зекет берүү парз болуп эсептелет. Зекеттин парз экендиги Ыйык Куран жана Сүннөт менен тастыкталган.

Курандын көптөгөн аяттарында зекет тууралуу айтылган:

“Намаз окугула жана зекет бергиле!”⁶¹

“Аларды Биздин буйругубуз боюнча туура жолду көрсөтө турган башчы кылдык жана аларга жакшылыктарды кылууга, намаз окуп, зекет берүүгө аян бердик.”⁶²

“Акыйкатта, садакалар (зекеттер) – Алла жүктөгөн парз: Колу жука кедейлерге, колунда жок жакырларга, аны жыйноочуларга, көңүлдөрүн алуу керек болгондорго, (мусулман) кулдарды бошотууга, карыздууларга, Алланын жолундагыга жана (мусулман) мусалымдарга берилет. Алла – ар нерсени Билүүчү, Даанышман!”⁶³

Зекет берүүгө милдеттүү боло туруп, аны орундатпагандар чоң күнөө кылган болушат. Мунун акыретте сурагы өтө оор болору, ошону менен бирге зекет бергендер акыретте акыбетин ашыкчасы менен алары аятта айкын ай тылат.

7.2. ЗЕКЕТТИН ПАЙДАЛАРЫ

Азирети Пайгамбарыбыз мусулман коомчулугунун бир дене сыяктуу болгондугун, мүчөлөрүнөн бири ооруса, бүт дене дүркүрөп зыркыраарын билдирген. Ислам байлык белгилүү гана адамдардын колунда болушун туура көрбөйт. Куранда:

«...Байлык байлардын ортосунда гана жүгүртүлбөшү үчүн...»⁶⁴ деп айтылат.

Зекет коомдук катмарлардын, кедейлер менен байлардын ортосунда материалдык жана моралдык көпүрө кызматын өтөөчү ибадат. Коомдогу ажырымды бүтөп, жек көрүү, өчөшүү, ич таруу, кызгануу сыяктуу жат сапаттарга бөгөт болот. Коомдук тынчтыкты, бейпилдикти жаратат.

Зекет ибадаты иштөөгө мүмкүнчүлүгү жок адамдардын да эл сыяктуу өмүр сүрүшүнө өзүнчө көмөк болуп, ачарчылыктан оолактатат.

Зекет адамды элдин керегине жараган пайдалуу иштерди жасоого үйрөтөт.

61. Бакара сүрөсү, 43, 110-аят; Ниса сүрөсү, 77-аят; Нур сүрөсү, 65-аят.

62. Анбия сүрөсү, 73-аят.

63. Тооба сүрөсү, 60-аят.

64. Хашр сүрөсү, 7-аят.

Кедей-кембагалдардын кедейликтин дартынан жат иштерге барып, жаман жолго түшүүлөрүнө тоскоол болот. Уурулук, талап-тоноочулук, сойкулук сыяктуу жат көрүнүштөрдү азайтат. Муктаждыгы орундалган адамдардын туура, ак жолго түшүп өмүр сүрүүлөрүнө себеп болот.

Зекет адамдын сараңдык сезимин азайтып, элге жардам берүүгө үйрөтөт. Элге жардам берүүнүн ырахатынан, жаназыгынан даам сыздырат. Адамдын малмүлккө болгон ашкере сүйүүсүн басаңдатып, өзүмчүлдүк, бой көтөрүүчүлүк, зыкымдык сыяктуу терс сапаттарга бөгөт койот. Адамдын жүрөгүн жумшартып боорукер, мээримдүү болууга көндүрөт.

Зекет мал-мүлктөгү кирлерди тазалайт. Ислам дини боюнча, зекет – бул кембагал муктаж адамдардын акысы болуп эсептелет. Аятта:

«... алардын мал-мүлкүндө муктаж кембагалдардын акысы бар»⁶⁵ деп айтылат. Эгер зекет берүүгө милдеттүү мусулман адам зекетин бербесе, мал-мүлкүнө бирөөнүн акысын (арам) аралаштырган болот. Ошондуктан ал мал-мүлкүндөгү бирөөнүн акысын ээсине берүү менен кирлерден тазаланышы керек.

Куранда зекеттин адамды тазалоочу касиети жөнүндө мындайча айтылат:

«Алардын мал-мүлкүнөн зекет ал. Себеби зекет алуу менен аларды тазартып, жаакшылыгын арттырган болосуң»⁶⁶.

Зекет Куранда жана сүннөттө эң көп эскерилген буйруктардын бири. Зекет тууралуу жалпы Курандын отуз аятында буйрук бар. Алардын айрымдары төмөнкүлөр:

«Намаз окуп, зекет берип, акыретке ишенген момун-мусулмандар Эгеси тарабынан Туура жолдо. Дал ошолор ийгиликке жетүүчүлөр!»⁶⁷

«...Азап болсун ошол шерик кошкондорго! Алар зекет беришпейт жана акыретке да ишенишпейт!»⁶⁸

7.3. ЗЕКЕТТИН ПАРЗ БОЛУШУНУН ШАРТТАРЫ

Зекеттин парз болушу үчүн айрым шарттар каралган. Бул шарттардын кээбири зекет берүүчү кишилерге тиешелүү болсо, кээбирлери зекети бериле турган нерселерге тиешелүү.

7.3.1. Зекет бере тургандарга тиешелүү шарттар:

Төмөнкү шарттарга жооп бере турган кишилерге зекет берүү парз болот:

1. Мусулман болуу.

Мусулман эместер зекет берүүгө милдеттүү эмес.

2. Акыл-эси толук, балагатка жеткен адам болуу:

Акыл-эси толук эместер жана балагатка жете электерге зекет парз эмес.

3. Белгиленген (нисап) өлчөмдө мал-мүлккө ээ болуу:

Шариятта зекет берүү үчүн негизги муктаждыктардан сырткары 80 грамм алтынга же 80 граммдык алтынга тете акча каражатына же соода мүлкүнө ээ болуу кажет. Мал-жандыктарга келсек, 40 койго, же отуз уйга, же 5 төөгө ээ болуу керек. Ал эми дан-өсүмдүктөрдө белгиленген өлчөм деген шарт жок. Алынган дан-эгиндин 10 же 5 пайызын үшүр иретинде берүү керек. Нисап

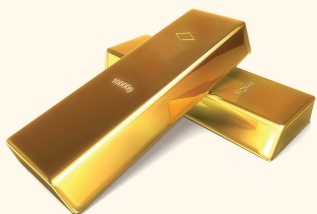
65. Зарият сүрөсү, 19-аят.

66. Тооба сүрөсү, 103-аят.

67. Лукман сүрөсү, 4-5-аят.

68. Фуссила сүрөсү, 6-7-аят.

өлчөмүн эсептөө учурунда зекет бере турган адамдын карыздары эске алынышы кажет. Себеби ал адамдын карыздары (бересеси) 80 грамм алтынга тете акча каражатын кемите турган болсо, анда ага зекет берүү парз эмес.

Алтын:
80 гр.

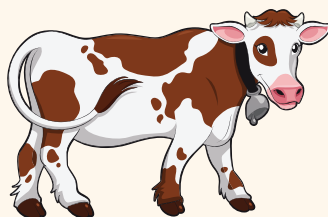
Акча:
80 гр алтындын баасы

Күмүш:
200 дирхам

Кой жана эчки:
40 баш

Уй:
30 баш

Төө:
5 баш

Дан-эгин:
1/20 - 1/10

7.3.2. Зекети бериле турган нерселерге тиешелүү шарттар:

1. Зекет үчүн бөлүнгөн мүлктүн үстүнөн бир жылдын өтүшү:

Тагыраак айтканда, белгиленген өлчөмдөгү мал-мүлккө ээ болгон соң зекеттин парз болушу үчүн арадан бир жыл өтүшү керек. Дан эгиндеринин зекети үчүн арадан бир жылдын өтүшү шарт эмес.

2. Зекети бериле турган мал-мүлктү колдонууга толук мүмкүнчүлүктүн болушу:

Демек, зекет берүү учурунда мал-мүлккө толук ээ болуу керек. Ошондуктан жоголуп же уурдалып кеткен мал-мүлк үчүн зекет берүүгө болбойт.

Шариятта «аласа» маселесине байланыштуу жагдайларга жараша ар түрдүү өкүмдөр бар. Ислам укукчулары аласаны мындайча үч топко бөлүшөт: «алууга толук мүмкүндүгү бар аласа, мүмкүндүгү орточо аласа жана мүмкүндүгү төмөн аласа». Ислам укукчулары бул багытта төмөнкүчө жыйынтыктарга келишкен:

Карызга берилген акчадан, соода же кире (аренда) үчүн берилген нерседен түшө турган аласаларга толук ээ болуу мүмкүнчүлүгү болгондуктан, булардан зекет берилиши керек. Ошону менен бирге мындай аласалар колго тиймейинче зекет берүүнүн кажети жок.

Колго тийгенден кийин өткөн жылдардын да зекеттери берилет.

Махр (кыздын өзүнө берилчү калың), кун сыяктуу аласалар өз ээсине кайтарылмайын зекет берүүнүн кажети жок.

3. Зекетке берилчү мал-мүлктүн көбөйүп туруучу өзгөчөлүктө болушу:

Мунун түз жана кыйыр мааниси бар:

Түз мааниси: соодадагы мал-мүлктүн, мал-жандыктардын жана дан эгиндеринин көбөйүшү.

Кыйыр мааниси: акча, алтын, күмүш сыяктуу мүлктөрдүн жүгүртүлүшү. Бул шартка жооп берген беш мүлк каражаты бар. Алар төмөнкүлөр: акча (алтын, күмүш ж.б.), соода мүлкү, мал-жандыктар, дан эгиндери, казыналар жана кен байлыктар (металлдар).

Булардан сырткаркы мүлктөрдөн зекет берилбейт. Буга негизги муктаждыктар, маселен, үй-жай, буюмдар, мингич-жандыктар кирет.

4. Зекетке берилчү мүлктүн карыздан тышкары болушу:

Бул шарт акча, алтын же соода мүлктөрүнүн зекетин эсептөө учурунда эске алынат. Эгер карыздар 80 грамм алтынга тете акча каражатын кемите турган болсо, анда зекет берүү парз болбойт.

7.4. ЗЕКЕТТИН САХИХ БОЛУШУНУН ШАРТТАРЫ

1. Ниет:

Зекет – ибадат. Андыктан зекет ибадаты үчүн да ниет кылуу шарт.

Зекетти берүү учурунда ниет кылуу керек. Зекетти бөлүп-бөлүп берүү мүмкүн болгондугу үчүн аны бөлүү учурунда бир жолу ниет кылуу жетиштүү.

2. Зекетти өз ээлерине тапшыруу (тамлик):

Тагыраак айтканда, зекетти зекет ала турган адамдын ээлигине толук өткөзүү керек.

7.5. ЗЕКЕТТИН БЕРИЛИШИ

1. Мусулман адам зекетин Алланын ыраазылыгы үчүн өз каалоосу менен чын көңүлдөн ибадат кылуу ниети менен бериши керек. Анткени мусулман адам орундатып жаткан бул ибадаттын акыбетин акыретте ашыкчасы менен ала тургандыгын билет.

2. Зекет таза жана адал мүлктөн берилет. Акча иретинде эмес, ошол мүлктүн өзүнөн бериле турган болсо, жакшысына, эң азынан орточосуна көңүл буруу кажет. Аятта нарксыз, сапатсыз нерселердин жана адамдын алгысы келбеген нерселердин зекетке берилбеши керектиги буйурулган. (Бакара сүрөсү, 267).

3. Зекет алган адам өзүн ыңгайсыз сезе турган болсо, зекетти жашыруун түрдө берүү абзел.

4. Зекет берүү учурунда сөзсүз түрдө мунун зекет болгонун айтуу кажет эмес.

5. Зекетти өз учурунан кечиктирбей берүү керек. Адамдардын муктаждыктары өз учурунда камсыздалышын эстен чыгарбоо зарыл.

6. Зекет берүү жакын туугандардан башталышы керек. Эгер муктаж болсо биринчи кыз жана эркек бир тууганга, андан кийин калган кедей туугандарга жана башка кембагал адамдарга берилиши керек.

7. Адеп-ахлагынан, ыйбаалуулугунан улам муктаж болгондугун билгизбей жүргөн такыбаа адамдар изделиши керек. Мындай кембагал такыбаа адамдарга да зекет берүү зарыл.

8. Зекетти зекет берүүгө милдеттүү адам өз колу менен да, өзү ишенип тапшырган адам да берсе болот.

7.6. ЗЕКЕТ КИМДЕРГЕ БЕРИЛЕТ

Зекет бериле турган адамдар Куранда төмөнкүчө белгиленген:

إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ
وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

*“Акыйкатта, садакалар (зекеттер) – Алла жүктөгөн парз: Колу жука кедейлерге, колунда жок жакырларга, аны жыйноочуларга, көңүлдөрүн алуу керек болгондорго, (мусулман) кулдарды бошотууга, карыздууларга, Алланын жолундагыга жана (мусулман) мусапырларга берилет. Алла – ар нерсени Билүүчү, Даанышман!”*⁶⁹

Аятта көрсөтүлгөн адамдар төмөнкүлөр:

1. Кедейлер:

Кедей адам деп кандайдыр бир кирешеси болсо да, негизги муктаждыктарын камсыздай албаган жана нисап (80 гр. алтын) өлчөмүндөгү мүлккө ээ болбогон адам эсептелет.

2. Жакырлар:

Жакыр эч бир мал-мүлкү жок адам дегенди түшүндүрөт.

3. Зекет топтоого милдеттүү адамдар:

Азирети Пайгамбарыбыздын учурунда да, кийинки учурларда да дан-эгиндердин, мал-жандыктардын зекетин Ислам мамлекети тарабынан дайындалган адамдар топтошкон. Алардын акысы топтолгон зекеттен берилген.

4. Муаллафатул-кулууб (көңүлүн Исламга жылытуу зарылчылыгы болгондор):

Аятта айтылган төртүнчү топ Исламга болгон көз карашын, көңүлүн түздөө үчүн зекет берүүгө боло турган адамдар. Айрым өрнөктөрү төмөнкүлөр:

- Исламды кабыл алганда башка адамдарга да үлгү жана үгүт боло турган белгилүү адамдар.
- Исламга жаңы кирген адамдардын мусулманчылыкта туруктуу болуулары.

5. Кулдар:

Исламдын алгачкы жылдары коомчулукта «кулчулук» кеңири кулач жайган болучу. Ошондуктан дин Ислам кулчулуктун жойулушу багытында олуттуу кадамдарды таштаган. Мына ошол кадамдардын бири катары зекеттен кулдардын азаттыкка чыгышы үчүн белгилүү өлчөмдүн бөлүнүшүн көрсөтө алабыз. Ал эми бүгүнкү күнү «кулчулук» жойулгандыктан зекет башка муктаж адамдарга берилет.

6. Карызы бар адамдар:

Буга карызы бар жана карызын төлөгөндөн кийин негизги муктаждыктарына жете турганчалык мал-мүлкү калбаган адамдар кирет.

Карызы бар адамга карызынчалык өлчөмдө зекет берилет. Зекетти алган карызы бар адам карызын башка жолдор менен төлөсө, зекет кайтарылып алынат.

69. Тооба сүрөсү, 60-аят.

Карызы бар адамдарга зекет берүүнүн айрым бир шарттары бар:

Ал адам карызга арак, кумар жана зина сыяктуу арам жолдор менен батпаган болушу керек.

Карызды төлөө учуру келген болушу керек.

Карыз адам акысынан болушу зарыл. Тагыраак айтканда, зекет жана каффарат карызы бар адамга зекет берилбейт. Кээ бир аалымдар буларга да зекет берсе болот дешкен.

7. Алла жолунда:

Аяттагы «фий сабийлилах» сөзү «Алла жолунда» дегенди туюнтат. Зекет мүлкүнөн Алла жолунда жихад кылгысы келсе да, материалдык мүмкүнчүлүгү жок адамдарга да берилет.

8. Жолдо калган адам:

Буга жашаган жеринен алыс жакка сапарга чыгып, үйүнө кайтууга акчасы калбай калган адамдар кирет.

Мындай адамдар бай болсо да, акчасы жанында жок болгондугу үчүн бул учурда муктаж абалда деп саналат.

ИЗИЛДЕГИЛЕ

Кандай учурларда байларга зекет берүүгө болот?

7.7. ЗЕКЕТ КИМДЕРГЕ БЕРИЛБЕЙТ

1. Байлар:

Негизги муктаждыктарынан сырткары нисап өлчөмүндө мал-мүлккө ээ болгон адамдарга зекет берилбейт.

2. Өз ата-энеси, жубайы жана балдары:

Мусулман бай адам өз ата-энесине, балдарына, неберелерине жана жубайына зекет бере албайт. Анткени алардын муктаждыктары ал адамдын мойнундагы милдет болуп саналат. Ансыз да зекет алардын муктаждыктары каржылангандан кийин берилет.

3. Мусулман эмес адамдар:

Мусулман эместерге зекет берилбейт. Мусулман өлкөлөрүндө жашаган башка диндин өкүлдөрүнө нафил кайыр-садагалар берилет.

4. Азирети Мухаммед (саллаллаху алейхи васаллам) Пайгамбарыбыздын туугандары:

Пайгамбарыбыздын туугандарына зекет берилбей тургандыгы куттуу хадистер менен тастыкталган.

7.8. ЗЕКЕТ БЕРИЛЕ ТУРГАН НЕРСЕЛЕР

7.8.1. Акча, алтын жана күмүштүн зекети

Бүгүнкү күнү кагаз же металл акча каражаты илгерки доорлордо колдонулган алтын-күмүш акчанын кызматын өтөп келет. Андыктан алтын-күмүш сыяктуу эле акчанын да зекетин берүү керек.

Акча, алтын, күмүш жана соода мүлктөрү кошулганда 80 грамм алтынга тете болсо, зекет берүү зарыл.

Зекетке акча, алтын жана соода мүлктөрүнүн кырктан бир бөлүгү (2,5 пайызы) берилет.

Бул өлчөмдөр Азирети Мухаммед (саллаллаху алейхи ва саллам) Пайгамбарыбыздын сүннөтү менен тастыкталган.⁷⁰

Алтын-күмүштүн зекети анын салмагын эсептөө менен берилет. Демек, 100 грамм алтындын зекети 2,5 грамм алтынга же ушуга тете акча каражатына туура келет.

Алтын-күмүштөн кооздук үчүн жасалган буюмдардын да (мисалы, идиш-аяк, аялдардын сөйкө-шакектери) зекетин берүү зарыл.

Алтын-күмүштөн сырткаркы металлдардан кооздук үчүн жасалган буюмдардын зекетин берүүнүн кажети жок. Ошону менен бирге эгер булар материалдык каражат катары сакталып жаткан болсо, анда мындай буюмдардын да зекетин берүүгө туура келет.

Тагыраак айтканда, зарылчылык учурда сатып акчага айлантуу үчүн сакталган мындай буюмдар да акча өкүмүнө киргендиктен, алардын да зекетин берүү керек.

Таза эмес алтын-күмүштөн, башкача айтканда, алтын-күмүш менен башка металлдын аралашмасынан жасалган буюмдарда кайсыл металлдын составы көбүрөөк болсо, ошого жараша өкүм өзгөрөт. Асыресе, мындай буюмдардын зекети акча иретинде бериле турган болсо, анын баасын эске алуу керек.

7.8.2. Соода мүлкүнүн зекети

Соода максатындагы мүлк кайсы түрдөн болсо да, андан зекет берүү зарыл. Буга сатуу үчүн багылган жаныбарлар да кирет.

Соода мүлкү 80 грамм алтынга тете болгондо, анын да зекети талап кылынат. Соода мүлкү буга жетпесе да, негизги муктаждыктарынан тышкары акчасы, байлыгы кошулганда 80 грамм алтынга жетсе, зекет берүү зарыл.

Соода мүлкүнүн зекетин эсептөөдө карыздар эске алынат.

Соода мүлкүнүн зекетин сөзсүз түрдө соодадагы мүлк түрүнөн берүү керек деген шарт жок, акча түрүндө да берсе болот.

7.8.3. Мал-жандыктардын зекети

Кайсыл жаныбардан канчасы зекет үчүн бериле тургандыгы Азирети Пайгамбарыбыздын сүннөтү менен тастыкталган.

Азирети Пайгамбарыбыздын, сахабалардын учурунда кой, уй, төө жандыктарынан зекет алынган. Эчкилер кой түрүнө, буйволдор, топоздор уй түрүнө кирет.

Мал-жандыктардын зекетин алуу үчүн алар жарым жылдан ашык, б.а. алты айдан ашык убакыт жайытта багылышы керек. Жарым жылдан ашык акырда (короодо) кармалган мал-жандыктарды зекетке берүүгө болбойт. Эгер мал-жандыктар короодо сатуу үчүн багылып, киреше алып келип жатса, алардан түшкөн киреше акча иретинде нисап өлчөмүнө жетип бир жыл өтсө, анын 2,5 пайызы зекетке берилет.

Талаа жумуштары үчүн же мингич катары колдонулган мал-жандыктардын зекети берилбейт.

Мал-жандыктардын зекетин эсептөө учурунда зекет бериле турган учурдагы сан эске алынат.

70. Бухарий, Зекет, 32, 38.

Кой-эчкинин зекети 40 баштан башталат.

40-120 койдон бир жашар 1 кой,

121-200 койдон 2 кой,

200-399 койдон 3 кой,

400-500 койдон 4 кой зекетке бөлүнүп берилиши керек.

Үйдүн зекети 30 баштан башталат.

30-40 уйдан эки жашар ургаачы же эркек 1 бодо мал

40-60 уйдан үч жашар ургаачы же эркек 1 бодо мал, 60 уйлуу болгондо бир жашка толгон эки торпок берилет. Андан кийин ар 30 уй үчүн бир торпок, ар бир 40 уй үчүн эки жашка толгон 1 бодо мал зекетке берилет.

Төөнүн зекети 5 баштан башталат.

5-9 төөдөн бир кой,

10-14 төөдөн эки кой,

15-19 төөдөн үч кой зекет катары берилиши зарыл.

Жылкынын зекети

Мингич катары үй-талаа жумуштары үчүн колдонулган же жарым жылдан ашык акырма кармалган жылкылардын зекети берилбейт.

Имам Аазам Абу Ханифа менен шакирти Имам Зуфардын пикиринде, тукумун алуу жана аны белгилүү убакыттан кийин сатуу максатында эң азынан жарым жылдан ашык убакыт жайытта багылган жылкылардын зекети талап кылынат.

Бул эки аалымдын көз карашы боюнча, жылкылардын зекети баасынын 2,5 пайызы өлчөмүндө берилиши керек.

Жылкы менен соода жүргүзгөн адам жылкыларынын баасына жараша соода мүлкү сыяктуу зекет бериши керек. Бул жерде да зекет берүү үчүн жылкылардын баасы соода мүлкүндөгү белгиленген өлчөмгө жетиши керек.

7.8.4. Кен-байлыктардын зекети

Жер астынан чыгарылган кен-байлыктардан катуу болуп эритүү жолу менен алынган алтын, күмүш, темир, жез сыяктуу металлдардын бештен бири зекетке берилиши керек.

Кен байлыктардан бештен бири (%20) зекетке берилет.

Кен байлыктардын зекети үчүн арадан бир жылдын өтүшү кажет эмес.

7.8.5. Дан-эгиндердин зекети

Эгиндердин зекети «үшүр» деп аталат.

Үшүр берүү үчүн жери бар адамдын балагатка жеткен, акыл-эси толук болушу шарт эмес. Ислам аалымдары, өсүмдүктөн алынган түшүмдүн 10 же 5 пайызы зекет иретинде берилиши керек деген пикирди бир ооздон кабылдашкан.

Ар түрлүү эгиндин зекетин берүү керек.

Бул жаатта өлчөм, тагыраак айтканда, белгилүү бир өлчөмгө жетүү деген шарт жок. Ошондой эле кээ бир аалымдардын пикиринде, 650 килограммдан аз түшүм алган адам үшүр бербесе да болот. Алар бул пикирди, ушул мааниде айтылган хадиске таянуу менен айтышкан.

Суу ташуу жолу менен сугарылган жерлерден алынган түшүмдүн 5 пайызы (1/20) үшүр катары берилиши керек. Ал эми жамгыр же арык аркылуу сугарылган жерлерден алынган түшүмдүн 10 пайызы (1/10) зекетке берилет.

Бүгүнкү күнү сугаруудан тышкары жерге жерсемирткич берүү, унаага кеткен май, жумушчулардын акысы сыяктуу маселелерден улам айрым аалымдар ушундай жол менен өстүрүлгөн эгинден түшкөн түшүмдүн 5 пайызы үшүр катары берилиши керек дешет.

Ошондой эле мөмө-жемиштердин зекети мөмө-жемиш толук жыйналгандан кийин, дан-эгиндердин зекети (үшүрү) түшүмү алынган чакта берилет.

Жерден түшүм алынган сайын үшүр берилиши керек. Жер ээси акыл-эсинен ажыраган же жаш бала болсо дагы анын талаасында өстүрүлгөн түшүмдүн зекети берилет. Муну анын муктаждыктарын моюндаган адам берет.

Жер ээси жерин киреге (арендага) берсе, жерди киреге алган адам бериши керек. Жер ээси менен жер иштеткен адам өндүрүлгөн түшүмдү жарым-жарымынан бөлүшүүгө макулдашкан болсо, эки тарап тең өзүнө түшкөн үлүштүн зекетин бериши зарыл.

БАЛДЫН ЗЕКЕТИ: Балчелектен алынган балдын 10 пайызы зекет катары берилет. Бал менен соода кылган адамдар соода мүлкүнүн зекети сыяктуу нисап өлчөмүнүн 2,5 пайызын зекет иретинде беришет.

ЗАВОД-ФАБРИКА ӨНДҮРҮШТӨРҮНӨН ТҮШКӨН КИРЕШЕНИН ЗЕКЕТИ: Кичи же чоң өндүрүш мекемелеринин имараты, өндүрүштө колдонулган шаймандар зекеттин эсебине кирбейт. Тагыраак айтканда, булардан зекет берилбейт.

Өндүрүш мекемелеринен түшкөн кирешенин жана андагы иштетиле элек каражаттын 2,5 пайызы зекет катары берилиши керек. Мисалы, бут кийим тигүүчү фабрикада бут кийим үчүн колдонулуучу каражаттар (м: тери), тигилген бут кийимдер жана алардан түшкөн киреше да зекетти эсептөө учурунда эске алынышы кажет.

7.9. БИТИР САДАГАСЫ

7.9.1. Битир садаганын мааниси

Битир садага – бул орозо айт майрамына күбө болгон жана негизги муктаждыктарынан тышкары нисап өлчөмүндө мал-мүлккө ээ болгон адамдардын өздөрү үчүн да, карамагындагылар (балдары жана карамагындагы акыл-эсинен ажыраган адамдар) үчүн да бериши важиб болгон садага.

Битир садаганы нисап өлчөмүндө мал-мүлккө ээ болгон адамдар өздөрү үчүн да, балдары жана неберелери жетим болсо алар үчүн да бериши керек. Булардан тышкаркы адамдар үчүн битир садагасын берүү милдеттүү болбосо да, (берүүгө) уруксат бар.

Белгилүү бир үзүр-себептен улам орозо кармай албай калган адам да битир садагасын берүүгө милдеттүү.

7.9.2. Битир садаганы кимдер берет

Битир садага берүүгө милдеттүү болуу үчүн төмөнкү шарттар зарыл:

1. Мусулман болуу.
2. Негизги муктаждыктардан тышкары 80 грамм алтынга тете мал-мүлккө ээ болуу.
3. Эгер балагатка жете элек бала же акыл-эсинен ажыраган адам белгиленген өлчөмдө мал мүлккө ээ болсо, алардын атынан да битир садага берилиши керек.
4. Битир берүүгө мал-мүлкү жеткен адам өзүнүн карамагындагы баласы, акыл-эсинен ажыраган адамдардын да битирин берүүгө милдеттүү. Аялынын битир садагасын берүү зарыл эмес болсо да, үйбүлөдө аял-эркектин ортосунда мал-мүлк ажырымы болбосо, бардык мүлктү эркек башкаrsa, аялы үчүн да битир бериши керек.

7.9.3. Битир садаганын өлчөмү

Хадистерде битир садага кургатылган курмадан, арпадан же мейизден 3 кг., буудайдан 1.5 кг. өлчөмүндө берилиши керектиги билдирилген. Бул ошол күндүн шарттарында адамдардын жашоо даражасына жараша белгиленген өлчөм. Бүгүнкү күнү ушул таризде эсептеп берүү менен бирге, битир садагасын бере турган адамдын өз үй-бүлөсүнөн бир адамдын орточо бир күндүк тамакашынын эсебин эсептеп, ошол өлчөмдө битир садага бериши дурус.

7.9.4. Битир садага качан жана кантип берилет

Битир садага орозо айттын биринчи күнү багымдат намазынын убагы кириши менен важиб болот.

Битир садаганы Рамазан айынын башынан баштап бере берсе да болот.

Битир садага өз учурунда берилбесе да, жоопкерчилик, милдеттүүлүк түшпөйт.

Битир садага акча иретинде берилиши абзел.

Битир садага ибадат болгондугу үчүн ниет кылуу менен берилиши зарыл. Битир катары бериле турган мүлктү бөлүү учурунда да, битирди берүү учурунда да ниет кылса болот.

Битир садага зекет берилген адамдарга берилет.

Сунушталуучу адабияттардын тизмеси

1. Зекет китеби. Кыргызстан мусулмандарынын диний башкармалыгы. <https://muftiyat.kg>
2. Абдурахман Хачкалы. Кыскача Ислам негиздери. түрк тилинен которгон: А.Молдогазиев жана Ш. Маматкулов. – Бишкек: 2008. – 328 б.
3. Лүтфи Шентүрк, Сейфеттин Языжы. Ислам илмихали. түрк тилинен которгон: М. Орозбаев жана Н. Молдалиева. – Анкара: Дин иштери башкармалыгы, 2010. – 593 б.
4. Осман Нури Топбаш. Ислам Ыйман Ибадат. түрк тилинен которгондор: Ж. Кеңеш, К. Момуналиев, Б. Мурзараимов. – Бишкек: 2015. – 328 б.
5. Kemal Yıldız. İbadet ve Hayat. – İstanbul: Semerkand, 2012. – 440 б.
6. Hasan Serhat Yeter. Fıkıh (Hanefi Mezhebine Göre). – İstanbul: Erkam Yayınları, 2015. – 360 б.
7. Хадистердин негизинде Ислам 2: Хадистердин хадистер менен чечмелениши / которгон: С. Мырзаibraимов. – Бишкек: 2018. – 515-594-бб.

ТЕКШЕРҮҮ ҮЧҮН СУРООЛОР

- Зекет деген эмне?
- Зекет берүүнүн максатын аят жана хадистер менен түшүндүрүп бергиле.
- Зекет берүүнүн пайдаларын мисалдар менен түшүндүрүп бергиле.
- Зекетти эсептөөнүн эреже-ыкмалары эмнелер?
- Кимдерге зекет бериле турганын атап, түшүндүргүлө.
- Кимдерге зекет берилбей турганын атап, түшүндүргүлө.
- Зекет берүүнүн эреже-тартиптерин атап, талдагыла.
- Битир садагасы деген эмне?
- Битир садагасы качан жана кандай өлчөмдө берилет?

ТЕСТ

- 1. Зекетти зекет ала турган адамдын ээлигине толук өткөзүү эмне деп аталат?**
А) Нисаб
Б) Тамлик
В) Садага
Г) Ниет
- 2. 90 койдон канча кой зекет берилет?**
А) 1 кой
Б) 2 кой
В) 3 кой
Г) 4 кой
- 3. «Фий сабийлиллах» деген сөз кандай мааниге келет?**
А) Карызы барлар
Б) Кедей-кембагалдар
В) Алла жолундагылар
Г) Кулдар
- 4. Үшүр деген эмне?**
А) Эгиндердин зекети
Б) Кен-байлыктардын зекети
В) Алтын-күмүштүн зекети
Г) Мал-жандыктардын зекети
- 5. Битир садага берүүнүн өкүмү кандай?**
А) Парз айн
Б) Парз кифая
В) Важиб
Г) Сүннөт

АЖЫЛЫК ЖАНА УМРА

БӨЛҮМДҮН ТЕМАЛАРЫ

1. АЖЫЛЫКТЫН МААНИСИ
2. АЖЫЛЫКТЫН ШАРТТАРЫ
3. АЖЫЛЫКТЫН ТҮРЛӨРҮ
4. АЖЫЛЫК ЖАНА УМРАГА ТИЕШЕЛҮҮ ТЕРМИНДЕР
5. АЖЫЛЫКТЫН ПАРЗДАРЫ
6. АЖЫЛЫКТЫН ВАЖИПТЕРИ
7. АЖЫЛЫКТЫН СҮННӨТТӨРҮ
8. УМРА
9. АЖЫЛЫК ЖАНА УМРАНЫН АТКАРЫЛЫШЫ
10. АЖЫЛЫК ЖАНА УМРАГА БАЙЛАНЫШТУУ АЙРЫМ МАСЕЛЕЛЕР

БӨЛҮМГӨ ДАЯРДЫК

1. Ажылыктын тарыхын изилдегиле.
2. Мекке жана Каабанын Ислам дининдеги ордун изилдегиле.
3. Ажылык жана умра менен байланыштуу аяттарды изилдегиле.

8.1. АЖЫЛЫКТЫН МААНИСИ ЖАНА ПАЙДАЛАРЫ

Ажылык – Кааба жана анын айланасындагы куттуу деп эсептелген белгилүү жерлерге белгиленген учурда барып усул-эрежелерине ылайык зарыл ибадаттарды орундатуу. Ажылык учурунда орундалган ажылыкка таандык ибадаттар **«манаасик»** деп аталат.

Ажылык ибадаты күчү жеткен мусулмандарга парз болуп саналат. Анын парз болушу Куран, сүннөт жана ижма далилдери менен тастыкталган. Куранда төмөнкүчө айтылат:

*«Мүмкүнчүлүгү жеткендерге Алла (ыраазылыгы) үчүн Каабага ажылык кылуу милдети жүктөлдү».*⁷¹

Мүмкүнчүлүгү бар адамдын өмүрүндө бир жолу ажылык ибадатын орундатышы парз. Ажылыкка баруу мүмкүнчүлүгүнө ээ болгон жылы ажылык ибадатын орундоо парз. Аны кийинкиге калтырган адам күнөөкөр болуп саналат.

Ажылык ибадаты өзгөчө мааниге ээ. Азирети Пайгамбарыбыз (саллаллаху алейхи васаллам):

«Алланын алдында кабылданган ажылыктын акыбети бейиш!» деп айткан.⁷²

Ажылык мусулман үчүн жер бетиндеги эң ыйык жердин зыяраты. Ар башка раса-улуттагы, жана ар башка аймактан келген адамдардын жалгыз Жараткан Алланын алдында бирдей деңгээлде, бирдей кийим менен кыяматтагы махшар майданындагыдай, бир жерге чогулгандагы ибадаты. Куттуу хадистерде да белгиленгендей, темирдин даты кандай кетсе, ажылык ибадаты да адамды күнөөлөрүнөн ошондой тазалайт.

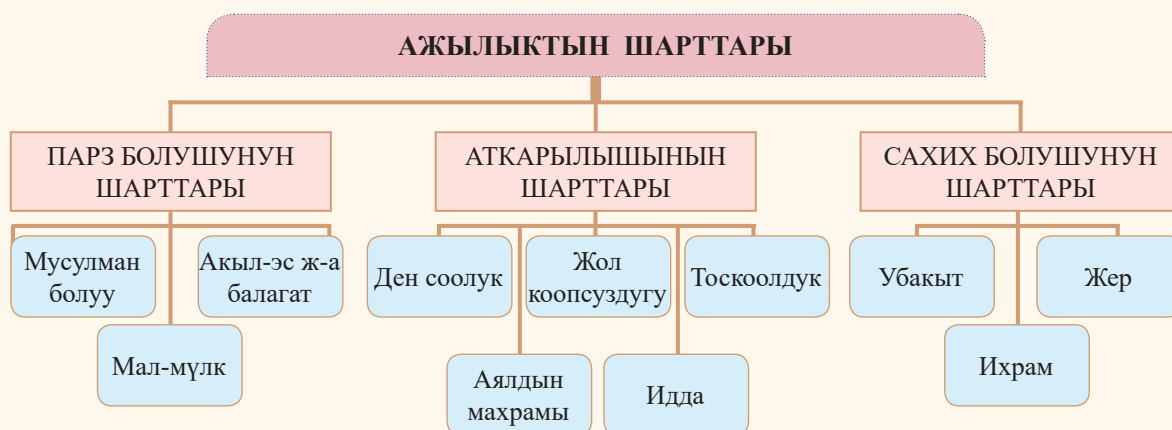
Ажылык ар жылы мусулмандарды бир жерге топтойт. Биримдикти, ынтымак-ырашкерликти бекемдейт. Мусулмандардын бири-бири менен таанышып, байланыш-алака куруулары үчүн эн ийги мүмкүнчүлүк.

71. Аали Имран сүрөсү, 97-аят.

72. Муслим, Хаж, 37.

8.2. АЖЫЛЫКТЫН ШАРТТАРЫ

8.2.1 Ажылыктын парз болушунун шарттары

1. Мусулман болуу.

Мусулман эместер үчүн ажылык парз эмес..

2. Акыл-эси толук жана балагатка жетүү.

Акыл-эси толук эместерге жана балагатка жете электерге ажылык парз эмес.

3. Ажылыкка барууга жете турган мал-мүлккө ээ болуу.

Ажылык ибадатын аткарып келүүгө жете турган каражатка ээ болбогондорго ажылык парз эмес.

8.2.2. Ажылыктын аткарылышынын шарттары

Жогоруда көрсөтүлгөн шарттарга кошумча ажылык ибадатын орундоонун дагы бир канча шарты бар. Ушул шарттарга жооп бербеген адам ажылыкка баралбаса, күнөөкөр болуп эсептелбейт. Ажылыкка баруу үчүн төмөнкү шарттар талап кылынат:

1. Ден-соолуктун чың болушу:

Ден-соолугу начар, ажылык ибадатын орундоого күчү жетпеген адамга ажылык парз эмес. Мисалы, буга сокур, ашкере алсыз адамдар, ажылык ибадатын орундатууга күчү жетпеген карыя адамдар кирет.

2. Жол коопсуздугу:

Жол коопсуздугу болбогон адамга ажылыкка баруу парз эмес.

3. Тоскоолдук:

Түрмөдө болуу же чет өлкөгө чыгуу укугунун берилбеши сыяктуу тоскоолдуктар ажылыкка барбай калуу үчүн себеп боло алат.

4. Аялдар үчүн буларга кошумча дагы бир шарт бар:

Жанында күйөөсү же өзүнө нике түшпөй турган адамдын (бир тууган ага-иниси ж.б) болушу.

5. Ошондой эле күйөөсү менен ажырашкан соң же күйөөсү көз жумгандан кийинки белгиленген мөөнөттү (идда) күтүп жаткан (ажылыкка барууга акчасы бар) аял киши үчүн ажылык ибадатын орундатуу парз болбойт.

8.2.3. Ажылыктын сахих болушунун шарттары

Ажылыктын сахих (толук) болушу үчүн төмөнкүчө үч шарт бар:

1. Ихрам:

Ажылык сахих болушу үчүн ажылык ниети менен ихрамга кирип, кайра ихрамдан чыкканга чейин анын эрежелерине баш ийүү керек.

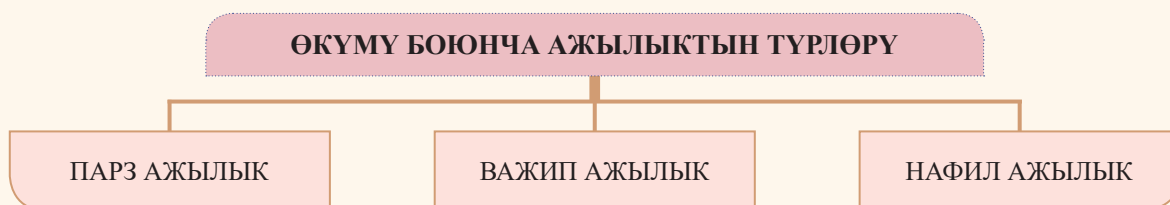
2. Ажылык ибадатын белгиленген учурда орундоо:

Ажылыкта аткарылчу ибадаттарды белгиленген учурларында аткаруу кажет. Мисалы, зулхижжа айынын тогузунчу күнү чак түштөн кийин Арафатта туруу сыяктуу.

3. Ажылык ибадатын белгиленген жерлерде аткаруу:

Ажылыкта орундалчу ибадаттардын толук жарактуу болушу үчүн белгиленген жерлерде аткарылышы зарыл. Тавафты Каабанын айланасында аткаруу сыңары.

8.3. АЖЫЛЫКТЫН ТҮРЛӨРҮ

8.3.1. Өкүмү боюнча ажылыктын түрлөрү:

1. Парз ажылык:

Жогоруда айтылган шарттарга толук жооп берген адамдын аткарышы керек болгон ажылык.

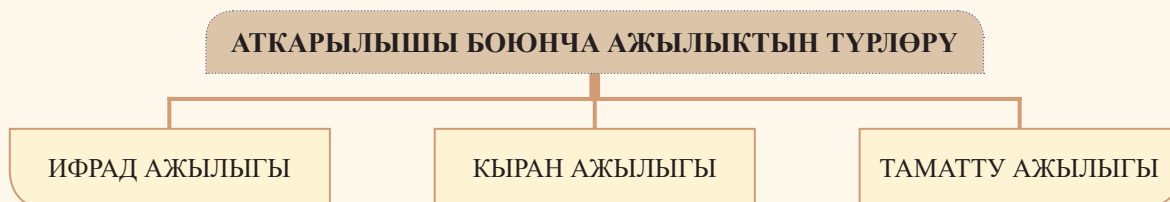
2. Важиб ажылык:

Кандайдыр бир себептен улам ажылыкка барууга сөз берген адамдын аткарышы керек болгон ажылык.

3. Нафил ажылык:

Парз болгон ажылыкты аткаргандан кийинки ажылыктар нафил болуп эсептелет. Ошондой эле балагатка жете электердин да ажылыгы нафил болот.

8.3.2. Аткарылышы боюнча ажылыктын түрлөрү:

1. Ифрад ажылыгы:

Ажылык айларында тек ажылык ибадаты гана орундалган ажылык ифрад ажылыгы деп аталат. Микат аймагында жашагандар ифрад ажылыгын гана орундата алышат. Өзгөчө абалдагы аял киши

этек кири бүткөнгө чейин Арафатка чыгуу зарылчылыгына туш боло турган болсо, ихрамга кирүү учурунда ифрад ажылыгына ниет кылышы абзел.

2. Кыран ажылыгы:

Ажылык жана умра ибадаттарын бир жолу ихрамга кирүү менен орундалган ажылык. Кыран ажылыгында ихрамга кирген адам алгач умра ибадатын аткарып болгон соң, ихрамдан чыкпай туруп ажылык ибадатын орундатат.

Демек, Кыран ажылыгы узун убакыт бою ихрамда болууну талап кылат. Микат жерлеринде жашагандар, ажылык айларына чейин Меккеге барып ажылык күндөрүн күткөндөр Кыран ажылыгын аткара алышпайт. Болбосо, жаза иретинде өзүнчө мал сойуу зарылчылыгы туулат. Кыран ажылыгын Микат тургундарынан тышкары ажылыкка келген адамдар аткарышат.

3. Таматту ажылыгы:

Ажылык айларында умра жана ажылык ибадаттары үчүн өз-өзүнчө ихрамга кирүү жолу менен орундалган ажылык «таматту ажылыгы» деп аталат. Мында ихрамга кирип умра ибадатын аткарган соң ихрамдан чыгуу керек. Андан кийин учуру келгенде ажылык үчүн кайрадан ихрамга кирип ажылык ибадатын орундоо зарыл. Ошентип бул учурда Кыран ажылыгы сыңары узун убакыт аралыгында ихрамда болуунун шарттары талап кылынбаган болот. Көпчүлүк ажылар Таматту ажылыгын тандашат. Себеби умра да, ажылык да өз-өзүнчө ихрамга кирүү менен оңой орундалат.

Микат аймагында жашагандар, ажылык айларына чейин Меккеге барып ажылык күндөрүн күткөндөр Таматту ажылыгын аткара алышпайт. Аткара турган болушса, жаза иретинде өзүнчө мал сойууга туура келет. Таматту ажылыгын Микат аймагынан башка жерлерден келген адамдар аткарышат. Артыкчылыгы жагынан ажылык түрлөрүнүн тизмеси төмөнкүчө: Кыран ажылыгы, Таматту ажылыгы, Ифрад ажылыгы.

8.4. АЖЫЛЫК ЖАНА УМРАГА БАЙЛАНЫШТУУ ТЕРМИНДЕР

АРАФАТ: Меккенин түштүк-чыгышында жайгашкан аймак. Ажылыктын рукуну болгон вакфа Арафат аймагында орундалат.

АФАКИЙ: Ажылыкка микат чегинен сырткары жерлерден келгендер.

ВАКФА: «Вакфа» сөзү белгилүү убакыт аралыгында туруу, күтүү дегенди туюнтат.

Ажылыктын рукуну болгон вакфа Арафат аймагында орундалат. Вакфанын убагы зулхижжа айынын 9 (тогузу) күнү бешим намазынын убагы киргенден баштап, эртеси айттын биринчи күнү багымдат намазынын кирүү убагына чейин уланат. Мына ушул учур аралыгында Арафат аймагында бир саам болсо да турган адам «вакфа»ны орундаткан болот.

Муздалифа вакфасынын убагы айттын биринчи күнү жерге жарык түшө баштаган учурдан баштап күн чыкканга чейин уланат. Башкача айтканда, айттын биринчи күнкү багымдат намазынын убагы. Ушул учур аралыгында Муздалифада белгилүү мөөнөт туруу жетиштүү.

ИЗАР: Ихрамга киргенде эркектердин белден ылдый жагын орогон кездеме.

ИХРАМ: Ажылык жана умра кылууга ниет кылган адам үчүн жөн учурларда мубах болгон (күнөө эмес) айрым бир кыймыл-аракеттерге тыюу салынышы.

МАНАСИК: Ажылык учурунда орундалган ажылыкка таандык ибадаттар «манаасик» деп аталат.

МЕККИЙ: Харам аймагында жашаган адамдар.

МИКАТ: Мекке шаарынын тургундарынан тышкары ажылык же умра үчүн келген адамдардын ихрамга кирүү жерлери «микат» деп аталат. Бул жерлерден ихрамсыз өтүүгө болбойт. Болбосо

кайрадан микатка кайтып ихрамга кирүү керек. Эгер микатка кайтпай туруп ихрамга кирсе, курманчылык чалуу зарылчылыгы туулат. Ошону менен бирге бул жерлерге жете электе да ихрамга кирсе болот. Микат жерлери төмөнкүчө; Зулхулайфа, Затуль-ырк, Карнул-маназил, Яламлам. Сырттан келгендер ушул жерлерден ихрамга киришет.

МИНА: Мекке менен Муздалифанын ортосунда жайгашкан жер.

МУЗДАЛИФА: Арафат менен Минанын ортосунда, харам аймагында жайгашкан жер.

МУХАССАБ: Минадан Меккеге кайтуу жолунда жайгашкан жер.

РАМАЛ: Тавафтын алгачкы үч шавтында эркектердин кыска кадамдар менен ылдам басуусу.

РИДА: Ихрамга киргенде эркектердин белден жогору жагын орогон кездеме.

РУКНУЛ-ЙЕМАНИЙ: Каабанын түштүк тараптагы бурчу.

СААЙ: Сафа жана Марва дөңсөлөрүнүн ортосунда барып келүү. Сафадан Марвага төрт жолу, Марвадан Сафага үч жолу баруу. Саай Сафа дөңсөсүнөн башталып, Марва дөңсөсүнөн бүтөт. Эки дөңсөнүн ортосу болжол менен 350 метр аралыкты түзөт.

ТАВАФ: Хажаруль-асвад (караташ) турган бурчтан баштап Каабаны жети жолу айлануу. Тавафтын төмөнкүдөй түрлөрү бар:

Зыярат тавафы: Арафаттагы вакфадан кийин аткарылчу алгачкы таваф болуп саналат. Мунун өкүмү парз.

Вадаа (коштошуу) тавафы: Меккелик эмес ажылардын Меккеден кайтаар алдында аткарган тавафы. Бул таваф важиб өкүмүндө болуп, Мекке менен коштошуу үчүн орундалат.

Тахиййатул-масжид тавафы: Каабага келген сайын орундалган таваф. Бул мустахап болуп саналат. Эгер парз намаз окулуп жатса, жамаатка кошулуу керек. Бул Каабага салам берүүнүн ордуна өтөт.

Татавву/нафил таваф: Парз жана важиб тавафтардан сырткары орундалган таваф.

Назир тавафы: Таваф кылууга убада берген адам убадасын аткарышы кажет. Назир тавафын орундатуу важиб болуп эсептелет.

ТАЛБИЯ: Ихрамга кирүү учурунда айтылат. Талбия төмөнкүчө айтылат: «Лаббайк, Аллахумма лаббайк. Лаббайка лаа шариика лака лаббайк. Иннал хамда ванниймата лака вал-мулк, лаа шариика лак». Ихрамга кирүү учурунда муну бир жолу айтуу парз болуп саналат. Ал эми кайталап туруу сүннөт. Шайтанга таш ыргыта баштаганда талбия айтуу токтойт.

لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ، لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ، إِنَّ الْحَمْدَ
وَالنِّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكُ لَا شَرِيكَ لَكَ.

ТАРВИЯ: Зулхижжанын сегизинчи күнү.

ХАРАМ АЙМАГЫ: Мекке жана анын айланасы.

ХАРАМ МЕЧИТИ: Кааба жана аны курчап турган мечит «Харам мечити» деп аталат.

ХАРВАЛА: Саай учурунда эркек адамдардын жашыл түстөгү устундар ортосунда бой көтөргөн таризде ылдам басуулары.

ХИЛЛ АЙМАГЫ: Харам аймагы менен микат жерлеринин ортосу «хилл» аймагы деп аталат.

ЧАЧ АЛДЫРУУ ЖЕ КЫСКАРТУУ: Ихрамдан чыгуу үчүн Акаба жамрасына таш ыргытылган соң курманчылыкка мал союлуп, андан кийин чач алынат. Чач алдыруу менен

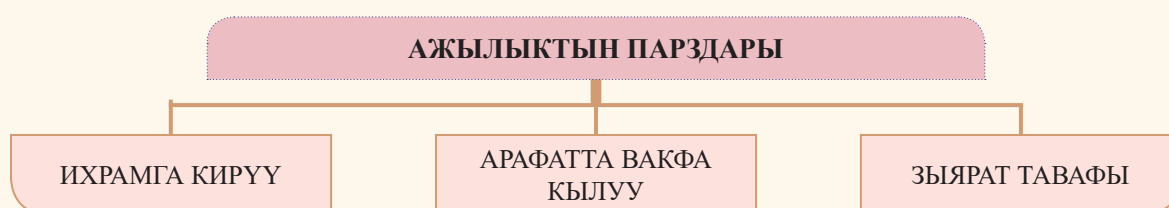
ихрамдан чыккан болот. Бул учурда жыныстык катнаштан сырткары ихрамдагы тыюу салынган өзгөчө жагдайлар аяктайт. Умра кылган адам саайды орундаткан соң чач алдырышы керек.

ШАЙТАНГА ТАШ ЫРГЫТУУ: Айт күндөрү Мина делген жердеги кичи, орто жана Акаба жамраларына ажылардын белгилүү санда таш ыргытуулары.

ШАВТ: Тавафта жети жолу айлануунун ар бири «шавт» деп аталат. Ал эми саайда Сафадан Марвага же Марвадан Сафага бир жолу баруу шавт болуп эсептелет.

УМРА: Жылдын кайсы бир мезгилинде ихрамга кирип Каабаны таваф кылуу, Сафа жана Марва дөңсөлөрүнүн ортосунда ылдам басуудан соң чач алдырып, ихрамдан чыгуу менен орундалган ибадат.

8.5. АЖЫЛЫКТЫК ПАРЗДАРЫ

Ажылыктын үч парзы бар:

8.5.1. Ихрамга кирүү

Ихрам – ажылык жана умра кылууга ниет кылган адам үчүн жөн учурларда мубах болгон (күнөө эмес) айрым бир кыймыл-аракеттерге тыйуу салынышы.

8.5.1.1. Ихрамдын рукундары:

Ихрамга ниет кылып, талбия айтуу менен кирүү керек. Бул жерде эскерте кетчү жагдай, ниет кылбай, же ниет кылса да, талбия айтпай же талбия айтса да, ниет кылбай ихрамга кирүү жараксыз болуп саналат.

1. Ниет:

Ниет Жалгыз Жараткан Аллага гана ибадат кылуу үчүн Кааба жана анын айланасындагы ыйык жерлерди зыярат кылууга коюлат. Ошондой эле ниетти же ажылык үчүн, же умра үчүн койуу керек.

2. Талбия айтуу:

Ихрамга баштоо учурунда талбия айтуу кажет. Талбия төмөнкүчө айтылат: «Лаббайк, Аллахумма лаббайк. Лаббайка лаа шарийка лака лаббайк. Иннал хамда ванниймата лака вал-мулк, лаа шарийка лак». Ихрамга кирүү учурунда муну бир жолу айтуу парз болуп саналат. Ал эми кайталап туруу сүннөт. Шайтанга таш ыргыта баштаганда талбия айтуу токтойт.

8.5.1.2. Ихрамга кирүү жерлери:

Мекке шаарынын тургундарынан тышкары ажылык же умра үчүн келген адамдардын ихрамга кирүү жерлери «микат» деп айтылат. Бул жерлерден ихрамсыз өтүүгө болбойт. Болбосо кайрадан микатка кайтып ихрамга кирүү керек. Эгер микатка кайтпай туруп ихрамга кирсе, курманчылык чалуу зарылчылыгы туулат. Ошону менен бирге бул жерлерге жете электе да ихрамга кирсе болот.

Кааба жана аны курчап турган мечит «Масжидул-Харам» деп айтылат.

Ошондой эле Мекке шаарынын белгиленген «Харам аймагы» бар. Харам аймагы менен микат жерлеринин ортосу «хилл» аймагы деп аталат.

Харам аймагында жашаган адамдар «меккий» делип, алар ажылык ибадатын орундоо үчүн үйлөрүнөн же харам аймагынын кайсыдыр бир жеринен ихрамга киришет.

Бул аймакта жашагандар умра кылуу үчүн «хилл» аймагына чыгуулары зарыл.

Сырттан келгендер биринчи умра же ажылыгынан кийин экинчи жолу умра үчүн кайрадан ихрамга киргиси келсе, «хилл» аймагына чыгышы керек.

Сырттан келгендер алгач умра кылып, андан кийин ажылык үчүн харам аймагында ихрамга кирет.

Хилл аймагында жашагандар дагы ушул аймактан ихрамга киришет.

Ажылык жана умра үчүн сырттан келгендер келген жагына жараша «микат» чектеринен «хилл» аймагына өтпөй ихрамга кирүүлөрү керек. Микаттан ихрамсыз өтүп кетпөөлөрү кажет. Микат жерлери төмөнкүчө: Зулхулайфа, Затуль-ырк, Карнул-маназил, Яламлам. Сырттан келгендер ушул жерлерден ихрамга киришет.

8.5.1.3. Ихрамдын важиптери:

1. Микатка, б.а. ихрамга кирүү жерлеринен ихрамсыз өтпөө.

Эгер ким микаттан ихрамсыз өтүп, ажылык же умранын парздарынан бирин аткара баштаса, анын жазасы бар.

Ал эми ажылык же умра ибадатын баштаганга чейин кайра артка кайтып, микаттан ихрамга кирсе жазанын кажети жок.

2. Тыйуу салынган нерселерден оолак болуу.

Ихрамга кирген адам үчүн айрым бир тыйуу салынган иштер бар. Мына ушул иштерден оолак болуу ихрамдын важиптерине кирет. Эгер ихрамга кирген адам бул иштердин бирин жасаса, жаза зарылчылыгы туулат.

8.5.1.4. Ихрамдын сүннөттөрү:

1. Ихрамга киргенге чейин тырмактарды алуу, колтук жана аврат жерлердеги кылдарды алуу.
2. Жуунуп-тазалануу үчүн гусул алуу.
3. Ниет кылганга чейин атыр (миск) себинүү.
4. Эркек адамдын «изар» жана «рида» деген эки кездемеге оронушу.
5. Макрух убагы болбосо, эки ирекет намаз окуу.
6. Ихрам учурунда мүмкүндүк болгон сайын талбия айтуу.
7. Ихрамга ажылык үчүн ажылык айлары башталгандан кийин кирүү.

8.5.1.5. Ихрам учурунда тыйуу салынган жагдайлар

Ихрамга кирген адам үчүн тыйуу салынган өзүнчө жагдайлар бар. Булардын бир бөлүгү денеге, экинчи бөлүгү кийимге, үчүнчүсү кыймыл-аракетке, төртүнчүсү харам аймагына байланыштуу.

1. Денеге байланышкан жагдайлар:

- Чач, сакал-мурут алуу.
- Денеден бир кыл алуу же жулуу.
- Тырмак алуу.
- Жасануу максаты менен сакал-мурутка май сүрүү, чачка гел сүрүү, аял кишинин лак, памада колдонушу.
- Денеге жана ихрам кийимине атыр (миск) себүү, парфюм кошулган жыты бар самын колдонуу.

2. Кийимге байланышкан жагдайлар:

- Аял кишилер ихрам учурунда шариятта көрсөтүлгөн кадимки кийимдерин кийишет.
- Бул учурда аял кишилер жүзүн жабууга болбойт.
- Эркек адамдардын тигилген кийим кийүүлөрү болбойт.
- Эркектер башын, жүзүн жабууга, топу, селде кийүүгө болбойт.
- Эркек адамдар мээлей, байпак жана томукту жаап турган бут кийим кийүүгө да болбойт.

3. Кыймыл-аракетке байланышкан жагдайлар:

- Жыныстык катнашта болуу.
- Өбүшүү, делебени козгой турган иш кылуу.
- Делебени козгой турган сөздөрдү сүйлөө.
- Аңчылык: Ихрам учурунда харам аймагында болсо да, болбосо да эти желип-желбеген ар түрдүү жаныбарларга аңчылык кылуу, же аңчыга жол көрсөтүү, жардам берүү.
- Күнөө иштер: Шариятта күнөө деп эсептелген иштерди жасоого тыйуу салынат.
- Жидал: бирөө менен талашып-тартышуу, урушуу.

4. Харам аймагына байланышкан жагдайлар:

- Харам аймагында аңчылык кылууга, өсүмдүктөргө зыян келтирүүгө, жулууга тыйуу салынат.
- Бул ихрамга кирген адамга да, кирбеген адамга да таандык өкүм.

8.5.1.6. Ихрамга кирген адам үчүн тыйуу салынбаган айрым жагдайлар:

- Жуунуу, парфюм кошулбаган жытсыз самын колдонуу.
- Тишти тиш пастасы менен жуу.
- Тиш жулдуруу, кан алдыруу, укол алуу.
- Сынып калган тырмакты алуу, ден-соолукка зыяндуу кылды алуу.
- Ихрам кездемелерин алмаштыруу, жуу.
- Билерик, шакек, кол саат тагынуу.
- Кур тагынуу, ийинге сумка асынуу.
- Тигиши бар кийимди кийбестен ийинге өткөрүү.
- Кол чатыр (зонт) колдонуу.
- Бети-башты жаппоо шарты менен одеяло сыяктуу нерселерди колдонуу.

8.5.2. Арафатта туруу (Вакфа)

Ажылык парздарынын экөөсү рукун. Алар – Арафатта вакфа жана Каабаны таваф кылуу. Ажылык ибадаты буларсыз болбойт.

«Вакфа» сөзү белгилүү убакыт аралыгында туруу, күтүү дегенди туюнтат.

Ажылыктын рукуну болгон вакфа Арафат аймагында орундалат. Бул аймак Меккенин түштүк-чыгышында жайгашкан. Мекке тарабындагы чеги Урана чөлкөмү болуп саналат. Урана Арафат аймагына кирбейт. Демек, бул аймакта «вакфа» рукуну орундалбайт.

Вакфанын убагы зулхижжа айынын 9 (тогузу) күнү бешим намазынын убагы киргенден баштап, эртеси айттын биринчи күнү багымдат намазынын кирүү убагына чейин уланат. Мына ушул учур аралыгында Арафат аймагында бир саам болсо да турган адам «вакфаны» орундаткан болот.

Арапа күнү күндүзү вакфага турган адам эч бир себепсиз күн батканга чейин бул жерден чыкпашы керек. Себепсиз чыккан адам күн батканга чейин кайра кайтып келиши зарыл. Болбосо, анын жазасы талап кылынат.

Белгиленген учур аралыгында вакфаны орундата албаган адамдын ажылыгы жараксыз болуп саналат. Мындай учурда кийинки жылы кайра ажылык ибадатын орундоого туура келет.

8.5.3. Каабаны таваф кылуу (Зыярат тавафы)

Таваф – хажарул-асвад (караташ) турган бурчтан баштап Каабаны жети жолу айлануу. Мына ушул жети жолу айлануунун ар бири «шавт» делет.

Зыярат тавафы Арафаттагы вакфадан кийин аткарылчу алгачкы таваф болуп саналат. Кайсы ниет менен болсо да, Арафат вакфасынан кийин аткарылган таваф зыярат тавафынын ордуна өтөт.

Зыярат тавафы – парз өкүмүндөгү амал. Орундалбаса ажылык жараксыз болуп калат. Ошону менен бирге мунун өзгөчө учуру бар. Арафатта турган (вакфа кылган) адам зыярат тавафын аткара албастан көз жумса, көз жумаар алдында ажылыгын бирөөгө тапшырса, милдетин алган адам анын атынан уй же төө курмандыкка чалса, ажылыгы толукталган болот.

8.5.3.1. Зыярат тавафынын толук орундалышы үчүн зарыл шарттар

1. Өз учурунда орундалышы:

Ажылыктагы парз болгон тавафтын убагы Имам Аазамдын пикиринде, айттын алгачкы күнү багымдат намазынын убагы киргенден тарта айттын үчүнчү күнү күн батканга чейин уланат. Кийинкиге калтырылса жаза иретинде бир кой курманчылык кылуу керек. Имам Абу Юсуф менен Имам Мухаммеддин пикиринде, зыярат тавафын айттын алгачкы үч күнү орундоо сүннөт болуп, убагынан кечендетилсе, эч нерсенин кереги жок.

Ошону менен бирге бул тавафты айттын биринчи күнү орундоо дурус.

2. Ниет:

Ибадаттар ниет менен толук болгондугу үчүн Каабаны айлануунун алдында таваф кылууга ниет койуу керек. Тавафты Масжид-и Харамдын ичинде аткаруу.

3. Каабаны эң азынан төрт жолу айлануу шарт.

Калган үч «шавт» (айлануу) орундалбаса, ар бири үчүн өз-өзүнчө жаза зарылчылыгы туулат.

Тавафтын алгачкы 4 шавты парз, калган үчү важиб болуп саналат.

8.5.3.2. Тавафтын важибтери:

1. Даараттуу болуу:

Таваф учурунда даарат бузулса, даарат алып келип калган шавттар толукталышы керек.

2. Авраттын жабык болушу:

Таваф учурунда аврат жерлер жабык болушу кажет. Аврат деп эсептелген жерлердин төрттөн бири же андан ашыкча жери ачылса, жаза талап кылынат.

3. Каабаны сол ийинге келген калыпта таваф кылуу .

4. Тавафты хажарул-асваддын тушунан баштоо.

5. Тавафты «хатим» делген жердин сыртынан аткаруу ж. Каабаны жети жолу айлануу.

6. Алты саны аман-соо адамдар үчүн тавафты басып аткаруу. Карылык, оору сыяктуу себептерден улам кол унаа (коляска) колдонулса болот.

7. Тавафтан кийин эки ирекет намаз окуу.

8.5.3.3. Тавафтын сүннөттөрү:

- Нажасаттан тазалануу: денеде, кийимде ыпластык болбошу керек.

- Тавафты баштап жатканда жана ар бир айланууда «хажарул-асвадга» салам берүү.

«Хажарул-асвадга» салам берүүнүн таризи төмөнкүчө: Мүмкүн болсо «Бисмиллахи Аллаху Акбар!» деп «хажарул-асвадды» өбүү. Мүмкүнчүлүк болбосо, алыстан колду хажарул-асвад тарапка жаңсап «Аллаху Акбар!» деп салам берүү.

- Тавафты баштоо үчүн «хажарул-асвадга» «рукнул-йаманий» тарабынан келүү

- Артынан саай аткарыла турган тавафтарда эркектер үчүн алгачкы үч шавтта «рамал» тактап айтканда, кыска кадамдер менен ылдам, бойкөтөргөнсүп басуу.

«Рамал» аткарылган тавафтарда эркектер оң ийинин ачык таштап, кездемени сол ийинине өткөзгөн калыбында болуу (Изтибаа).

- Тавафты эс албай орундатуу.

- Эркектердин мүмкүн болушунча Каабага жакын айлануулары. Аял кишилердин агылган кымкуут (көп) элден алыс болуулары.

8.5.3.4. Таваф кылуунун таризи:

Алгач таваф кылууга ниет кылынат. Бул таваф зыярат тавафы же нафил таваф болушу мүмкүн. Мүмкүн болсо «рукнул-йаманий» тарабынан Хажарул-асваддын тушуна келип, такбир жана тахлил айтып «хажарул-асвадга» салам берүү менен (жогоруда салам берүүнүн таризи жөнүндө маалымат берилди) таваф башталат. Айлануу учурунда да «рукнул-йаманий» жана «хажарул-асвадга» салам берилет. Мына ушул таризде жети жолу Каабаны айланган соң таваф орундалган болот. Тавафтан кийин мүмкүн болсо «макамы Ибрахим»дин аркасына, ал жерде орун жок болсо,

ылайыктуу бир жерге туруп таваф намазы окулат. Таваф намазын окубай туруп удаама-удаа таваф кылуу макрух болуп саналат. Таваф намазын Макамы Ибрахимдин аркасына туруп окуу мустахап.

8.5.3.5. Тавафтын түрлөрү:

Кудум тавафы:

Меккеге четтен келген адамдардын саламдашуу (учурашуу) тавафы. Саламдашуу тавафы сүннөт болуп эсептелет.

Зыярат тавафы:

Бул ажылыктын парзы.

Вадаа (коштошуу) тавафы:

Меккелик эмес ажылардын Меккеден кайтаар алдында аткарган тавафы. Бул таваф важиб өкүмүндө болуп, Мекке менен коштошуу үчүн орундалат.

Тахиййатул-масжид тавафы:

Каабага келген сайын орундалган таваф. Бул мустахап болуп саналат. Эгер парз намаз окулуп жатса, жамаатка кошулуу керек. Бул Каабага салам берүүнүн ордуна өтөт.

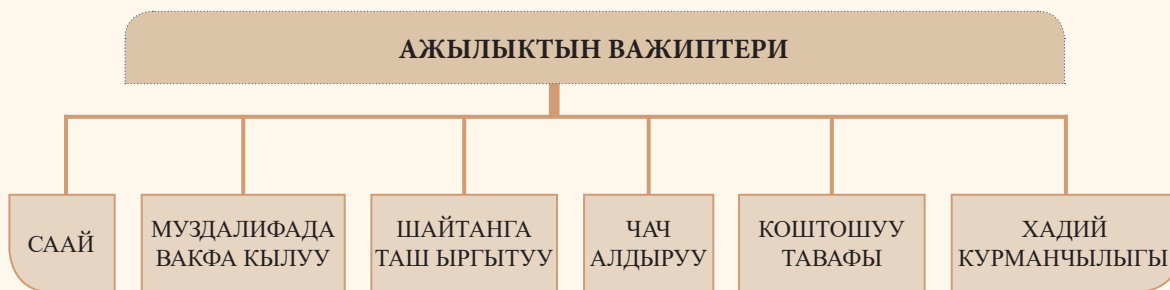
Татавву/нафил таваф:

Парз жана важиб тавафтардан сырткары орундалган таваф.

Назир тавафы:

Таваф кылууга убада берген адам убадасын аткарышы кажет. Назир тавафын орундатуу важиб болуп эсептелет.

8.6. АЖЫЛЫКТЫН ВАЖИПТЕРИ

Ажылыктын важиптери төмөнкүлөр: Саай, Муздалифада вакфа (туруу), шайтанга таш ыргытуу, чач алдыруу, Вадаа (коштошуу) тавафы.

8.6.1. Саай

Саай – Сафа жана Марва дөңсөлөрүнүн ортосунда барып келүү. Сафадан Марвага төрт жолу, Марвадан Сафага үч жолу баруу. Саай Сафа дөңсөсүнөн башталып, Марва дөңсөсүнөн бүтөт. Эки дөңсөнүн ортосу болжол менен 350 метр аралыкты түзөт.

Ажылыкта да, умрада да саай бир жолудан орундалат. Анткени саайдын нафили болбойт.

8.6.1.1. Саайдын сахих (толук) болушунун шарттары:

- Саайды ихрамга киргенден кийин орундоо. Саайды ихрамдан чыккандан кийин да орундаса болот.

- Саайды ажылык айларында орундоо.
- Саайды тавафтан кийин аткаруу.
- Саайда эң аз төрт жолу баруу. Калган үчөөнү аткарбаса, жаза талап кылынат.
- Саайды Сафа дөңсөсүнөн баштоо. Марвадан башталса, алгачкы баруу жараксыз болуп эсептелет.

8.6.1.2. Саайдын важибтери:

- Саайды бейтап (оору), кары жана майып эмес адамдардын жөө аткарышы.
- Сафадан Марвага төрт жолу, Марвадан Сафага үч жолу баруу.

8.6.1.3. Саайыдын сүннөттөрү:

- Тавафтан кийин таваф намазын окуп бүтөөр замат саайды баштоо.
- Саайды аткарууга чейин «хажарул-асвадка» салам берүү.
- Даарат менен орундоо
- Нажасаттан оолак болуу, башкача айтканда, ыпластыктын денеде да, кийимде да болбошу
- Саайды тыным албастан орундатуу.
- Эркек адамдардын жашыл түстөгү устундар ортосунда бой көтөргөн таризде ылдам басуулары
- Саай учурунда такбир, тахлил, зикир айтуу. Ниет кылуу Ажылыкта саайды зыярат тавафынан (парз болгон тавафтан) кийин аткаруу Умрада саайды умра тавафынан кийин ихрамдан чыкканга чейин аткаруу.

8.6.2. Муздалифада туруу.

Муздалифа – Арафат менен Минанын ортосунда, харам аймагында жайгашкан жер.

Ажылар үчүн арапа күнү түнү бою ушул жерде болуу – сүннөт, ал эми вакфа кылуу (белгилүү мөөнөт аралыгында туруу) – важиб.

Арапа күнү Муздалифада түнөп, багымдат намазынан кийин тасбих, тахлил, зикир жана дуба менен алек болуу керек. Жерге жарык түшкөн соң күн чыкканга чейин ал жерден Минага бет алуу – сүннөт.

8.6.2.1. Муздалифа вакфасынын толук болушу үчүн зарыл шарттар:

- Ажылык үчүн ихрамга кирүү.
- Арафатта туруу.
- Муздалифа аймагынын ичинде болуу.
- Убагында аткаруу. Муздалифа вакфасынын убагы айттын биринчи күнү жерге жарык түшө баштаган учурдан баштап күн чыкканга чейин уланат. Башкача айтканда, айттын биринчи күнкү багымдат намазынын убагы. Ушул учур аралыгында Муздалифада белгилүү мөөнөт туруу жетиштүү.

8.6.2.2. Муздалифада шам жана куптан намаздарын бирге окуу:

Ажылар Арафатта турган соң Муздалифада шам жана куптан намаздарын куптан намазынын убагында бириктирип окушат.

Шам жана куптан намаздарын Муздалифада бириктирип окуу важиб болуп саналат.

Шам жана куптан намаздары бир азан, бир каамат менен окулат. Ортолорундагы сүннөт намаздары окулбайт. Куптандан соң акыркы эки ирекет сүннөт жана витир намаздары гана окулат.

Куптан намазынын (убагы) чыгышына али убакыт көп болсо, бул намаздар жолдон окулбайт. Эгер жолдон окуп, куптан намазынын убагы чыкканга чейин Муздалифага жетишсе, Имам Аазамдын пикиринде, бул намаздарды (шам жана куптан намаздарын) кайрадан окуу керек.

8.6.3. Шайтанга таш ыргытуу

Ажылыктын важибтеринен бири – шайтанга таш ыргытуу. Таш ыргытуу – айт күндөрү Мина делген жердеги кичи, орто жана Акаба жамраларына ажылардын белгилүү санда таш ыргытуулары. Таш ыргытуу учурунда «Бисмиллахи Аллаху акбар!» деп айтылат.

Айттын биринчи күнү: Акаба жамрасына гана жети таш ыргытылат. Муну айттын биринчи күнү багымдат намазынын убагы киргенден тарта эртеси күнү ошол убакка чейин орундатса болот. Алгачкы күнү күндүн ар кайсы учурунда таш ыргытууга уруксат болсо да, кечкисин таш ыргытуу макрух болуп саналат.

Айттын экинчи күнү: Кичи жамрадан баштап, кезеги менен үч жамрага жетиден таш ыргытылат.

Айттын үчүнчү күнү: бул күнү да кичи жамрадан баштап кезеги менен үч жамрага жетиден таш ыргытылат. Айттын экинчи жана үчүнчү күндөрү таш чак түштөн кийин (б.а. бешим намазынын убагы киргенден кийин) ыргытылат. Ага чейин ыргытылса, ал жараксыз болуп эсептелет.

Айттын төртүнчү күнү: Бул күнү багымдат намазынын убагы киргенге чейин Мина аймагынан чыгып кеткендер үчүн таш ыргытуулары кажет эмес. Ал эми Минада болгондор аталган жамраларга дагы жетиден таш ыргытышат. Имам Аазамдын пикиринде, айттын төртүнчү күнү таш ыргытуу убагы багымдат намазынын убагы киргенден башталат. Бирок күн чыкканга чейин ыргытуу макрух. Айттын төртүнчү күнү күндүн батышы менен таш ыргытуу убагы да аяктаган болот.

Ошентип, айттын төрт күнү тең таш ыргыткандар 70, ал эми үч күнү ыргыткандар 49 таш ыргыткан болушат.

8.6.3.1. Шайтанга таш ыргытуунун сахих болушу үчүн зарыл шарттар

- Ташты «жамра» делген таш ыргытылчу жерлерге ыргытуу керек. Ташты ыргытпай таштоо, бут менен же бир курал (мисалы, рагатка) менен ыргытуу жараксыз болуп эсептелет.

- Ыргытылган нерсе таш же баткактын кургак топтому болушу керек. Жыгач, металл сыяктуу нерселер менен бул ырасым орундалбайт.

- Таштарды бир-бирден ыргытуу керек. Баарысын бир ыргыткан адам бир таш ыргыткан болот.

- Ташты жамранын ичине ыргытуу керек.

- Таш ыргытылган жерге жетиши керек.

- Күчү жеткендер ташты өздөрү ыргытышы керек. Ал эми бейтап (ооруган) адамдар өкүлдөрүнө ыргыттырса болот. Өйдө туруп намаз окуй албагандар да өкүлдөрүнө ыргыттыра алат. Айттын төртүнчү күнү ташты ыргыта алгандар (өз ордуларына) өкүл дайындай алышпайт. Өкүл болгон адамдар алгач өз таштарын, андан соң өкүлдүгүн алган адамдардын таштарын ыргытышы керек.

8.6.3.2. Шайтанга таш ыргытуунун сүннөттөрү:

- Жети ташты удаама-удаа ыргытуу.
- Ар бир ташты ыргытуу учурунда «Бисмиллахи Аллаху акбар!» деп айтуу.
- Ташты 3-5 метр аралыкта туруп ыргытуу.
- Жамраларга кезеги менен таш ыргытуу,
- Ыргытылган таштын (болжол менен) бир даана буурчактай болушу
- Кичи жана орто жамрага таш ыргыткан соң дуба кылуу.
- Акаба жамрасына таш ыргытуу учурунда Меккени солго, Минаны оң тарапка алуу.

8.6.3.3. Таш ыргытуудагы макрухтар

- Жамрада топтолгон таштардан алып ыргытуу
- Чоң таш ыргытуу
- Ыплас (нажасат) таш ыргытуу
- Бир жамрага бир күндө жетиден ашыкча таш ыргытуу.
- Ташты жамраларга кезеги менен эмес, каалаганынан баштап ыргытуу.

8.6.3.4. Таш ыргытуунун таризи

Таш ыргытылчу жерге барганга чейин Муздалифадан же жолдон ылайыктуу таштарды топтоп алуу керек. Шайтанга таш ыргытуу учурунда «Бисмиллахи Аллаху акбар, рагман лиш-шайтоони ва хизбих» деп айылат. Ыргытылган таш жамрага жетпей калса, же алыс кетсе, кайрадан ыргытуу зарыл.

8.6.3.5. Ташты өз убагында ыргытуу

Ташты өз убагында ыргытуу – важиб. Эгер өз убагында ыргытылбаса, айттын төртүнчү күнү күн батканга чейин каза иретинде ыргытууга болот.

8.6.4. Шүгүр курманчылыгы

Таматту же Кыран ажылыгын аткаргандар ихрамдан чыкканга чейин шүгүр курманчылыгы үчүн мал сойуулары – важиб болуп саналат. Ажылыкта союлган шүгүр курманчылыгы да, жаза курманчылыгы да жалпысынан «хадий курманчылыгы» деп аталат.

Бул курмандыктар да жөн учурдагы курмандыктардын шарттарын талап кылат. Кой жана эчки түрүндөгү мал арап тилинде «дам», уй жана төө түрүндөгүлөр «бадана» деп айтылат. Хадий курманчылыгы тууралуу төмөндө маалымат берилмекчи.

Курманчылык кылууга мүмкүнчүлүгү жоктор Меккеде үч күн, үйүнө келгенден кийин жети күн орозо кармашы керек.

8.6.5. Чач алдыруу

Айттын биринчи күнү алгач Акаба жамрасына таш ыргытылган соң курманчылыкка мал союлат. Андан кийин чач алынат. Мына ушул кезекти бузбоо – важиб.

Чачты айттын алгачкы үч күнүнүн биринде алдырса да болот.

Умра кылган адам саайды орундаткан соң чач алдырышы керек.

Чач алдыруу менен ихрамдан чыккан болот. Бул учурда жыныстык катнаштан сырткары ихрамдагы тыйуу салынган өзгөчө жагдайлар аяктайт.

Баштын төрттөн бириндеги чачты алуу – важиб. Эгер баштын төрттөн биринде гана чач болсо, баары алынышы кажет.

Чачты толук алдыруу – сүннөт.

Аял кишилер чачынын төрттөн биринин учунан кыскартышат. Аялдар үчүн чачын түбүнөн алдыруу макрух болуп эсептелет.

Ажылык учурунда айттын биринчи күнү багымдат убагынын кириши менен чач алдыруунун убагы башталып, айттын үчүнчү күнү күн батканга чейин уланат. Мына ушул учур аралыгында чач алдыруу – важиб.

Ихрамдан чыгуу үчүн чачты харам аймагында алдыруу важиб. Харам аймагынан башка жерде чач алдыруу өзүнчө жаза талап кылат.

Чач алдыруу убагы келген адам ихрамдан чыкканга чейин өзүнүкүн өзү да, бирөөнүкүн да алса болот. Асыресе, чач алдырбастан ихрамдан чыгууга болбогондуктан ихрамдагы тыйуулар чач алдырганга чейин улана берет.

8.6.6. Коштошуу тавафы

Сырттан келген ажылардын Меккеден кайтаар алдында аткаруулары зарыл эң акыркы таваф «коштошуу тавафы» деп аталат.

Коштошуу тавафы сырттан келген ажылар үчүн важиб болуп саналат. Эскертке кетчү жагдай, бул учурда этек кири жана нифас абалындагы аял кишилер үчүн важиб эмес.

Коштошуу тавафы зыярат тавафынан кийин орундалат.

Коштошуу тавафын аткарбай туруп Меккеден чыгып кеткен адам али «микат» аймагынан чыга элек болсо, артка кайтып коштошуу тавафын орундашы кажет (важиб). Ал эми микат аймагынан да чыгып кеткен болсо, жаза талап кылынат. Ошондой эле микаттан чыккан соң умра ибадатын аткаруу үчүн кайра артка кайткан адам коштошуу тавафы орундатса, жаза талап кылынбайт.

Парз болгон тавафтан соң орундалган таваф коштошуу тавафтын ордуна өтөт. Тагыраак айтканда, парз тавафтан кийин аткарылган таваф коштошуу тавафы деп эсептелет.

8.7. АЖЫЛЫКТЫН СҮННӨТТӨРҮ

Ажылыкта парз-важибтерден сырткары орундалган ибадаттар ажылыктын сүннөттөрү болуп эсептелет. Сүннөттөрү менен кошо аткарылган ажылык сооптуу да, берекелүү да болот. Ажылыкта орундалган ибадаттарга байланыштуу да, өзүнчө да сүннөттөр бар.

8.7.1. Кудум тавафы

Кудум тавафы – Меккеге келүү тавафы. Ифрад жана Кыран ажылыгын аткара турган адамдын Меккеге келер замат кудум тавафын орундашы сүннөт. Бул тавафтан кийин саай аткарыла турган болсо тавафта «рамал» жана «изтиба» да кылынат.

Харам жана хилл аймактарында жашагандар үчүн, ошондой эле таматту ажылыгын аткара тургандар, ажылыкка келгенде Меккеге барбай туруп Арафатта вакфа кылгандар жана этек кири же нифас абалдарынан улам Арафат вакфасынан мурун таваф кылалбаган аялдар үчүн бул тавафты аткаруунун кажети жок.

8.7.2. Кутпалар

Ажылыкта сүннөт иретинде үч кутпа окулат:

1. Зулхижжа айынын 7-күнү Харам-ы Шарифте (Каабада) бешим намазына чейин,
2. Арапа күнү Намира мечитинде бешим жана асыр намаздарын бириктирип окуур алдында,
3. Айттын экинчи күнү бешим намазынан мурун Хайф мечитинде окулат.

8.7.3. Муздалифада түн кечирүү

Зулхижжанын 8-күнү (арапа күнүнөн мурунку күн) «таврия» күнү деп айтылат. Таврия күнү күн чыккан соң Меккеден Минага баруу, ал күнү бешим намазынан баштап эртеси багымдат намазына чейин ошол жерде болуп беш маал намазды Мина аймагында окуу сүннөт.

8.7.4. Айт күндөрү Минада болуу

Зулхижжа айынын 10-11-12-күндөрү Минада болуу, ал жерде түн кечирүү сүннөт.

8.7.5. Мухассаба эс алуу

Минадан Меккеге кайтуу жолунда жайгашкан «Мухассаб» делген жерде бир аз эс алуу сүннөт болуп эсептелет.

8.8. УМРА

8.8.1. Умранын мааниси

Умра жылдын кайсы бир мезгилинде ихрамга кирип Каабаны таваф кылуу, Сафа жана Марва дөңсөлөрүнүн ортосунда ылдам басуудан соң чач алдырып, ихрамдан чыгуу менен орундалган ибадат.

8.8.2. Умранын өкүмү

Өмүрдө бир жолу умрага баруу муаккад сүннөт болуп эсептелет. Умра тууралуу Азирети Пайгамбардын мындай хадистери бар:

«Умра кийинки умрага чейинки аралыкта кетирилген ката-күнөө иштерди жууйт. Ал эми ажылыктын акыбети катары бейиштен башка нерсенин болушу мүмкүн эмес!»⁷³

«Ажылык менен умранын ортосун бириктиргиле. Анткени булар кудум темирдин датын көөрүк өчүргөн сыңары адамды күнөөдөн арылтат».⁷⁴

73. Бухарий, Умра, 1.

74. Насаи, Манасик, 6; Ибн-и Мажа, Манасик, 3.

8.8.3. Ажылык менен умранын айырмачылыктары

- Өмүрдө бир жолу ажылыкка баруу парз, ал эми умра муаккад сүннөт.
- Ажылыктын убактысы бар. Ал эми умранын атайын белгиленген убактысы жок. Бирок Арапа жана анын аркасынан келген Курман айт күндөрү умра кылуу макрух. Анткени бул беш күн ажылык күнү болуп эсептелет.
- Арафат жана муздалифада вакфа кылуу, шайтанга таш ыргытуу, кутпа, намаздарды бириктирип окуу бир гана ажылыкка тиешелүү.
- Ажылыкта курмандык чалынат, ал эми умрада курмандык чалуу жок. Ажылыкты бузуу уй же төөнү курмандыкка чалууну талап кылат, умра бузулган учурда кой курмандыкка чалынат.

8.8.4. Умранын рукундары жана аткарылышы

Умранын рукуну – Каабаны таваф кылуу, шарты – ихрамга кирүү.

Саай (ылдам басуу), жуунуп-тарануу (чач, сакал-мурутту алуу) умранын важиптири.

Бул парз-важиpter ажылык ибадатындагы таризде орундалат.

Сырттан келгендер микат жерлеринин чегинде, Меккеликтер болсо харам аймагынан «хилл» аймагына чыгып умра үчүн ихрамга кирип, ниет кылышат. Каабага барганга чейин талбия айтылат. Умрада талбия таваф башталганга чейин гана айтылат.

Тавафтын алгачкы үч айланышында «рамал» (бой көтөргөн таризде басуу) кылынат.

Тавафтан кийин эки ирекет намаз окулат. Андан соң саай аткарылат. Саайдан кийин чач алдырып, ихрамдан чыгуу менен умра ибадаты орундалган болот.

8.9. АЖЫЛЫК ЖАНА УМРАНЫН АТКАРЫЛЫШЫ

АЖЫЛЫК МЕНЕН УМРАНЫН ОРТОСУНДАГЫ АЙЫРМАЧЫЛЫКТАР

	ӨКҮМҮ	УБАКЫТ	ИХРАМ	ТАВАФ	СААЙ	ВАКФА	ТАШ ЫРГЫТУУ	КУРМАНЧЫЛЫК
АЖЫЛЫК	ПАРЗ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
УМРА	СҮННӨТ	✗	✓	✓	✓	✗	✗	✗

Ажылык сапарына чыкканга чейин чач-сакалды кыскартып, тырмактарды алып, кырынып-тазаланып жуунуу керек. Ихрамга чейин дене тазалыгы үчүн мүмкүн болсо гусул, болбосо даарат алуу зарыл.

Бул жерде Таматту ажылыгы жөнүндө маалымат берүү менен бирге Кыран жана Ифрад ажылыктарынын айырмачылыктарына да ишарат кылабыз. Таматту ажылыгын аткаргандар алгач умра кылып, ихрамдан чыгып, андан соң убагы келгенде кайра ажылык үчүн ихрамга киришет.

Микат жерлеринде же микатка чейин ихрамга кирүү жерлеринде ихрамга кирген адам умра үчүн ниет кылып, талбия айтат. Талбия төмөнкүчө айтылат: «Лаббайк, Аллахумма лаббайк. Лаббайка лаа шарийка лака лаббайк. Иннал хамда ван-ниймата лака валмулк, лаа шарийк лак». Андан соң эгер макрух убак болбосо, эки ирекет намаз окуйт.

Ниет кылып талбия айтуу менен ихрамдын тыйуу эрежелери башталган болот. Бул учурда эркектер тигиши бар кийим, баш кийим, байпак, бут кийим да кийе алышпайт. Аял кишилер бетин жаба алышпайт. Аялдар да, эркектер да чач-тырмагын, денесинен бир да кыл алышпайт.

Делебени козгоочу сөз-аракеттерден алыс болушу кажет. Жан-жаныбарларга, өсүмдүктөргө зыян бербеши керек.

Каабага барганда «Аллаху акбар! Лаа илааха иллаллаху валлаху акбар! Аллаху акбару ва лиллахил-хамд» деген соң, ар бир адам өз тилегин Жалгыз Аллага гана алакан жайа дуба кылат. Бул учурда парз намаз баштала элек болсо, дароо тавафты орундоо керек. Бул умра тавафы. Мында эркек адамдар оң ийинин ачык таштап тавафтын алгачкы үч айлануусунда бой көрсөткөн таризде жүрүшөт. Каабаны жети жолу айланган соң таваф намазы окулуп, дуба кылынат. Тавафты баштоо учурунда жана ар бир айланууда «хажарул-асвад»ка салам берилет.

Мындан кийин умра саайы орундалат. (Ифрад ажылыгын аткарган адам бул учурда кааласа ажылык саайын орундатат).

Саайдан кийин чачын алдырат. Муну менен ихрамдан чыгып, умра ибадаты аяктайт.

Андан соң ажылык үчүн кайрадан ихрамга киргенге чейин Меккеде ихрамсыз жүрүүгө болот. Мына ушул учур аралыгында ихрамдын тыйуулары жараксыз болуп эсептелет.

Убагы келгенде ажылык үчүн ихрамга кирүү керек.

Зулхижжа айынын 8-күнү (таврия күнү) багымдат намазынан тарта Минага баруу сүннөт.

Ажылыкка барган адам Арапа күнү күн чыккандан кийин Арафатка бет алат. Бул жерде бешим жана асыр намаздарын бешим намазынын убагында бириктирип окуйт.

Күн баткан соң Муздалифага жол тартат. Муздалифада шам жана куптан намаздарын куптан намазынын убагында бириктирип окуйт.

Майрам түнү (айттан мурунку түн) Муздалифада түнөп шайтанды таш бараңга алуу үчүн таш топтойт.

Багымдат намазы Муздалифада окулган соң Муздалифа вакфасын орундатат. Жерге жарык түшүп, күн чыкканга чейин Минага бет алат. Минадан Акаба жамрасына таш ыргытат. Акаба жамрасына таш ыргытканга чейин талбия айтылгандыктан, мындан кийин талбия айтылбайт.

Андан кийин Харам аймагында курмандык чалат.

Курмандык чалган соң чач алдыруу менен ихрамдан чыгат. Ошентип жыныстык катнаштан сырткаркы ихрамдагы тыйуу салынган жагдайлар аяктайт. Аял киши чачын түбүнөн эмес, учунан гана алдырат.

Ушул эле күнү Меккеге барып, парз болгон Зыярат тавафын орундатат. Зыярат тавафынын убагы айттын алгачкы күнү багымдат намазынын убагы киргенден тарта айттын үчүнчү күнү күн батканга чейин уланат.

Буга чейин ажылык үчүн саай аткарылбаса, дароо аткарылышы керек.

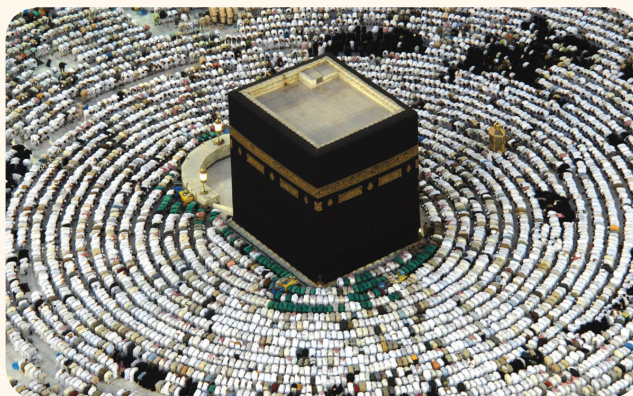
Айттын 2-3-күндөрү чак түштөн кийин кезеги менен кичи, орто жана Акаба жамраларына таш ыргытылат. Бул эки күнү тең чак түшкө чейин таш ыргытылбайт.

Жамрага таш ыргытып бүткөн адам айттын төртүнчү күнү багымдат намазынын убагы киргенге чейин Минадан чыгып кетиши абзел. Ал эми багымдат намазынын убагы кирген кезде Минада болгон адам 4-күнү дагы шайтанга таш ыргытышы керек.

Акырында сырттан келген ажылар коштошуу тавафын орундатышат.

Аялдардын ажылыкты аткаруудагы айырмачылыктары

Аялдар ажылык жана умраны эркектер сыяктуу эле аткарышат. Бирок төмөндөгү нерселер боюнча айырмаланышат:

1) Ихрамга киргенде кадимки эле көйнөк, байпак жана бут кийимдерин да кийишет. Баштарын жабышып, жүздөрүн ачык кармашат.

2) Талбия, такбир айтып жана дуба окуп жатканда үндөрүн бийик чыгарышпайт.

3) Таваф кылып жатканда ихрам оромолун ийиндеринен түшүрүп оронуппайт жана эркектер сыяктуу ылдам басышпайт.

4) Саай милдетин аткарып жатышканда жашыл жарыктуу устундардын арасынан жүгүрүшпөйт.

5) Ихрамдан чыгуу үчүн чачтарын түбүнөн алдырышпайт, учтарынан гана азыраак кыркып коюшат.

6) Этек кири келген аялдар ажылыктын тавафтан сырткаркы бардык милдеттерин орундатышат.

Мындай учурда аялдар кудум жана умра тавафын кыла электе Арафатта вакфа кылганга мажбур болсо,

- Ифрад ажылыгын аткаруу максатында бир гана ажылык үчүн ихрамга кирген болсо, этек кири токтогондон кийин зыярат жана коштошуу тавафын кылат. Кудум тавафын кылбаганы үчүн эч кандай жаза керек эмес, ажылыгы толук болот.

- Таматту ажылыгынын аткаруу максатында умра үчүн ихрамга кирген болсо, ажылык үчүн ниет кылып жана талбия айтып, умра ихрамын жокко чыгарат. Умра кылбаганы үчүн ифрад ажылыгын аткарган болуп эсептеле. Шүгүр курмандыгын чалышынын кереги жок.

- Кыран ажылыгын аткаруу үчүн ихрамга кирген болсо, анда умрасы бузулат жана Ифрад ажылыгын аткарган болот. Бирок ажылык милдетин аткаргандан кийин умраны каза кылат жана умраны жокко чыгаоганынан улам жаза курмандыгын чалат.

8.10. АЖАЛЫК МЕНЕН УМРАГА БАЙЛАНЫШТУУ АЙРЫМ МАСЕЛЕЛЕР

8.10.1. Хадий курмандыгы

Ажылык жана умра ибадаттары учурунда союлган курмандык мал-жандыктары жалпысынан «хадий» курмандыгы деп аталат. Хадий курмандыгы төмөнкүчө беш түргө бөлүнөт:

Шүгүр курмандыгы: Бул Таматту же Кыран ажылыгын аткаргандар үчүн важиб болгон курмандык. Шүгүр курмандыгы чач алдырганга чейин айттын алгачкы үч күн аралыгында харам аймагында чалынат. Шүгүр курмандыгын Харам аймагынын Мина деген жеринде чалуу абзел.

Нафил курмандыгы: Ажылык жана умра ибадаттарында Алланын ыраазылыгы үчүн нафил (өз ыктыяры менен кошумча) катары курмандыкка союлган мал.

Жаза курмандыгы: Ажылык же умранын важибтеринен бирин таштап кетүү, өз убагында орундата албай калуу же ихрамда тыюу салынган жагдайлардан кээ бирин жасоо учурунда жаза иретинде курмандыкка чалынган мал.

Ихсар курмандыгы: Ажылык же умра үчүн ихрамга киргенден кийин согуш, оор дартка тушугуу сыяктуу учурлардан улам ажылыгын же умра ибадатын орундата албай калган адамдан талап кылынган курмандык мал. Ихсар курмандыгы харам аймагында чалынышы керек.

Назир курмандыгы: Харам аймагында союуга убада кылынган курмандык. «Хадий» курмандыктары харам аймагында чалынышы кажет. Эгер харам аймагында чалынбаса, анын ичинен важиб болгон курмандыктар кайрадан харам аймагында чалынышы керек.

Шүгүр жана напил курмандыгынын этинен өз ээси да жесе болот. Ал эми жаза жана ихсар курмандыктарынын этинен ээси жана байлар пайдалана албайт. Анын эти кедей-кембагалдарга таратылат.

ХАДИЙ КУРМАНДЫГЫНЫН ОРДУНА ОРОЗО КАРМОО: Кедей болгондугу үчүн курмандык чалууга мүмкүнчүлүгү болбогон адам Хижаз аймагында айттан мурда үч күн, үйүнө кайткандан кийин жети күн орозо кармашы керек.

8.10.2. Ажылык жана умра учурунда тыюу салынган иштер

Ажылык жана умра үчүн ихрамга киргенден кийин аткарылышына шарият тарабынан тыюу салынган айрым иштер бар. Бул тыюу салынган иштер аткарылса, жазасын төлөө кылынат.

Ошол тыюу салынган иштин өзгөчөлүгүнө жараша жазалардын айрымдары бир кой же эчкини, айрымдары бир уй же төөнү курмандык чалууну талап кылышы мүмкүн. Ошондой эле садага берүүнү талап кылган иштер да бар.

Бул иштерди аткарууга тыюу салынганын билүү же билбөөнүн ортосунда эч кандай айырма жок. Ошондой эле буларды атайылап, жаңылыштык менен, унутуп калып, өз эрки менен же кысым менен кылуунун ортосунда да айырма жок.

8.10.2.1. Төө же уйду курмандык чалуунун талап кылган иштер:

1. Ихрамдан чыга электе жыныстык катнашка баруу.
2. Зыярат тавафын жунуп, айыз жана нифас абалында аткаруу.

8.10.2.2. Кой же эчки курмандыкка чалууну талап кылган иштер:

Булар ажылыктын важибтерин таштап кетүү, кечиктирүү, умараны бузуу же ихрам учурундагы тыюуларга баш ийбөө менен байланыштуу иштер болуп экиге бөлүнөт:

1. Ажылыктын важибтерин таштап кетүү же өз убактысынан кечиктирүүгө байланыштуулар:

1) Мийкат чегин ихрамга кирбестен өтүү. Эгерде ажылык же умрада зыярат кылына турган жерлерде эч нерсе кылбастан, кайрадан мийкат чегине кайтып келип ихрамга кирсе, анда эч кандай жазанын кереги жок.

2) Саай милдетин өтөп жатканда бардыгын, же болбосо жок дегенде төрт жолу барып-келүүнү орундатпай коюу.

3) Муздалифада вакфа кылууну себепсиз аткарбай коюу. Оору, карылык же элдин абдан көп болушунан улам Муздалифада вакфа кылбагандардан жаза талап кылынбайт.

4) Шайтанга таш ыргытпоо же бир күндө ыргытылышы керек болгон таштардын жарымынан көбүн ыргытпоо.

5) Зыярат же умра тавафынын акыркы үч айлануусун же бирөөнү гана аткарбоо.

6) Сырттан келген ажылардын коштошуу тавафын кылбай коюшу же көбүн, б.а. төрт же андан ашык айлануусун аткарбашы.

7) Зыярат же умра тавафын дааратсыз, коштошуу же кудум тавафын жунуп абалында кылуу. Зыярат жана умра тавафын дааратсыз, коштошуу же кудум тавафын жунуп абалда кылгандан кийин буларды гусул алып, кайрадан кылган кишиден жаза талап кылынбайт.

8) Арафаттан күн бата электе кетүү.

9) Зыярат тавафын себепсиз түрдө айт күндөрүнөн кийин кылуу.

10) Ихрамды чыгаруу үчүн Харам аймагынан башка жерде же айт күндөрүнөн кийин чачты жана сакал-мурутту алдыруу.

11) Тартипке баш ийбөө. Тактап айтканда Курман айттын биринчи күнү чоң шайтанга таш ыргытуу, курмандык чалуу жана чачты, сакал-мурутту алдыруу милдеттерин кезеги менен аткаруу – важиб. Бул кезек бузула турган болсо, жаза курмандыгы талап кылынат.

2. Ихрам тыюуларына баш ийбөө менен байланыштуулар:

1) Бир жолкуда жана бир жерде дененин же бир мүчөнүн бардыгына жыпар жыт сүйкөө.

2) Бир мүчөгө май сыйпоо, же болбосо сулуулук үчүн хына сыяктуу бир нерсе менен боёо. Дарылоо үчүн сыйпалган дары, дары май же жытсыз майлар үчүн эч кандай жазанын кереги жок.

3) Толук бир күн же түнү бою көйнөк, байпак же согончогу жабык бут кийим кийүү, башты жана жүздү жабуу.

4) Чач, сакал же дененин башка мүчөсүндөгү кылды алуу.

5) Бир жерде жана бир жолкуда тырмактардын бардыгын, же болбосо бир кол же бир буттун тырмактарынын бардыгын алуу. Өзүнөн өзү түшүп калган, же сынган тырмактар үчүн эч бир жазанын кереги жок.

6) Чач менен сакал-мурутту алдырып, ихрамдан чыккандан кийин, бирок зыярат тавафын кыла электе жыныстык катнашта болуу.

7) Ихрамга кирген мезгилде жыныстык катнашка жол ача турган кыймыл-аракеттерди жасоо. (Жубайын жыныстык каалоо менен өбүү, кучактоо, жыттоо жана тийишүү сыяктуу).

8.10.2.3. Садага берүүнү талап кылган иштер

1. Дененин кайсы бир мүчөсүнүн бардыгына эмес, бир бөлүгүнө жыпар жыт же май сүйкөө.

2. Ихрам учурунда сакалды же чачты төрттөн бир бөлүгүнөн аз алдыруу.

3. Толук бир күн же толук бир түндөн дагы аз бир убакыт тигилген көйнөк, согончокторду жапкан бут кийим кийүү, же башты жабуу.

4. Бир колдун же бир буттун тырмактарынын бир бөлүгүн, т.а. бештен азын алуу. Же болбосо бир кол же бир буттун тырмактарынын бардыгын башка-башка жерлерде же башка-башка мезгилдерде алуу. Мындай учурда ар бир тырмак үчүн өзүнчө садага берилиши керек.

5. Кудум, коштошуу же кайсы бир нафил тавафты дааратсыз аткаруу.

6. Коштошуу тавафын же саайдын төртүнчү шавттан кийинкилерин кем калтыруу. Аткарылбай калган ар бир шавт үчүн өзүнчө садага берилет. Ал эми кудум тавафында аткарылбай калган шавттар үчүн эч нерсенин кереги жок.

7. Шайтандарга жетиден кем таш ыргытуу. Кем болгон ар бир таш үчүн өзүнчө садага берилет.

8. Башка бирөөнүн чачын алуу.

Ихрамга кирген адам үчүн кургакта жашаган жаныбарларга аңчылыкка чыгууга болбойт. Эгер аңчылыкка чыгып бир жаныбарды кармаса, анын (колго түшүрүлгөн жаныбардын) нарк-баасына тете мал курмандыкка чалуу же кедейлерге ошол баада садага берүү зарылчылыгы туулат. Ар бир кедейге берилген садага битир садаганын өлчөмүнөн аз болбошу керек. Бул экөөнү тең аткара албаган адам ар бир садага үчүн бир күндөн орозо кармайт.

Чаян, жылан, чычкан, бит, кене, кирпи, кескелдирик өңдөнгөн зыяндуу жаныбарларды өлтүрүүдөн улам жаза талап кылынбайт.

Харам аймагында өзүнөн-өзү өсүп чыккан өсүмдүктөрдү өсүп турган учурунда жулган адам анын наркын кедейлерге төлөп бериши керек.

8.10.3. Ихсар

Ажылык жана умра ибадатын аткаруу үчүн ихрамга кирген соң согуш, оору сыяктуу тоскоолдуктардан улам ажылык же умра ибадаты толук аткарылбай калган учур «ихсар» деп аталат. Буга ажылыкты орундоого жолтоо болгон ар түрдүү тоскоолдуктун баары кирет.

Мына ушул себептерден улам ажылык ибадатын орундата албай калган адам харам аймагында бир майда жандык курмандыкка чалышы керек. Эгер Кыран ажылыгына ниет кылган болсо, эки майда жандык союшу кажет. Ал адам курмандык чалынган соң ихрамдан чыкса болот. Мындай учурда толук орундалбай калган ажылыгын же умрасын кийинки жылдары кайра орундатышы кажет.

8.10.4. Фаваат (Ажылыкты өткөрүп жиберүү)

Ажылык үчүн ихрамга кирген адам Арапа күнү вакфага жетише албай калса, ажылык убагын өткөрүп жиберген болот да, умра үчүн орундалышы зарыл шарттарды аткарып, ихрамдан чыгат. Бул ажылыгын кийинки жылдары аткарышы кажет.

8.10.5. Ажылык үчүн ордуна башка бирөөнү жөнөтүү

Ажылык парз экендигине карабастан аны орундата албаган киши көзүнүн тирүүсүндө ажылык парзы үчүн өзүнүн ордуна башка бирөөнү өкүл болушун осуят кылып калтырышы керек. Эгер мал-мүлкүнүн үчтөн бир бөлүгү ажылык үчүн башка бирөөнүн өкүл буолушуна жетсе, анда мураскору муну аткарууга милдеттүү. Эгерде жетпее осуятты аткарууга милдеттүү эмес.

Ал эми осуят кылбаган болсо, мураскорлору ажылык үчүн анын ордуна бирөөнү жиберүүгө милдеттүү эмес.

Ошондой болсо да мураскорлору ажылык парзын аткара албай калган ал киши үчүн ажылыкта сарптала турган каражаттардын бир бөлүгүн же бүт бардыгын өздөрү чыгарып бирөөнү өкүл кылып жиберүү аркылуу маркумду ажылык карызынан кутултса болот.

Хасам уруусунан бир аял коштошуу ажылыгында Азирети Пайгамбарыбызга келип:

– Оо, Алланын элчиси, пенделердин ажыга баруусу жөнүндөгү Алланын буйругу атам карып, алдан күчтөн тайып ат үстүндө жүрө албай калган кезинде келди. Анын атынан ажыга барсам ажылык карызынан кутула алабы? – деп сурады. Пайгамбарыбыз ага:

– *Ооба, кутула алат*, – деп жооп берди.⁷⁵

Дагы башка бир риваятта жухайна уруусунан бир аял Азирети Пайгамбарыбызга келип:

– Энем ажыга барууга ниеттенген эле, бирок ажыга бара албастан көзү өтүп кетти. Анын атынан барсам болобу? – деп сурайт. Пайгамбарыбыз ага:

– *Ооба, бар. Энеңин бирөөгө карызы болгон болсо, аны сен төлөп берет элең, туурабы? Андай болсо Алла Таалага болгон карызын да сен кайтарып бер*, – деп айткан.⁷⁶

Сунушталуучу адабияттардын тизмеси

1. Осман Нури Топбаш. Ажылык жана умра. – Бишкек: Башак, 2007. – 124 б.
2. Осман Нури Топбаш. Ислам Ыйман Ибадат. түрк тилинен которгондор: Ж. Кеңеш, К. Момуналиев, Б. Мурзараимов. – Бишкек: 2015. – 328 б.
3. Kemal Yıldız. İbadet ve Hayat. – İstanbul: Semerkand, 2012. – 440 б.
4. Абдурахман Хачкалы. Кыскача Ислам негиздери. түрк тилинен которгон: А.Молдогазиев жана Ш. Маматкулов. – Бишкек: 2008. – 328 б.
5. Лүтфи Шентүрк, Сейфеттин Языжы. Ислам илмихали. түрк тилинен которгон: М. Орозбаев жана Н. Молдалиева. – Анкара: Дин иштери башкармалыгы, 2010. – 593 б.
6. Hasan Serhat Yeter. Fıkıh (Hanefi Mezhebine Göre). – İstanbul: Erkam Yayınları, 2015. – 360 б.
7. Хадистердин негизинде Ислам 2: Хадистердин хадистер менен чечмелениши / которгон: С. Мырзаibraимов. – Бишкек: 2018. – 403-446-бб.

75. Бухарий, Хаж, 1-2.

76. Бухарий, Жазаус-сайд, 22.

ТЕКШЕРҮҮ ҮЧҮН СУРООЛОР

- Ажылык деген эмне?
- Ажылыкка баруунун максатын аят жана хадистер менен түшүндүрүп бергиле.
- Ажылыктын кандай түрлөрү бар?
- Ихрамга кирүүнүн жол-жоболору кандай?
- Тавафтын кандай түрлөрү бар?
- Ажылык менен умранын кандай айырмачылыктары бар?
- Ажылык жана умра учурунда кандай иштерди аткарууга тыюу салынат?
- Башка бирөөнүн ордуна ажылыкка барганга болобу?

ТЕСТ

- Төмөнкүлөрдүн кайсынысы ажылыктын парзы эмес?**
 - Ихрамга кирүү
 - Арафатта вакфа
 - Зыярат тавафы
 - Саай
- Төмөнкүлөрдүн кайсынысы ажылыктын важиби эмес?**
 - Шайтанга таш ыргытуу
 - Чач алдыруу
 - Муздалифада вакфа
 - Кутпалар
- Ажылык айларында умра жана ажылык ибадаттары үчүн өз-өзүнчө ихрамга кирүү жолу менен орундалган ажылык эмне деп аталат?**
 - Ифрад ажылыгы
 - Кыран ажылыгы
 - Таматту ажылыгы
 - Умра
- Төмөнкүлөрдүн кайсынысы умранын рукуну болуп эсептелет?**
 - Каабаны таваф кылуу
 - Саай
 - Ихрамга кирүү
 - Чач-сакалды алуу
- Ажылык же умра үчүн ихрамга киргенден кийин согуш, оор дартка тушугуу сыяктуу учурлардан улам ажылыгын же умра ибадатын орундата албай калган адамдан талап кылынган курмандык эмне деп аталат?**
 - Шүгүр курмандыгы
 - Жаза курмандыгы
 - Ихсар курмандыгы
 - Назир курмандыгы

КУРМАНДЫК ЧАЛУУ

БӨЛҮМДҮН ТЕМАЛАРЫ

1. КУРМАНДЫК ЧАЛУУНУН МААНИСИ
2. КУРМАНДЫК ЧАЛУУГА МИЛДЕТТҮҮ БОЛГОНДОР
3. КУРМАНДЫК ЧАЛЫНА ТУРГАН ЖАНДЫКТАР
4. КУРМАНДЫКТЫН ЧАЛЫНЫШЫ
5. НАЗИР ЖАНА АКЫЙКА КУРМАНДЫГЫ

БӨЛҮМГӨ ДАЯРДЫК

1. Куран аяттарынын негизинде курмандыктын тарыхын изилдегиле.
2. Эти желген жана желбеген жаныбарлар тууралуу маалымат издегиле.
3. Курмандык чалуу менен коомдук жардамдашуунун ортосунда кандай байланыш бар? Ой бөлүшкүлө

9.1. КУРМАНДЫК ЧАЛУУНУН МААНИСИ

Курмандык – бул белгилүү учурда белгиленген шарттардын негизинде Жаратканга жакындоо, Ага ибадат кылуу ниети менен союлган мал.

9.1.1. Курмандык чалуунун диндеги орду

Курмандык ааламдагы бардык жандуу-жансыздын ээси Алла Таалага тооба келтирүүнүн, Ал ыроологон ырыска-жакшылыктарга шүтүр кылуунун, ыраазычылыктын белгиси.

Ошондой эле курмандык кедейлер үчүн өзүнчө чоң жардам болот. Курман айткан башка учурларда ар күнү миндеген мал-жандык союлса да, андан кедейлер пайдалана албайт. Ал эми Курман айтта курмандыктын этинен эң көп кедейлер пайдаланат.

9.1.2. Курмандык чалуунун өкүмү

Белгиленген өлчөмдө мал-мүлккө ээ мусулман адам үчүн Курман айттын алгачкы үч күнүнүн биринде курмандык чалуу важиб болуп саналат. Куранда:

*«Эгеңе (сыйынын) намаз оку, курмандык чал».*⁷⁷

*«Курмандык мал-жандыктарын силер үчүн Алланын белгиси катары жсарттык...»*⁷⁸ деп айтылат.

Азирети Пайгамбарыбыз мындай дейт:

*«Мүмкүнчүлүгү жете туруп, курмандык чалбаган адам биздин мечитке жакындабасын»*⁷⁹.

Дагы бир хадисте:

«О, эл-журт! Ар бир үй-бүлөгө ар жыл үчүн бир курмандык чалуу керек» делет.⁸⁰

9.2. КУРМАНДЫК ЧАЛУУГА МИЛДЕТТҮҮ БОЛГОНДОР

Төмөнкү шарттарга жооп берген адам үчүн курмандык чалуу важиб болуп эсептелет:

1. Мусулман болуу .
2. Акыл-эси соо, балагатка жеткен болуу.
3. Сапар учурунда болбоо.
4. Айт күндөрү негизги муктаждыктарынан тышкары курмандык чалуу мүмкүнчүлүгүнө ээ болуу. Тагыраак айтканда, эң азынан 80 грамм алтын өлчөмүндө мал-мүлккө ээ болуу.

77. Кавсар сүрөсү, 2.

78. Хаж сүрөсү, 36.

79. Ибн Маажжа, Адахи, 2.

80. Тирмизи, Адахи, 18.

9.3. КУРМАНДЫК ЧАЛЫНА ТУРГАН ЖАНДЫКТАР

КУРМАНДЫК ЧАЛЫНА ТУРГАН ЖАНДЫКТАРДЫН ЖАШЫ	
КУРМАНДЫКТЫН ТҮРҮ	ЖАШЫ
Кой, эчки	1
Уй	2
Төө	5

Курмандык кой, эчки, төө жана уй түрлөрүнөн гана чалынат. Буйволдор да уй тукумуна кирет. Курмандыктын жашы боюнча төмөнкү шарттар талап кылынат: кой-эчки 1 жаш болушу керек. Эгер 8 айлык козу 1 жашка чыккан токтудай тулку бою ири жана семиз болсо, аны курмандыкка чалууга уруксат берилет. Уй түрү эки жашты толуктап үчүнчү жылга кирген болушу кажет. Ал эми төө беш жашка толгон болушу керек.

Жапайы жаныбарларды, анын ичинде жапайы уй тукумун, кийиктерди жана тоок-өрдөк сыяктуу канаттууларды курмандыкка чалууга болбойт.

Курмандык – өзүнчө ибадат. Аны аткаруу таризин Азирети Мухаммед Пайгамбарыбыз өзү көрсөтүп кеткен. Мына ошол көрсөтмө боюнча гана союлган мал курмандык болуп саналат.

Мал-жандыктардын курмандыкка тоскоолдук жараткан кемтиктери

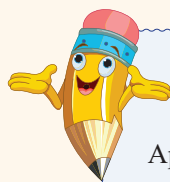
Мал-жандыктын курмандыкка жооп беришине негизинен төрт жагдай тоскоолдук жаратат. Демек, бир көзү сокур, ылаңы бар, аксак же көтөрүм мал курмандыкка жарабайт.

Мына ушул жагдайларга салыштырма жолу менен аныкталган кошумча кемтиктер төмөнкүлөр: көпчүлүк тишинин жок болушу, кулактарынын кесик болушу, бир же эки мүйүзүнүн тең түбүнөн жок (сындырылган) болушу, куйругунун жартысынан көбү жок болушу, эмчегинин учтары кесик болуу. Мындай кемтиктер мал-жандыктын курмандыкка чалынышы үчүн тоскоолдук жаратат.

9.4. КУРМАНДЫКТЫН ЧАЛЫНЫШЫ

9.4.1. Курмандык чалуунун убактысы

Курман айттын биринчи, экинчи жана үчүнчү күндөрү курмандык чалууга болот.

МААЛЫМАТ БУРЧУ

Арапа күнү жана курман айттын үчүнчү күнүнөн кийин союлган мал-жандыктар курмандык болуп эсептелбейт

Курмандыкты биринчи күнү чалуу абзел. Айт намазы окулган жерлерде курмандык айт намазынан мурда союлбашы керек. Бул – Азирети Мухаммед (саллаллаху алейхи васаллам)

Пайгамбарыбыздын буйругу. Айт намазы окулбаган жерлерде айт күнү багымдат намазынын убагынан баштап курмандык чала берсе болот. Курмандыкты айттын үчүнчү күнү күн батканга чейин чалууга мүмкүн.

9.4.2. Курмандыктын чалынышы

Алгач курмандык малды союла турган жерине жулкуп-улкубай алпаруу кажет.

Малды мүмкүн болсо өз ээси сойгону дурус. Мүмкүн болбосо дайындаган өкүлү сойот. Малды сойо турган адам курмандыкты кыбыла тарапка карата жаткырып, **«Бисмиллахи Аллаху акбар!»** деп мууздайт. Курмандыктын ээси жанында туруп төмөнкү аятты окуйт: **«Инна солаатий ва нусукий ва махиаайа ва мамаатий лиллаахи роббил-ааламийна лаа шарийка лаху»**.⁸¹ Аяттын маанисин дуба иретинде да айтса болот. Аяттын мааниси төмөнкүчө: *«окуган намазым, курмандыгым жана башка ибадаттарым, жашоо-өмүрүм жана өлүмүм ааламдардын эгеси Алла Таала үчүн гана. Анын эч бир шериги жок»*

Шариятка ылайык мууздоо үчүн мал-жандыктын дем алуу түтүгүн, кекиртегин жана бул экөөнүн жанында орун алган эки кан тамырды (күрөө тамыр) кесүү зарыл.

Малды өткүр бычак менен мууздап, жаны чыкканга чейин башы денесинен бөлүнбөшү керек. Ошондой эле жаны чыкканга чейин терисин сыйрыбай туруу зарыл.

Мал-жандыкты кыбыла тарапка каратып мууздоо сүннөт болуп эсептелет. Уй жана кой түрү сол ыптасынан жаткырылып, ал эми төө алдынкы сол буту байланып өйдө турган калыбында мууздалат.

9.4.3. Курмандыктын эти жана териси

Курман айтта союлган курмандык малдын этинен өз ээси да, башка адамдар да пайдалана алат.

Курмандыктын этин үчкө бөлүп, анын бир бөлүгүн үй-бүлөсүнө калтырып, экинчисин жорозолдошторуна, үчүнчү бөлүгүн кедей-кембагалдарга таратуу мустахап болуп саналат. Муктаж болсо, эттин бардыгын өз үй-бүлөсүнө калтырса да болот. Кааласа, бардыгын кайыр-садага кылып жиберүү да мүмкүн.

Курмандыкты ээсинин атынан сатууга же ээсине киреше алып келчү башка бир нерседе колдонууга шариятта уруксат берилбейт. Курмандыктын этин же терисин өз ээси сатса, андан түшкөн акчаны кайыр-садага кылышы керек.

Касапчынын акысы курмандыктын этинен берилбейт. Ага өзүнчө акча төлөп берүү кажет.

Курмандыктын терисинен жайнамаз ж.б. жасоого болот. Курмандыктын этинен мусулман эместерге да берсе болот.

81. Анаам сүрөсү, 162.

9.5. НАЗИР ЖАНА АКЫЙКА КУРМАНДЫГЫ

9.5.1. Назир курмандыгы

Кайсыдыр бир ибадат түрү милдеттүү болбосо да, аны Алланын ыраазылыгы үчүн аткарууга сөз берүү – назир деп аталат. «Уulum окууну бүтсө бир кой курмандыкка чалам» деп Аллага сөз берүү сыңары. Бул шартка байланган назир болуп эсептелет. Жөн эле «Алла Тааланын ыраазычылыгы үчүн бир кой курмандык кылам» десе, бул шартка байланбаган назир болуп эсептелет.

Назир Алла Таалага сөз берүү маанисин туюнткандыктан аны орундатуу – важиб болуп саналат. Куранда:

“Алар (мусулмандар) айткан убадаларын (Алла үчүн жасаймын деп өз ара убада кылып койгон курмандыгын) аткарышсын” деп айтылат.⁸²

Назир кылынган курмандыктын этинен өз ээси, балдары, ата-энеси, жубайы пайдаланууга болбойт. Назир курмандыгынын этин кедей-кембагалдарга таркатуу керек.

9.5.1.1. Назирдин шарттары:

Назирдин жарамдуу болушу үчүн төмөнкү шарттар талап кылынат:

1. Назир кылган адам акыл-эси соо, балагатка жеткен болушу керек.
2. Назир кылынган иш парз же важиб ибадаттардын түрүнөн болушу зарыл. Нафил (милдеттүү эмес, кошумча) намаз окууга, орозо кармоого, курмандык чалууга сөз берүү сыяктуу.
3. Назир кылынган ибадат даарат же тилават саждасы сыяктуу башка бир ибадаттын карамагына кирбеши керек. Себеби тилават саждасы Курандын белгилүү тилават аяттары окулган учурда гана важиб болот. Ал эми даарат бул намаз үчүн даярдык ибадаты болуп саналат.
4. Назир кылынган иш назир кыла турган адам үчүн парз же важиб болбошу кажет. Демек, «Бүгүн Алла ыраазылыгы үчүн бешим намазын окуйм» деп айтуу назирге кирбейт. Анткени бешим намазын окуу мусулман баласы үчүн ансыз да парз.
5. Назир кылынган иш күнөө иштерден болбошу керек.
6. Назир садага иретинде болсо, бирөөнүн мүлкү болбошу кажет.

82. Хаж сүрөсү, 29-аят.

9.5.2. Акыйка курмандыгы

Жаңы төрөлгөн наристе үчүн Жараткан Аллага шүгүр келтирүү максатында союлган мал «акыйка курмандыгы» деп аталат. Акыйка курмандыгы мубах болуп эсептелет.

Акыйка курмандыгын наристе 7 күндүк болгондо чалуу мустахап.

Ошону менен бирге акыйка курмандыгын бала жети жашка чыкканга чейин чалса да болот.

Наристенин төрөлүшүнүн 7-күнү балага ысым берүү, чачын алып, анын өлчөмүндө алтын же күмүш садага кылуу абзел.

Акыйка курмандыгына да курмандыкка жараган малдардан чалынат.

Акыйка курмандыгынын этинен касапчы, курмандык чалган адамдын үй-бүлөсү, тууган-туушкандары пайдаланса болот. Андан кедей-кембагалдарга да берүү мүмкүн.

Сунушталуучу адабияттардын тизмеси

1. Осман Нури Топбаш. Ислам Ыйман Ибадат. түрк тилинен которгондор: Ж. Кенеш, К. Момуналиев, Б. Мурзараимов. – Бишкек: 2015. – 328 б.
2. Kemal Yıldız. İbadet ve Hayat. – İstanbul: Semerkand, 2012. – 440 б.
3. Абдурахман Хачкалы. Кыскача Ислам негиздери. түрк тилинен которгон: А.Молдогазиев жана Ш. Маматкулов. – Бишкек: 2008. – 328 б.
4. Лүтфи Шентүрк, Сейфеттин Языжы. Ислам илмихали. түрк тилинен которгон: М. Орозбаев жана Н. Молдалиева. – Анкара: Дин иштери башкармалыгы, 2010. – 593 б.
5. Hasan Serhat Yeter. Fıkıh (Hanefi Mezhebine Göre). – İstanbul: Erkam Yayınları, 2015. – 360 б.
6. Хадистердин негизинде Ислам 2: Хадистердин хадистер менен чечмелениши / которгон: С. Мырзаibraимов. – Бишкек: 2018. – 595-622-бб.

ТЕКШЕРҮҮ ҮЧҮН СУРООЛОР

- Курмандык чалуу деген эмне?
- Курмандык чалуунун максатын аят жана хадистер менен түшүндүрүп бергиле.
- Курмандык чалуунун кандай түрлөрү бар?
- Курмандык чалууга жарай турган мал-жандыктар кайсылар?
- Курмандыктын эти кандайча бөлүштүрүлөт?
- Назир курмандыгы деген эмне?
- Акыйка курмандыгы качан чалынат?

ТЕСТ

1. Курмандык чалуунун өкүмү кандай?
А) Парз айн
Б) Парз кифая
В) Важип
Г) Сүннөт
2. Курмандык кайсы күнү чалынбайт?
А) Арапа күнү
Б) Айттын биринчи күнү
В) Айттын экинчи күнү
Г) Айттын үчүнчү күнү
3. Төмөнкүлөрдүн кайсынысы курмандыкка жарабайт?
А) Кой
Б) Уй
В) Төө
Г) Жылкы
4. Курмандыкка чалына турган кой канча жаштан жогору болушу керек?
А) Алты айлык
Б) Бир жаш
В) Эки жаш
Г) Үч жаш
5. Жаңы төрөлгөн наристе үчүн Жараткан Аллага шүгүр келтирүү максатында союлган мал эмне деп аталат?
А) Шүгүр курмандыгы
Б) Хадий курмандыгы
В) Акыйка курмандыгы
Г) Назир курмандыгы

АДАЛ ЖАНА АРАМДАР

БӨЛҮМДҮН ТЕМАЛАРЫ

1. АДАЛ ЖАНА АРАМ МЕСЕЛЕСИНДЕ НЕГИЗГИ ЭРЕЖЕЛЕР
2. ТАМАК-АШ, ИЧИМДИК
3. АҢЧЫЛЫК
4. КИЙИМ-КЕЧЕ
5. ЖАСАНУУ
6. ҮЙ БУЮМДАРЫ
7. КӨҢҮЛ АЧУУ
8. КАСАМ ЖАНА НАЗИР

БӨЛҮМГӨ ДАЯРДЫК

1. Адал жана арамдардын мусулман адамдын жашоосундагы орду кандай? Ой бөлүшкүлө.
2. Адал жана арам тууралуу аяттарды изилдегиле.
3. Арам иштердин жеке жана коомдук жашоого тийгизген таасирлери тууралуу ой бөлүшкүлө.

10.1. АДАЛ ЖАНА АРАМ МАСЕЛЕСИНДЕ НЕГИЗГИ ЭРЕЖЕЛЕР

Тыюу салынбаган бардык нерсе адал: Кандайдыр бир нерсеге тыюу салган аят же хадис болмоюнча ал нерсенин арам экенин айтууга болбойт. Азирети Пайгамбарыбыз (саллаллаху алейхи ва саллам) мындай деген:

*“Адал – Алла Тааланын Китепте (Куранда) уруксат бергени, арам – Алла Тааланын Китепте (Куранда) тыюу салганы. Ал эми унчукпаганы – Анын жакшылыгы катары силерге берген уруксаты”.*⁸³

Адал кылуучу да, арам кылуучу да Алла Таала: Эч бир пенденин бир нерсени адал же арам кылууга укугу жок. Адал жана арам кылуу бир гана Алла Таалага таандык. Ал эми пайгамбарлардын бул туурасында айткандары Алла Тааланын өкүмүн адамдарга жеткирүү, түшүндүрүү гана болуп эсептелет. Аятта мындайча айтылат:

*“Тилиңер: “Бул – арам, бул – адал”, – деп жалган сыпаттаганын айтпагыла . Анда Аллага жалаа жапкан болосуңар. Чындыгында, Аллага жалган жалаа жапкандар (азаптан) кутулушпайт”.*⁸⁴

Арамга муктаж болбогондой санда адал бар: Ислам дини пайдалуу болгон жана адамдар муктаж болгон эч нерсени арам кылган эмес. Арам кылынгандар – зыяндуу болгондор же пайдасынан зыяны көп болгондор.

Арамга алып бара турган нерселер да арам: Жаман жана зыяндуу иштердин алдын алуунун эң жакшы ыкмасы аларга алып баруучу кыймыл-аракеттерге да чектөө киргизүү болуп эсептелет.

Жакшы ниет арамды адал кылбайт: Арам ишти жакшы ниет менен аткарууга да жол берилбейт. Мисалы, мечит куруу үчүн уурулук же алдамчылык менен акча табуу сыяктуу.

Күмөндүү нерселерден да алыс болуу керек: Ислам дининде арам да, адал да ачык-айкын көрсөтүлгөн. Булардан сырткары айрым күмөндүү нерселер да бар. Хадисте мындайча айтылат:

*“Адал – ачык-айкын. Арам да ачык-айкын. Бул экөөнүн ортосунда шектүү нерселер бар. Аны көп адамдар билбейт. Эгерде ким шек-күмөндүү нерселерден сак болсо, анда ал динин жана аброюн коргогон болот. Ким шек-күмөндүү нерселерге түшсө, анда ал арамга жакындайт. Мунун мисалы коруктун айланасында (малын) кайтарып жүргөн койчудай корукка түшүшү мүмкүн. Албетте ар бир падышанын коругу бар. Чындыгында Алла Тааланын коругу – бул анын тыйган нерселери”.*⁸⁵

Арам – бардык жерде арам: Мусулман адам мусулмандардын арасында жашаса да, мусулман эместердин арасында жашаса да, шарият арам кылган нерселерден алыс болуусу талап кылынат.

83. Тирмизий, Либас, 6.

84. Нахл сүрөсү, 116-аят.

85. Тирмизий, Буйу, 1.

Зарылчылык учурунда арамдар адал деп эсептелет: Ислам дини – жеңилдиктердин дини. Бир киши аргасыздыктан улам арам болгон бир нерсени жесе же болбосо бир ишти аткарууга мажбур болсо, аны адал деп эсептебөө шарты менен муктаждыгына жете турганчалык өлчөмдө арам нерседен пайдаланса болот, бул күнөө болуп эсептелбейт. Куранда мындай деп айтылат:

“Ал силерге өлүктүн этин, канды, чочконун этин, Алланын ысмы аталбастан союлган малдардын этин жешти арам кылды. Ким бузуку болбогон, чектен ашпаган абалда аргасыз болсо, анда – ал күнөө болбойт. Анткени Алла – Кечиримдүү, Боорукер.”⁸⁶

10.2. ТАМАК-АШ, ИЧИМДИК

10.2.1. Тамак-аштар

10.2.1.1. Кургакта жашаган жаныбарлар:

- Эти желбеген жаныбарлар:

1. Чочко: Куранда турган турпаты менен ыплас делген жана арам деп эсептелген нерселердин эң башында чочко эти турат. Чочко турган турпаты менен арам болгондуктан анын эти да, териси да колдонулбашы кажет. Чочконун терисин кандайдыр бир тазалоо жолу менен да тазалоого болбойт.

2. Алла Тааладан башка бирөөнүн аты менен мууздамалган мал-жандыктар: Адал деп эсептелген жаныбар этинин адал болушу үчүн аны мууздоо учурунда Алланын атын оозануу зарыл. Малды Алланын атын атайын оозанбай туруп мууздоо же Алладан башка бирөөнүн аты менен мууздоо мал этинин арам болушуна түздөн-түз таасир этет. Малды Алладан башка бирөөнүн аты менен мууздоо – ширк болуп эсептелет. Себеби Алла Таала буга кескин түрдө тыюу салган. Жаратуучу, адамга ырыска ыроолоочу Жалгыз Алла Таала болгондуктан Анын атын айтуу кажет.

3. Тарп: Ислам дининде белгиленген тариз менен мууздамалган, өзүнөн-өзү өлүп калган же башка жаныбарлар тарабынан өлтүрүлгөн жаныбарлар тарп болуп эсептелет. Сууга чөгүп кеткен, муунтулуп өлтүрүлгөн, мууздамалбай өлтүрүлгөн, жардан кулап өлгөн, жырткыч айбандар тиш салып өлтүргөн жаныбарлар арам болуп эсептелет.⁸⁷

Ошондой эле адал мал болсо да, тирүүлөй малдын бир жеринен кесилип алынган эт тарп өкүмүнө кирип, арам болуп саналат.

4. Үстүнкү жана алдыңкы төрт узун тиши менен тиш салган жана коргонгон айбанаттардын эти желбейт. Буга мышык, ит, карышкыр, арстан, жолборс, барс, маймыл, чөө, түлкү, тыйын чычкан ж.б.у.с. жаныбарлар кирет.

5. Ири тумшуктуу бүркүт, ителги, куш, үкү, жору, айры куйрук, ылаачын, турумтай сыяктуу жырткыч канаттуулар жана тарп жеген карга, кузгун сыяктуу канаттуулардын эттери да арам болуп эсептелет.

6. Чычкан, жылан, чаян, кирпичи, чымын-чиркей, жөргөмүш, ташбака, кескелдирик, үлүл сыяктуу жаныбарлар желбейт.

7. Эшектин жана качырдын да эти желбейт.

- Эти желген жаныбарлар:

86. Бакара сүрөсү, 173-аят, Маида сүрөсү, 145-аят, Нахл сүрөсү, 115-аят.

87. Маида сүрөсү,

Бул жерде адал болгон жаныбарлардын бир бөлүгү гана көрсөтүлөт. Адал жаныбарлар муну менен гана чектелүү эмес.

1. Уй, топоз, кой, эчки, төө, тоок, коен, өрдөк, каз, үндүк сыяктуу үй жаныбарлары.
2. Кийик, тоо эчки, жейрен, аркар, кулжа, зебра жана жапайы уй түрүндөгү жаныбарлар.
3. Көгүчкөн, бөдөнө, кекилик сыяктуу канаттуулар.
4. Жылкынын эти адал.

Эти желген жаныбарлардын төмөндөгү жети мүчөсү желбейт:

1. Каны,
2. Табарсыгы,
3. Жыныстык мүчөсү,
4. Эркектик жумурткасы,
5. Жатыны,
6. Өтү
7. Бездери.

10.2.1.2. Сууда жашаган жаныбарлар

1. Сууда балык түрүнөн болгон жаныбарлардын баары адал болуп эсептелет. Ашкере ысыктан же ашкере сууктан же болбосо суунун тартылып соолуп кетишинен улам өлгөн балыктар да адал. Ошону менен бирге өзүнөн-өзү өлүп калган жана эмне себептен өлгөндүгү белгисиз балыктарды жегенге болбойт.

2. Балык түрүнөн сырткаркы суу жаныбарлары желбейт. Суу ташбакасы, мидия, суу жылан, крап сыяктуулар.

3. Сууда да, кургакта да жашаган жаныбарлар желбейт. Курбака, ташбака, крокодил, жылан сыяктуулар.

10.2.2. Ичимдиктер жана баңги заттар

Ислам дини адамды мас кылган, акыл-эстен алган, нерв системасын бузган нерселерге тыюу салган:

“Эй, момундар! Арак, кумар, (сыйынуу үчүн) кадалган таштар жана жаанын огу менен төлгө тартуу – шайтандын ыплас иштери. Андан сактангыла! Мүмкүн кутулаарсыңар. Чындыгында, шайтан аракта, кумарда ортолоруңарга душмандык, же кек салып, Алланы эскерүүдөн жана намаздан тосууну каалайт. Ошондой болсо да тыйылбайсыңарбы?!”⁸⁸

1. Адамды мас кылган бардык ичимдиктер арам:

Азирети Пайгамбарыбыз (саллаллаху алейхи ва саллам) бул багытта мындай деп айткан:

«Адамды мас кылган бардык ичимдик шарап. Ал эми шарап – арам!»⁸⁹

2. Көбү мас кылган ичимдиктин азы да арам:

88. Маида сүрөсү, 90-91-аят.

89. Бухари, Адаб, 80; Муслим, Ашриба, 73.

Көп ичкенде мас кылган ичимдиктерден аз ичкенге да тыюу салынган. Башкача айтканда, мас кылбаганчалык денгээлде аз-маз ичип койгонго да болбойт. Азирети Пайгамбарыбыз (саллаллаху алейхи ва саллам) мындай деген:

«Көбү адамды мас кылган нерсенин азы да арам!»⁹⁰

3. Мас кылган ичимдиктерди алып-сатуу да арам:

Ислам дини мас кылуучу ичимдиктердин соодасына да тыюу салган. Азирети Пайгамбарыбыз (саллаллаху алейхи ва саллам) мындай деген:

“Мас кылуучу ичимдик жасаганга, жасатканга, ичкенга, алып келгенга, алып келтиргенга, таратканга, сатканга, андан түшкөн акчаны эсегенга, сатып алганга жана сатып алдырганга Пайгамбар каргыш айткан”⁹¹

4. Арак ичилген жерде отуруу да арам:

Пайгамбарыбыз (саллаллаху алейхи ва саллам) мындай деген:

“Алла Таалага жана акыретке ишенген киши мас кылуучу ичимдик турган дасторконго отурбасын”⁹²

5. Мас кылуучу ичимдик менен дарыланууга да тыюу салынган:

Тарык б. Сувайд ал-Жуфий Азирети Пайгамбарыбыздан (саллаллаху алейхи ва саллам) шараптын өкүмүн сураганда Пайгамбарыбыз ага шарапка тыюу салынганын айтат. Тарык ага:

– Мен аны дарылык үчүн жасайм,– дейт. Пайгамбарыбыз:

– Ал дары эмес, дарт!– деп жооп берген.⁹³

6. Баңгизаттарды колдонуу да арам:

Апийим, геройн, кокаин жана марихуана сыяктуу баңгизаттарды колдонууга тыюу салынган. Себеби булар да ичимдик сыяктуу адамдын акыл-эсин начарлатып, ден соолугуна зыян берет.

10.2.3. Тамеки чегүү

Тамеки чегүүнүн арам экендиги тууралуу Куран да, сүннөттө да эч кандай өкүм кездешпейт. Ошондуктан аалымдар мунун макрух экендигин айтышкан.

Алла Таала Куранда мындай дейт:

“Өзүңөрдү өз колуңар менен коркунучка тааштабагыла”⁹⁴

“Өзүңөрдү өзүңөр өлтүрбөгүлө”⁹⁵

Тамеки адамдын ден соолугуна зыян берет. Ошону менен бирге айлана-чөйрөдөгү адамдарга да анын зыяны тийбей койбойт.

10.3. АҢЧЫЛЫК

Аңчылык боюнча Ислам дини айрым эреже-шарттарды белгилеген:

1. Аңчылык кылуучу киши шарият боюнча мал союуга ылайык болуусу керек.

90. Абу Давуд, Ашриба, 5.

91. Тирмизий, Буйу, 58, Ибн Мааж, Ашриба, 6.

92. Тирмизий, Адеп, 43.

93. Мислим, Ашриба, 12.

94. Бакара сүрөсү, 195-аят.

95. Ниса сүрөсү, 29-аят.

Башкача айтканда, мусулман же «ахли китаптан» болгон адамдын уулап келген жаныбарларын жегенге болот. Ал эми бутпарастардын, атейистердин, кайырдиндердин колго түшүргөн жандыгы желбейт. Ууга жараган бала, ууга чыгууга ниеттенген мас же акыл-эсинен ажыраган адамдын колго түшүргөн жандыгын жегенге болот.

2. Жапайы жаныбарга аңчылык кылуу учурунда аңчылык ниетинде болуу зарыл.

Тойлордо оюн куруу, жарышуу максатында өлтүрүлгөн же аңчылык үчүн тапталган жаныбар (ээси тарабынан жиберилбестен) өз алдынча кармаган жаныбардын эти желбейт.

3. Ууга чыккан адам курч бычагын ала чыгуусу керек.

Колго түшүрүлгөн жаныбарды дароо муздап, аны жарадар абалда көпкө алып жүрбөө зарыл.

4. Ууга чыккан адам ок чыгарар алдында, же атайын аңчылыкка тапталган жаныбарын (бүркүт, тайганын) кое берерде «бисмиллахир-рахманир-рахим» деп айтышы керек.

Унутуп калса, эч нерсе болбойт. Ал эми атайын билип туруп Алланын атын оозангысы келбесе, кармалган жаныбар желбейт.

5. Ууга чыккан адам ок чыгарган соң же бүркүт-тайганын коё бергенден кийин дароо аркасынан түшүүсү зарыл.

Эгер жаныбар колго түшкөн кезде тирүү болсо, аны дароо муздашы керек. Эгер бул учурда муздоо мүмкүнчүлүгү болуп туруп, аны муздабаса, анда анын эти желбейт.

6. Аңчылыкка даярдалган курал кескин курч же тешүүчү (м: мылтык, тапанча, жаа) болушу керек.

Жаныбарды уруп өлтүргөн курал менен аңчылыкка чыгууга болбойт. Себеби мындай курал менен өлтүрүлгөн жаныбардын эти желбейт.

7. Жараланган соң сууга түшүп түмчүгүп өлгөн же жардан кулап өлгөн жаныбарлардын эти желбейт.

8. Аңчылыкка тапталган жаныбар (мисалы, ит) менен кармалган жаныбардан эгер ит бир үзүм эт жеп алса, анда ал жаныбар адал болбой калат.

9. Колго түшүрүлгөн жаныбар адал жаныбарлардан болушу керек.

Эти желбеген жапайы жаныбардын кармалышы же мууздагышы аны адалдыкка чыгарбайт.

10.4. КИЙИМ-КЕЧЕ

10.4.1. Аврат жерлерди жабуу

Чоочун адамдын жанында мусулман баласы сөзсүз түрдө жаап жүрүүсү зарыл уяттуу жерлери «аврат» деп аталат.

10.4.1.1. Эркектердин авраты

Эркек адамдын авраты – киндиктен баштап тизеге чейинки аралык. Тизе да авратка кирет.

Азирети Пайгамбар (саллаллаху алейхи ва саллам) мындай деген:

*“Эркектердин авраты – киндиктен баштап тизеге чейин”.*⁹⁶

*“Тизе да аврат болуп эсептелет”.*⁹⁷

96. Ахмед б. Ханбал, 2-том, 187-бет.

97. Зайлай, Насбур-райа, 1-том, 297-бет.

10.4.1.2. Аялдардын авраты

- Чоочун эркек адамдарга карата аял үчүн аврат жерлер: колу, жүзү жана бутунун томуктан төмөн жагынан тышкары дене-бою эсептелет.

Азирети Мухаммед (саллаллаху алейхи ва саллам) мындай деген:

*«Балагатка жеткен кыздын колунан жана жүзүнөн сырткаркы жерлери чоочун адамга карата ачык болушу адал эмес».*⁹⁸

*«Алла Таала балагатка жеткен аялзатынын намазын жоолуксуз кабыл албайт».*⁹⁹

Демек, аял кишилердин жоолуксуз окуган намазы жараксыз болуп эсептелет.

- Аялзатынын чоочун аялзатына карата авраты – киндик менен тизеге чейинки аралыгы.

- Аялзатынын үйлөнүүгө мүмкүн эмес эркек жакын туугандарына карата мойну, башы, колдору тизеден төмөн жагы аврат болуп эсептелбейт.

10.4.2. Кийинүү

- Дене мүчөлөрү көрүнгүдөй даражада жука же тар кийим менен аврат жерлер жабык болбойт.

- Башка диндердин атрибуттары бар кийимдерди кийүү күнөө. Ислам дининин маанилүү эрежелеринен бири төмөнкүчө: Жашоо таризи, кийим-кече сыяктуу жагдайларда мусулмандар мусулман эместерге окшобошу керек. Мусулман баласы ыймандуу, адамгерчиликтүү адам. Ыймансыздарга окшоп өмүр кечирүүгө аракет кылбайт. Мусулман ар бир ишин билип жасайт.

- Исламда эркектердин аялдарга, аялдардын эркектерге окшошууга аракет кылууларына тыюу салынган. Эркек адам аялдын кийимин, аял эркектин кийимин кийбеши керек.

- Азирети Пайгамбарыбыздын (саллаллаху алейхи ва саллам) хадистеринде өзгөчө көңүл бурулган дагы бир жагдай – кийим мактанууга, бой көтөрүүгө, бирөөнү төмөн көрүүгө жол ачпашы керек. Пайгамбарыбыз (саллаллаху алейхи ва саллам) бой көтөрүп менменсинүү үчүн кийим кийүүгө тыюу салган.¹⁰⁰

10.5. ЖАСАНУУ

10.5.1. Эркектерге тыюу салынган нерселер

Мусулман эркек адам жибек кийим кийүүгө, алтын-күмүш жасалгаларын зыйнат-кооздук үчүн тагынууга болбойт. Азирети Пайгамбарыбыз (саллаллаху алейхи ва саллам):

«Алтын менен жибек үммөтүмүн эркектери үчүн арам, ал эми аялдарга адал кылынган» деген.¹⁰¹

Бирок күмүш шакек тагынууга уруксат берилет.

10.5.2. Татуировка, тиштердин көрүнүшүн өзгөртүү, каш тердирүү жана эстетикалык операция

Денеге сүрөт (татуировка) тарттыруу арам болуп эсептелет.

98. Абу Давду, Либас, 31.

99. Тирмизий, Солаат, 160; Ибни Мааж, Тахара, 132.

100. Бухарий, Либас, 1.

101. Абу Давуд, Хатам, 3; Тирмизи, Либас, 1.

Тиштерин өгөлөтүп суюлтуу жана олуттуу себеби жок туруп тиш тегиздетүү да уруксат берилбеген жагдайлардын катарына кирет.

Каш тердирүүгө да шариятта тыюу салынган. Бирок гормондук бузулуулардан улам чыккан беттеги түктөрдү жок кылууга уруксат берилет.

Пайгамбарыбыздын (саллаллаху алейхи васаллам) бир хадисинде мындай деп айтылат:

*“Алланын элчиси денесине сүрөт тарттырганга жана тартканга, сулуулук үчүн каиштарын тергенге жана тиштерин ичкертип, көрүнүшүн өзгөрткөнгө каргыш айткан”.*¹⁰²

Дарылануу максатында эстетикалык операцияга уруксат берилет. Бирок мындан башка максатта, мисалы, башкача көрүнүү, башкача жүз менен жүрүү, денеден карылыктан түшкөн бырыштарды жоготуу сыяктуу себептер менен эстетикалык операция кылдырууга болбойт. Себеби Азирети Пайгамбар (саллаллаху алейхи ва саллам) мына ушундай жол менен табигый тулку боюн өзгөрткөндөргө наалат айткан.¹⁰³

10.5.3. Парик кийүү

Парик кийүү табигый көрүнүштү өзгөртүп, көргөн адамдардын жаңылуусуна түрткү болот. Ошондуктан Ислам дининде парик кийүү туура эмес иш деп эсептелет.

Азирети Пайгамбар (саллаллаху алейхи ва саллам) кошумча чач улаганга жана парик кийгенге тыюу салганы хадистерде айтылат.¹⁰⁴

10.5.4. Чач жана сакалды бойоо

Ак түшкөн чачты бойоого уруксат берилет. Бирок бирөөнү (маселен, үйлөнө турган кызды) алдоо үчүн эркек адам ак түшкөн чачын карага бойогону туура эмес.

10.5.5. Чач кыскартуу

Абдуллах б. Умардан келген риваятта мындай деп айтылат:

Пайгамбарыбыз чачынын бир бөлүгү алынып, бир бөлүгү алынбаган бир баланы көрүп, мындай кылууга тыюу салды жана мындай деди:

*“Же чачты толугу менен алгыла, же толугу менен калтыргыла”.*¹⁰⁵

Абдуллах б. Умардан келген башка бир риваятта Азирети Пайгамбардын башты ала-була кылып кыскартууга тыюу салганы айтылат.¹⁰⁶

Азирети Алиден келген риваятта Азирети Пайгамбар аялдардын чачын эркектердикиндөй кылып кыскартышына уруксат бербегени айтылат.¹⁰⁷

10.5.6. Сакал

Сакал коюуга кескин түрдө буюрган аят же хадис жок. Бирок Азирети Пайгамбарыбыз (саллаллаху алейхи ва саллам) сакалды бир тутам коё берүүнү жана мурутту кыска алып жүрүүнү үмөтүнө сунуштаган.

102. Бухарий, Либас, 83.

103. Бухарий, Либас, 83-84.

104. Бухарий, Либас, 85.

105. Бухарий, Либас, 72.

106. Бухарий, Либас, 72.

107. Тирмизий, Хаж, 75.

Хадистердин биринде:

«Бутпарастарга (окиобой) каршы тургула! Сакалыңарды узартып, мурутуңарды кыскарткыла!»¹⁰⁸ деген.

Дагы башика хадистерде Азирети Пайгамбарыбыз (саллаллаху алейхи ва саллам) сакал коюу бул адамдын табиятынан жана пайгамбарлардын адаттарынан бири деп эсептеген. Мына ушул жагдайды эске алган айрым аалымдар сакал коюуну сүннөт катары кабылдашкан.

10.6. ҮЙ БУЮМДАРЫ

10.6.1. Алтын жана күмүш идиштер, жибек

Алтын-күмүштөн жасалган ашкана буюмдарын колдонууга эркектерге да, аялдарга да жол берилбейт. Демек, алтын-күмүштөн жасалган казандан, кеседен даам сызуу, алтын-күмүш кашык-вилка менен тамактануу арам болуп саналат.

Ал эми алтын-күмүштөн жасалган кооздук буюм жана айрым бир үй буюмдарын алууга жана сактоого уруксат берилет.

Жогоруда да айтылгандай, мусулман эркек адам жибек кийим кийүүгө, алтын-күмүш жасалгаларын зыйнат-кооздук үчүн тагынууга болбойт. Ал эми аялдарга мындай нерселерди колдонууга уруксат берилет. Бирок, жибек төшөнчү, жууркан, жаздык сыяктуу нерселерди аялдардын да, эркектердин да колдонуусуна тыюу салынат.

10.6.2. Эстелик

“Эстелик бар үйгө периштелер кирбейт”¹⁰⁹ “Кыямат күнү эң оор азапка кабыла тургандардын катарына эстелик жасагандар кирет”¹¹⁰ деген сыяктуу хадистер мусулмандардын үйүндө эстеликтин болушуна жана аны жасоого тыюу салат.

Жаш балдар ойногон куурчактар, жаныбар оюнчуктарга уруксат берилет.

10.6.3. Сүрөт

Сүрөт боюнча Ислам динин эреже-шарттары төмөнкүдөй:

- Сыйынылган нерселердин сүрөтүн тартуу жана колдонуу арам.
- Исламдын эрежелерине туура келбеген жылаңач сүрөттөрдү тартуу арам.
- Жандуулардын сүрөтүн тартууга болбойт.

Ал эми жансыз нерселердин, жараталыштын сүрөтүн тартууга жана колдонууга болот.

Ошондой эле фотоаппарат менен адамдын, жаныбарлардын, жаратылыштын сүрөтүн тартууга эч кандай тоскоолдук жок.

10.6.4. Ит багуу

Короо кайтарган, мал кайтарган жана аңчы иттерди багууга уруксат берилет. Ал эми кооздук үчүн үйдүн ичинде ит багууга тыюу салынган. Пайгамбарыбыздын хадистеринде ит багылган үйгө периштелердин кирбей турганы айтылат.

108. Муслим, Тахарат, 16.

109. Бухарий, Бадул-халк, 7.

110. Бухарий, Адеп, 75.

10.7. КӨҢҮЛ АЧУУ

10.7.1. Музыка

Азирети Пайгамбарыбыз (саллаллаху алейхи ва саллам) той-маарекелерде, майрамдарда шариаттын негизинде ыр ырдап көңүл ачууга уруксат берген.

Арам жолго чакырган, адептен тышкаркы сөздөр камтыган, Исламдын дөөлөттөрүн төмөн түшүргөн, уят-сыйыттан сырткаркы ырлар чоң күнөө (арам) болуп эсептелет. Арам ишке себеп болгон нерсе да арам.

Ислам дини адамды жакшылыкка, биримдикке, тынчтыкка үндөгөн, элжер, ата-мекен, ыйман жөнүндөгү ырларды ырдап көңүл ачууга уруксат берет.

Тарыхта мусулмандар музыканы өзүнчө шыпаа каражаты катары дагы колдонушкан. Демек, мына ушул сыяктуу жакшылыкка (анын ичинде ыймандуулукка, ак жолго түшүүгө) себеп болгон ырлар да жакшы.

10.7.2. Той-маарекелер

Ислам дининде шариатка ылайык келген чакта көңүл ачууга жол берилет.

Бири-бирине чоочун (б.а. үйлөнүүгө жол берилген) эркек-аялдар бир жерде отуруп ойноп-күлүп, ырдап-бийлеп көңүл ачууларына тыюу салынат. Ошондой эле мелдешүү таризиндеги оюндар да шариатка ылайык келбейт. Мусулман адам адаттагыдай эле, көңүл ачууда да арам нерселерден оолак болот.

10.7.3. Спорттук оюндар

Ислам дининде жалпысынан спортко уруксат берилет. Азирети Пайгамбарыбыз (саллаллаху алейхи ва саллам) негизинен жүгүрүү, күрөш, жебе тартуу сыяктуу спорт тармактарына үндөгөн.

Ал эми кайсыдыр бир адамга же жаныбарга кордук көрсөткөн, зыян берген жана копол спортторго шартиятта уруксат берилбейт. Маселен, буга жаныбарларды уруштуруу (короз тебиштирүү), жаныбар менен адамды, адам менен адамды мушташтыруу (бокс) сыяктуу спорт оюндары кирет.

10.7.4. Кумар

Ислам дининдеги чоң күнөөлөрдүн бири – кумар ойноо. Исламда адал киреше табуу жолдору белгилүү. Мусулман адам өз маңдай тери менен иштеп, эмгек кылып акча табат.

Ислам шанска таянган (лотерея сыяктуу) оюндарды арам кылган. Ошондуктан ислам аалымдары мындай оюндардын баары кумарга кирерин баса белгилешкен. Бүгүнкү күнү кеңири кулач жайган лотерея, оюн автоматтары, «картошка» оюндарынын баары кумарга кирет. Мындан сырткары ат жарыш, биллиард сыяктуу спорт түрлөрүнө карата шанс оюндары (мисалы, эки адамдын ортосундагы мелдешүү же ставка коюшуу) да кумарга кирип, арам болуп эсептелет. Кумар ойноо, ойнотуу жана мындай жерлерден акча табуу чоң күнөө. Куранда төмөнкүчө айтылат:

«О, момундар! Арак, кумар, (сыйынуу үчүн) орнотулган таштар жана жаанын огу менен төлгө тартуу – шайтандын ыплас иштери. Мындан сактангыл! Мүмкүн кутулаарсыңар. Шайтан арак, кумар менен ортоңорго кек салып от жагып, Алланы эскерүүдөн жана намаздан тосууну каалайт...».¹¹¹

111. Маида сүрөсү, 90-91-аят.

Кумар дин Исламда өзгөчө баса белгиленген адал киреше табуу, адам укугу, акыйкат, адилеттүүлүк сыяктуу жагдайларга түк дал келбейт. Кумар – бул эч кандай эмгек кылбастан башка адамдардын акыларын жөн жерден алуу. Бүгүнкү күнү кумардын түрү абдан көбөйүп көптөгөн адамдарды өз таасирине алып коомдук көйгөйлөрдү жаратып жаткан чакта мындай жолдордон оолак болуу ар бир адам үчүн өтө маанилүү.

10.8. КАСАМ ЖАНА НАЗИР

10.8.1. Касамдын мааниси

Бир ишти аткарып-аткарбоого өзүнүн чечкиндүүлүгүн бекемдөө жана буга башкаларды ынандыруу максатында сөзүнө Алла Тааланын ысым же сыпаттарын кошуп айтып, айткан сөзүн күчтөндүрүү **“касам”** деп аталат.

Касам Алла Тааланын ысым-сыпаттарын оозануу менен жүзөгө ашат.

Азирети Пайгамбар (саллаллаху алейхи ва саллам) бир хадисинде:

“Алла Тааладан башка эч бир нерсеге касам ичилбейт” деп айткан.

Ошондуктан касамда:

- Валлахи,
- Биллахи,
- Таллахи сыяктуу сөздөр колдонулат.

Бул сөздөр “Алла Таалага ант ичем, Алла Таалага касам ичем” деген маанилерге келет.

Куранга касам ичүү жарактуу деп эсептелет. Себеби, Куран Алланын сөзү.

Пайгамбарлар, ыйык жерлер менен сөз берүү касам болуп саналбайт.

Касам сөздөрүндө коомчулуктун үрп-адаты эске алынат. **«Иншаллах, Кудай буюрса»** сыяктуу Алла Тааланын эрк-каалоосуна байланышкан сөздөр **касамга кирбейт**.

Куранда касам жөнүндө Алла Таала мындай дейт:

«Алла байкоостон айтылган (чын дилиңерден чыкпаган) касамыңар үчүн жазалабайт. Бирок атайын биле туруп ичкен касамыңар үчүн жооп бересиңер. (Эгер ант-касамыңарды бузсаңар) анын төлөмү (каффараты) – үй- бүлөңөрдү тамактандыра турган орточо эсептеги тамак-аш менен он кедейди тойгузуу жана аларды кийиндирүү, же бир кулду азаттыкка чыгаруу. Эгер муну аткара албасаңар, үч күн орозо кармоо зарылчылыгы бар. Бузган касамыңардын жазасы – мына ушундай. Касамыңарды сактагыла (жөнү жок эле Алланын атын оозанып касам иче бербегиле!) Алла Таала силерге аяттарын ушинтип билдирет. Мүмкүн шүгүр келтирээрсиңер».¹¹²

10.8.2. Касамдын түрлөрү

Касам үч түргө бөлүнөт:

1. Байкоостон айтылган касам/Лагв касамы:

Байкоостон жана бул же тигил иштин туура болгондугун ойлоп айтылган касам жараксыз болуп эсептелет. Бул «лагв» касамы деп аталат. Мисалы, төлөи элек карызын төлөгөнүн ойлоп «валлахи, карызымды бергем» деп айтуу жараксыз касамга кирет. Андыктан анүчүн өзүнчө жазанын кажети жок. Анткени бул байкоостон, жаңылыштык менен айтылган касам.

¹¹². Маида сүрөсү, 89-аят.

2. Жалган айтылган касам/Гамус касамы:

Иштин чоо-жайын биле туруп жалган касам ичүү – чоң күнөө. Төлөнө элек карызын айкын биле туруп, көз көрүнөө «валлахи, карызыман кутулгам!» деп айтуу сыяктуу. Бул жерде Алла Таала жеке кызыкчылык үчүн жалган ишке күбө тутулат. Мындай кадамга барган адам дароо Алла Таалага тооба кылып (бул ишке экинчи жолобоо үчүн сөз берип) кечирим тилеп карызын төлөшү керек.

Асыресе, жалган касам ичүү менен моралдык жактан да адам укугун тепсегени үчүн ал адамдан кечирим сурап адалдашуусу зарыл.

Айрым бир соодагерлердин соода мүлкүн сатуу үчүн мал-мүлкүндө жок өзгөчөлүктөрдү айтып сатуу да гамус касамына кирет. Бул иш арам болуп саналат.

3. Мунакид касамы:

Келечекте бир ишти жасап-жасабоо максатында билип туруп айтылган касам – мунакид касамы деп аталат. Мындай касам бузулганда каффарат талап кылынат.

Кандайдыр бир күнөө иш үчүн касам ичилген болсо, касамды бузуп каффаратын орундоо керек. Маселен, бир адам «карызын бербөөгө» же «атасы менен сүйлөшпөөгө» касам ичсе, карызын берип же атасы менен сүйлөшүп касамын бузушу зарыл. Андан соң касам каффаратын орундатышы керек. Бул багытта Азирети Пайгамбарыбыз (саллаллаху алейхи ва саллам):

«Кимдир бирөө кандайдыр бир нерсе үчүн касам ичкен соң, касамды бузуу дагы да жакшы жыйынтык бере турганына көзү жетсе, касамын бузсун да, каффаратын берсин!»¹¹³ деген.

10.8.3. Касамдын каффаараты

“(Эгер ант-касамыңарды бузсаңар) анын төлөмү (каффараты) – үй- бүлөнөрдү тамактандыра турган орточо эсептеги тамак-аш менен он кедейди тойгузуу жана аларды кийиндирүү, же бир кулду азаттыкка чыгаруу. Эгер муну аткара албасаңар, үч күн орозо кармоо зарылчылыгы бар. Бузган касамыңардын жазасы – мына ушундай.”¹¹⁴

Бүгүнкү күнү кул болбогондугу үчүн касамын бузган адам күчү жетсе, төмөнкү эки жагдайдан бирин орундатышы керек:

1. Он кедей адамды тойгузуу:

Касамын бузган адам каффарат иретинде өз үй-бүлөсү күн кечирген тамак-аш менен он кембагал адамды бир күн багышы керек. Аларга бир күндүк тамак-ашынын акчасын берип койсо да болот.

2. Он кембагалды кийинтүү:

Касамын бузган адам каффаратынан кутулушунун экинчи жолу шариятка ылайык он кембагал адамды кийинтүүсү зарыл.

Бул эки каффаратка тең күчү жетпеген адам үч күн орозо кармашы керек.

10.8.4. Назирдин мааниси жана өкүмү

Кайсыбир ибадат милдеттүү болбосо да, аны Алланын ыраазылыгы үчүн аткарууга сөз берүү – назир деп аталат.

«Алла ыраазылыгы үчүн баланча күн орозо кармайм», «кедей-кембагалдарга баланча өлчөмдө садага берем» деп Аллага сөз берүү сыңары. Назир Алла Таалага сөз берүү маанисин туюнткандыктан аны орундатуу – важиб болуп саналат.

113. Бухарий, Айман, 1; Муслим, Айман, 15, 16.

114. Маида сүрөсү, 89-аят.

10.8.5. Назирдин шарттары

Назирдин жарамдуу болушу үчүн төмөнкү шарттар талап кылынат:

- Назир кылган адам акыл-эси соо, балагатка жеткен болушу керек.
- Назир кылынган иш парз же важиб ибадаттардын түрүнөн болушу зарыл. Нафил (милдеттүү эмес, кошумча) намаз окууга, орозо кармоого, курмандык чалууга сөз берүү сыяктуу.
- Назир кылынган ибадат даарат же тилават саждасы сыяктуу башка бир ибадаттын карамагына кирбеши керек. Себеби, тилават саждасы Курандын белгилүү тилават аяттары окулган учурда гана важиб болот. Ал эми даарат намаз үчүн даярдык ибадаты болуп саналат.

Назир кылынган иш назир кыла турган адам үчүн парз же важиб болбошу кажет. Демек, «Бүгүн Алла ыраазылыгы үчүн бешим намазын окуйм» деп айтуу назирге кирбейт. Анткени бешим намазын окуу мусулман баласы үчүн ансыз деле парз.

- Назир кылынган иш күнөө иштерден болбошу керек.
- Назир садага иретинде болсо, бирөөнүн мүлкү болбошу кажет.

10.8.6. Назир менен байланыштуу маселелер

Шарт менен айтылган назирлер эгер шарт жүзөгө ашса, орундалышы кажет.

Назирге назир кылган адам өзү бир нерсени жасабоону шарт кошсо, ал касам болот. Мисалы, «мындан кийин чылым чексем, бир ай орозо кармайм» деп айтуу сыяктуу. Бул учурда эгер чылым чексе, же бир ай орозо кармайт, же касам каффаратын орундатышы керек.

Назир кылуу учурунда жердин, убакыттын белгилениши жыйынтыкты өзгөртпөйт. Тагыраак айтканда, назирди сөзсүз түрдө ошол белгиленген жерде же белгиленген учурда аткаруу керек деген шарт жок. «Дүйшөмбү күнү орозо кармайм» же «Каабада баланча ирекет намаз окуйм» деп назир кылган адам дүйшөмбү күнүнөн башка күнү орозо кармаса, же баланча ирекет намазын Каабадан башка жерде окуса, назири орундалган болуп саналат.

Назир кылынган ороzonу кармоо учурунда ооз ачылса, анын казасын кармоо кажет.

Назир кылынган курмандыктын этинен өз ээси, балдары, ата-энеси, жубайы пайдаланууга болбойт. Назир курмандыгын кедей-кембагалдарга таркатуу керек.

Сунушталуучу адабияттардын тизмеси

1. Лутфи Шентүрк. Ислам дининдеги арамдар жана чоң күнөөлөр. – Анкара:, 2003. – 63 б.
2. Алпарслан Өзязыжы. Алкоголдуу ичимдиктер, чылым жана башкалар. Анкара:, 2003.–188 б.
3. Абдурахман Хачкалы. Кыскача Ислам негиздери. түрк тилинен которгон: А.Молдогазиев жана Ш. Маматкулов. – Бишкек: 2008. – 328 б.
4. Лүтфи Шентүрк, Сейфеттин Языжы. Ислам илмихали. түрк тилинен которгон: М. Орозбаев жана Н. Молдалиева. – Анкара: Дин иштери башкармалыгы, 2010. – 593 б.
5. Hasan Serhat Yeter. Fıkıh (Hanefi Mezhebine Göre). – İstanbul: Erkam Yayınları, 2015. – 360 б.
6. Hayreddin Karaman. Günlük Hayatımızda Helaller ve Haramlar. – İstanbul:, 2003. – 263 s.
7. Хадистердин негизинде Ислам 5: Хадистердин хадистер менен чечмелениши / которгон: С. Мырзаibraимов. – Бишкек: 2018. – 93-104; 257-268; 307-328; -66.

ТЕКШЕРҮҮҮҮЧҮН СУРООЛОР

- Адал деген эмне?
- Арам деген эмне?
- Касамдын кандай түрлөрү бар?
- Эти желбеген жаныбарларга эмнелер кирет?
- Эти желген жаныбарлардын кайсы мүчөлөрүн жегенге болбойт?
- Мас кылуучу ичимдиктерге эмнеге тыюу салынган?
- Аврат деген эмне?

ТЕСТ

1. Төмөнкүлөрдүн кайсынысы эти желбеген жаныбарлардын катарына кирет?
А) Топоз
Б) Кийик
В) Коён
Г) Түлкү
2. Төмөнкүлөрдүн кайсынысы эркектердин авраты болуп эсептелет?
А) Киндиктен тизеге чейин
Б) Көкүрөктөн тизеге чейин
В) Моюндан тизеге чейин
Г) Киндиктен кызыл ашыкка чейин
3. Төмөнкүлөрдүн кайсынысына Азирети Пайгамбардын хадисинде эркектердин колдонуусуна тыюу салынган?
А) Алтын менен жибек
Б) Алтын менен күмүш
В) Күмүш менен жибек
Г) Күмүш менен жез
4. Бир ишти аткарып-аткарбоого өзүнүн чечкиндүүлүгүн бекемдөө жана буга башкаларды ынандыруу максатында сөзүнө Алла Тааланын ысым же сыпаттарын кошуп айтып, айткан сөзүн күчтөндүрүү эмне деп аталат?
А) Касам
Б) Назир
В) Итикаф
Г) Акыйка
5. Кайсыбир ибадат милдеттүү болбосо да, аны Алланын ыраазылыгы үчүн аткарууга сөз берүү эмне деп аталат?
А) Акыйка
Б) Итикаф
В) Назир
Г) Касам

КОЛДОНУЛГАН АДАБИЯТТАР

1. Хачкалы, А. Кыскача Ислам негиздери [Текст] / Абдурахман Хачкалы; түрк тилинен которгон: А.Молдогазиев жана Ш. Маматкулов. – Бишкек: 2008. – 328 б. ISBN 978-9967-24-894-6.
2. Шентүрк, Л. Ислам илмихали [Текст] / Лүтфи Шентүрк, Сейфеттин Языжы; түрк тилинен которгон: М. Орозбаев жана Н. Молдалиева. – Анкара: Дин иштери башкармалыгы, 2010. – 593 б. ISBN 978-975-19-4902-8.
3. Yeter, H.S. Fıkıh (Hanefî Mezhebine Göre) [Текст] / Hasan Serhat Yeter.– İstanbul: Erkam Yayınları, 2015. – 360 s.
4. Yıldız, K. İbadet ve Hayat [Текст] / Kemal Yıldız. – İstanbul: Semerkand, 2012. – 440 s. ISBN 978-605-5455-12-5.

ТЕСТТЕРДИН ТУУРА ЖООПТОРУ

БИРИНЧИ БӨЛҮМ

1. Г) Окуу	4. Б) Рукун
2. А) Дене менен кылынган ибадаттарга	5. В) Сахих
3. В) Парз кифая	

ЭКИНЧИ БӨЛҮМ

1. Г) Оозду чайкоо	4. А) Бир сутка (24 саат)
2. Б) Ар намаз убактысы үчүн өзүнчө	5. Г) Таяммумду «Бисмиллах» айтып баштоо
3. Г) Ниет кылуу	

ҮЧҮНЧҮ БӨЛҮМ

1. В) Сатрул-аврат	4. А) Эч бир себепсиз атайын жөтөлүү
2. Г) Ифтитах такбири	5. А) Намаздын рукундарын өз орду менен аткаруу
3. А) Намаздын ар бир ирекетинде «Фатиха» сүрөсүн окуу	

ТӨРТҮНЧҮ БӨЛҮМ

1. В) Парз кифая	4. Г) 6
2. Г) Сапарда болбоо	5. Б) Тахиятул-масжид намазы
3. А) 3 – лифафа, изар, камис.	

БЕШИНЧИ БӨЛҮМ

1. Г) 90 км	4. Б) Сахив саждасы
2. Г) Жыйырма жети эсе	5. В) Ватан сукна
3. А) «Лаа хавла ва лаа қуввата иллаа биллаах»	

АЛТЫНЧЫ БӨЛҮМ

1. А) Назир орозо	3. В) Күн баткандан кийин ооз ачуу үчүн
2. А) Айыкпас ооруга чалдыккан адамдар
же алсыз карыялар	тамактануу
	4. В) Мустахап
	5. В) Итикаф

ЖЕТИНЧИ БӨЛҮМ

1. Б) Тамлик	4. А) Эгиндердин зекети
2. А) 1 кой	5. В) Важип
3. В) Алла жолундагылар	

СЕГИЗИНЧИ БӨЛҮМ

1. Г) Саай	4. А) Каабаны таваф кылуу
2. Г) Кутпалар	5. В) Ихсар курмандыгы
3. В) Тамагту ажылыгы	

ТОГУЗУНЧУ БӨЛҮМ

1. В) Важип	4. Б) Бир жаш
2. А) Арапа күнү	5. В) Акыйка курмандыгы
3. Г) Жылкы	

ОНУНЧУ БӨЛҮМ

1. Г) Түлкү	4. А) Касам
2. А) Киндиктен тизеге чейин	5. В) Назир
3. А) Алтын менен жибек	